Dr. JOSEF HRONEK:

OBRAZY Z DĚJIN KATOLICKÉ CÍRKVE

UČEBNICE PRO ŠKOLY MĚŠŤANSKÉ

VYDÁNÍ PRVNÍ

s 37 obrazy a 1 mapou.

Cena vázaného výtisku Kč 7·60.

NAKLADATELSTVÍ KROPÁČ & KUCHARSKÝ V PRAZE

Jos. Mánes: Sv. Cyril.

Jos. Mánes: Sv. Metoděj.

OBRAZY
Z DĚJIN KATOLICKÉ CÍRKVE

UČEBNICE PRO ŠKOLY MĚŠŤANSKÉ

Napsal

Dr. JOSEF HRONEK

VYDÁNÍ PRVNÍ

s 37 obrazy a 1 mapou.

Schváleno výnosem ministerstva školství a národní osvěty ze dne 20. května 1937 č. j. 63.517 37-I/1 jako učebnice pro měšťanské školy s československým jazykem vyučovacím ve znění českém a nejd. arcibiskupským ordinariátem v Praze ze dne 4. září 1936 č. j. 12618.

Cena vázaného výtisku Kč 7·60.

1937

NAKLADATELSTVÍ KROPÁČ & KUCHARSKÝ V PRAZE.

NIHIL OBSTAT:

Prof. Dr. J. Beran,
censor.

IMPRIMATUR:

Prael. Dr. Th. Opatrný,
vicarius generalis.

Pragae die 4. IX. 1936.
N. E. 12618.

VYTISKL ČESKOSLOVENSKÝ KOMPAS V PRAZE XVI - SMÍCHOVĚ.

ÚVOD.

Pojem a rozdělení církevních dějin.

Dějiny církevní soustavně vypravují o založení církve katolické, jejím rozvoji a působení mezi národy až na naše časy. Hlavní období církevních dějin jsou:

1. křesťanský starověk — stať o starověku podává působení církve mezi národy vzdělání řecko-římského, t. j. dobu od založení církve až do vzniku církevního státu (r. 755);

2. středověk — zahrnuje v 8 stoletích rozkvět víry a vzdělanosti křesťanské u národů germánských, románských a slovanských. Zároveň v této době dostupuje vrcholu moc papežská (od r. 755—1517);

3. novověk — obsahuje události od XV. století (od odpadu Lutherova od církve r. 1517) až na naše časy.

KŘESŤANSKÝ STAROVĚK.

I. Od založení církve až do ediktu milánského (r. 313).

Založení církve.

Církev katolická jest viditelná společnost všech pravověřících křesťanů, kteří jedno učení vyznávají, jedněch svátostí užívají a římského papeže za svou nejvyšší viditelnou hlavu uznávají. Církev založil Ježíš Kristus, a to tak, že shromažďoval kolem sebe věřící, z nich vyvolil si dvanáct apoštolův a odevzdal jim moc

hlásati svaté pravdy, zjednávati věřícím milost boží a vésti je k bohumilému životu. Místo sebe ustanovil Pán Ježíš apoštola Petra za nejvyšší viditelnou hlavu církve, sám pak zůstal její hlavou neviditelnou.

Před svým nanebevstoupením řekl Pán Ježíš apoštolům významná slova: »Jděte, učte všecky národy, křtíce je ve jménu Otce i Syna i Ducha Svatého, učíce je zachovávati všecko, co jsem přikázal vám« (Mat. 28, 19). Desátého dne po nanebevstoupení Páně sestoupil Duch Svatý na apoštoly, posvětil je, osvítil a posilnil k úřadu apoštolskému a dal jim dar zázraků. Bylo to právě o slavnosti letnic. Poté začali apoštolové veřejně působiti. Lidé, slyšíce kázání Petrovo, dali se pokřtíti v počtu asi 3.000. Tak povstala v Jerusalemě první obec křesťanská a odtud počínají vlastní dějiny církevní.

Den ode dne se množil počet věřících. Všichni věrně vyznávali učení apoštolské, trvali na modlitbách a zachovávali Kristův příkaz lámání chleba. Také mnoho divů a zázraků dálo se skrze apoštoly. První obec měla jedno srdce a jednu duši. Nikdo neříkal, že by něco z majetku bylo jeho vlastní, nýbrž všecko bylo všem společné.

Sv. Petr, hlava církve.

Nejvyšší hlavou církve byl sv. Petr, původně Šimon zvaný. V Kafarnau provozoval rybářství. K Pánu Ježíši přilnul pevnou věrou a láskou. Pán Ježíš vyznamenal sv. Petra před ostatními apoštoly, dávaje tak najevo, že ho vyvolil k nejvyššímu úřadu. Ježíš Kristus ustanovil apoštola Petra hlavou církve těmito slovy: »Ty jsi Petr (to je skála), na té skále vzdělám církev svou a brány pekelné jí nepřemohou. — Tobě dám klíče království nebeského: cokoli svážeš na zemi, bude svázáno i na nebi; a cokoli rozvážeš na zemi, bude rozvázáno i na nebi.« (Mat. 16, 18—19.) — »Pas beránky mé... Pas ovce mé!« (Jan 21, 15, 17.) Petr byl si vědom této důstojnosti své. Řídil volbu apoštola Matěje, první hlásal evangelium po seslání Ducha Svatého, první učinil zázrak, uzdraviv chromého od narození, první přijal do církve i pohany (Kornelia a dům jeho), jako vrchní pastýř dohlédal ke křesťanské církvi palestinské, předsedal prvnímu sněmu apoštolskému

Josef Mánes: Sv. Petr.

Josef Mánes: Sv. Pavel.

v Jerusalemě r. 50, na který spěchal z Říma, kde byl r. 42 nejen založil obec křesťanskou, ale zřídil i sídlo biskupské, jež spravoval až do své smrti. Je nezvratná pravda historická, že sv. Petr působil v Římě jako biskup a tam také zemřel smrtí mučednickou (29. června r. 67). Od smrti apoštola Petra jest nejvyšší hlavou církve římský papež.

Sv. Pavel, apoštol národů.

Nejúspěšnějším hlasatelem víry byl sv. Pavel. Narodil se skoro v téže době jako Pán Ježíš. Židovské jméno jeho bylo Šavel (= vyžádaný), jméno Pavel bylo římské. Vzdělání v zákoně mojžíšském nabyl u věhlasného učitele Gamaliela. Na cestě do Damašku zvolil si Pán Ježíš Pavla za apoštola (r. 37). Jako byl Pavel před svým obrácením úhlavním nepřítelem křesťanů, stal se potom z něho nejobětavější šiřitel učení Kristova. Pavel vykonal v l. 45—59 tři velké cesty apoštolské na Kypr, v Malé Asii, v Makedonii a Řecku. Když se vrátil ze své třetí cesty do Jerusalema, byl tam jat a uvězněn. Odvolav se k císaři, byl dopraven do Říma, kde byl chován v mírné vazbě. Byv po dvou letech z vazby propuštěn, odebral se do Španělska. Za císaře Nerona byl sťat mečem téhož dne, kterého byl ukřižován sv. Petr (29. června r. 67).

Působení ostatních apoštolů.

Spolu se sv. Petrem měl přední účastenství v založení církve sv. Jan. Za císaře Domitiana byl vržen do nádoby vařícího oleje. Když se mu nic nestalo, byl poslán do vyhnanství na pustý ostrov Patmos. Tam se mu dostalo od Boha zjevení budoucích osudů církve, které zaznamenal ve spise Apokalypsi (= Zjevení). Propuštěn byv na svobodu, vrátil se do Efesu a tam zemřel smrtí přirozenou ve věku 94 let.

Mezi apoštoly se těšil veliké vážnosti Jakub mladší. Byl prvním biskupem církve jerusalemské. R. 62. byl svržen s cimbuří chrámového a sochorem na zemi dobit.

O osudech ostatních apoštolů, kteří zemřeli již před r. 70 mučednickou smrtí, nezachovalo se nám podrobnějších zpráv.

Pronásledování křesťanů židy.

Židé vidouce, že nenáviděné jimi učení Kristovo víc a více se vzmáhá, usilovali vášnivě o to, aby je zničili. Petr a Jan byli jati a postaveni před vysokou radu, která jim přísně zakázala hlásati učení Kristovo. Ale sv. Petr zmužile odpověděl: »Více sluší poslouchati Boha nežli lidí!« První obětí pronásledování židovského stal se sv. Štěpán, jeden ze sedmi jáhnův. Byl ukamenován (okolo r. 35). Okolo r. 43 nastalo hromadné pronásledování církve v Jerusalemě a v celém Judsku za Heroda Agrippy, jenž, chtěje se zalíbiti židům, dal stíti bratra Janova Jakuba staršího a sv. Petra uvězniti. Chtěl ho také popraviti, ale Petr byl andělem ze žaláře vysvobozen.

Zkáza Jerusalema.

Židé pronásledovali křesťany, pokud měli moc ve svých rukou. Těžce nesli ztrátu svobody, neboť byli podřízeni pohanským vladařům římským. I povstali proti nim. Vzpoura byla však římským vojevůdcem Titem potlačena a roku 70 byl Jerusalem vyvrácen. Tak se splnilo proroctví Kristovo o zničení Jerusalema. Ještě jednou se vzbouřili židé, vedení Bar-Kochbou, proti Římanům, ale byli poraženi. Nato se rozptýlili do všech končin světa.

Křesťanství a stát římský.

Příčiny rychlého rozšíření křesťanství třeba hledati především v křesťanství samém, v jeho božském původu, ve vnitřní síle a vznešenosti božské pravdy křesťanské. Mnohé lidi strhoval ke křesťanství vzorný život křesťanů, jejich vytrvalost ve víře a hrdinná smrt mučedníků. Šíření křesťanství podporovaly četné zázraky, které i zatvrzelé pohany přesvědčovaly o božském původu církve. Tento dar zázraků jevil se v církvi v plné síle až do III. století.

Křesťanství a stát římský. Náboženství ve starověku ve státě římském nebylo věcí soukromou, ale především záležitostí státní. Toto těsné spojení náboženství pohanského se zřízením a životem státním bylo na překážku křesťanství. Brzy se k tomu přidružily ještě rozličné převrácené názory a zlé pomluvy, které štvaly pohany proti křesťanům. Za takových okolností je pochopitelno, že křesťané byli nejen nenáviděni, ale i pronásledováni.

Pronásledování křesťanů císaři římskými.

Křesťanství vznikl nový nepřítel v pohanských vladařích římských, kteří s přestávkami po 300 let krutě pronásledovali křesťany. Než dlouhá a krvavá pronásledování nezničila církev, naopak nezvratně dokázala její božský původ. Z deseti velkých pronásledování byla zvláště hrozná tři. První bylo za Nerona (54-68), kdy mučednickou smrt podstoupili mnozí křesťané »jako živé pochodně Neronovy«. Obětí pronásledování se stali také sv. Petr a Pavel (r. 67). Hromadné pronásledování křesťanstva, netoliko jen obviněných jednotlivců, nařídil císař Decius (249—251). Nejkrutější pronásledování bylo za císaře Diokleciána v letech 303 až 305. V roce 303 jen v jediném měsíci bylo umučeno 17.000 křesťanů. Mučednickou smrt podstoupila sv. Anežka, Lucie, sv. Florián se 40 vojíny, sv. Mořic s thebskou legií (asi 6.000 mužů) a j. Ale krev mučedníků se stala semenem, z něhož vyrůstali noví křesťané. Na církvi Kristově se vyplnilo jeho přislíbení: »Brány pekelné jí nepřemohou!« — a tak nakonec církev zvítězila.

Vnitřní rozvoj prvotní církve.

Otcové apoštolští. V I. století bylo dosud mocné slovo apoštolů, které nepotřebovalo vědecké opory. Proto z I. století se nám zachovaly pouze vroucně psané listy. Spisovatelé jejich byli žáky sv. apoštolů. Církev je ozdobila čestným názvem otců apoštolských. Nejznámější z nich jest papež sv. Kliment, žák sv. Petra a Pavla, jenž za císaře Trajana byl poslán do vyhnanství na Krym a tam umučen (r. 100). Jeho ostatky nalezl tam sv. Konstantin. Ze žáků sv. Jana byl to sv. biskup Ignác. Římským křesťanům, kteří zaň prosili, aby nebyl předhozen šelmám, napsal tato krásná slova: »Jsem pšenicí boží; zuby dravé zvěře ji semelou, abych shledán byl čistým chlebem Kristovým«. Žákem sv. Jana byl též sv. Polykarp.

Obhájcové víry. V době pronásledování povstali na obranu církve první obhájcové víry. Byli to zejména sv. Justin, sv. Ireneus, Tertullián, učený Origenes a sv. Cyprián. Památné je slovo sv. Cypriána: »Nemůže míti Boha otcem, kdo nemá církev za matku« a »mimo církev není spásy!«

Patriarchové. Veliké vážnosti těšily se obce křesťanské, které založili svatí apoštolové a jejich učedníci. Byly v Jerusalemě, Antiochii, Římě a v Alexandrii. Jejich biskupové se jmenovali patriarchové.

Ústava církevní. Nad celou církví měl nejvyšší moc od smrti apoštola Petra římský biskup. Toto prvenství (primát) církve římské dosvědčuje celý křesťanský starověk. Od IV. století užívá římský biskup názvu svatý Otec, papež. Řádnými nástupci apoštolů jsou biskupové, kteří trvají ve spojení s papežem. V církvi jest rozdíl mezi představenými (kléros) a věřícími (laós, laikové). V kléru (duchovenstvu) rozeznávaly se již v době apoštolské tři stupně:

1. biskup (episkopos), jemuž náležela plná moc apoštolská;
2. kněží jim podřízení;
3. jáhnové, kteří přisluhovali při mši svaté, se svolením biskupovým kázali, křtili a Tělo Páně podávali; pečovali též o chudé.

Bohoslužba a kázeň církevní. Již od dob apoštolských bylo udělováno sedm svátostí. Křest byl udělován v době apoštolské hned po obrácení, později po delší přípravě, jíž se říkalo katechumenát. Když v V. století stalo se pravidlem udělovati křest již dětem, katechumenát zanikl. Středem boho-

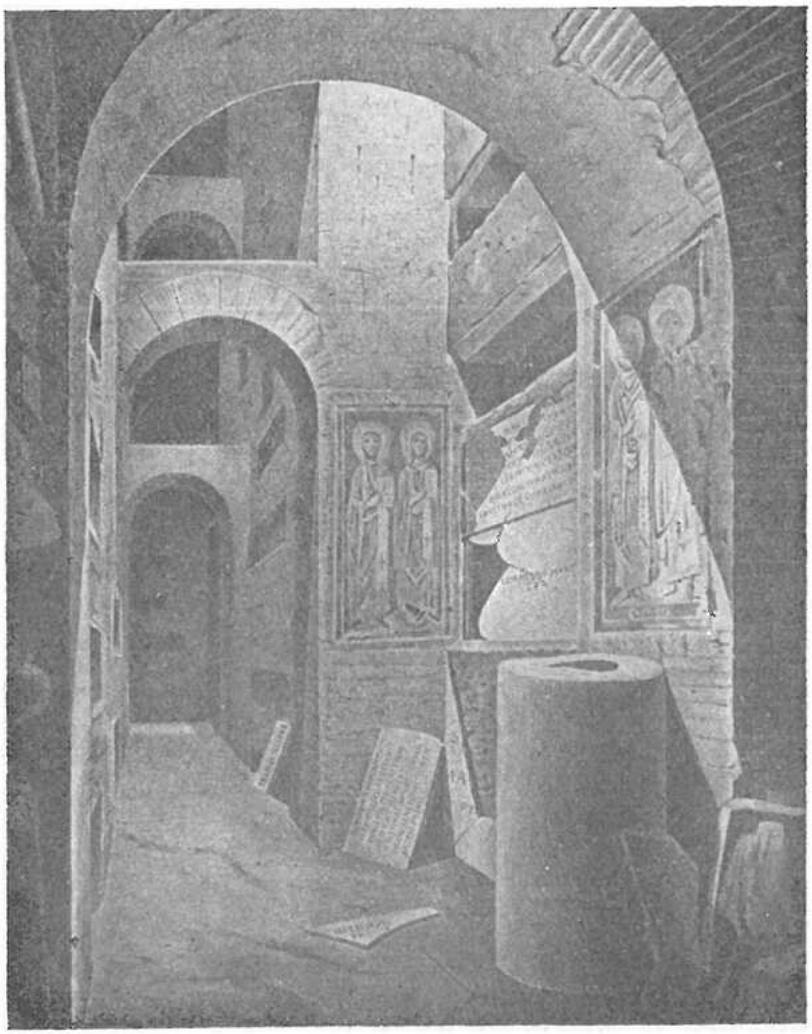

Vnitřek katakomby Kallistovy. Kaple sv. Kornelia.

služby byla hned od počátku mše svatá, nebo jak již též jmenovali Eucharistia (oběť díků). Mše svatá není pouhou upomínkou na oběť kříže, nýbrž skutečná oběť, ve které sám Ježíš Kristus se pod způsobami chleba a vína svému nebeskému Otci nekrvavě obětuje. Od začátku mše svaté až do kázání po evangeliu mohli býti přítomni katechumeni, t. j. ti, kteří se připravovali na

křest; po kázání odcházeli, neboť začínala mše sv. věřících. Mše svatá má tři hlavní části: obětování — příprava darů obětních: chleba a vína, proměňování a sv. přijímání. Sv. přijímání se udělovalo pod obojí způsobou. Ale již tehdy se vyskytovaly případy sv. přijímání jen pod způsobou chleba.

Církevní kázeň byla velmi přísná. Vyznání hříchů bylo dvojí: 1. před biskupem ve shromáždění věřících za veřejné hříchy, jimiž bylo dáno pohoršení, jemu následovalo také veřejné pokání; 2. tajné — vyznání všech hříchů knězi ve zpovědi. Později veřejná zpověď i veřejné pokání zanikly. Ostatní svátosti byly udělovány tak, jak se dodnes udělují. Dnem Páně byla neděle, hlavními slavnostmi církevními byly velikonoce, letnice a Zjevení Páně, teprve později byly slaveny vánoce.

Křesťané nespalovali zemřelých, nýbrž pohřbívali je do země. Za dob pronásledování byly katakomby společným pohřebištěm. Bylo to bludiště chodeb vytesaných v podzemí. Ve stěnách chodeb a komor byly vyhloubeny vodorovné výklenky, do nichž byly vkládány mrtvoly. Hroby byly uzavírány mramorovou deskou s nápisem. Dojemným svědectvím víry jsou obrazy, jimiž stěny katakomb jsou zdobeny.

II. Od ediktu milánského až do založení církevního státu.

(Od r. 313 až do r. 755.)

Konstantin Veliký a jeho nástupcové.

Boj proti křesťanům ustal, když nastoupil na trůn císař Konstantin (306—337). Za vydatnou pomoc křesťanů, kterou císaři prokázali v boji proti Maxentiovi, udělil Konstantin nařízením (ediktem) v Miláně r. 313 křesťanům svobodu náboženského vyznání. I potom přál císař Konstantin hojně křesťanům, v čemž ho zvláště podporovala jeho matka Helena.

Sv. Helena ještě v 80. roce věku svého se vydala na pouť do Svaté země a pátrala po svatém kříži Kristově, až jej také nalezla i s hřeby a nápisem.

S podporou nového náboženství šlo ruku v ruce omezování a zatlačování náboženství starého. Roku 330 přeložil Konstantin své sídlo z Říma do Byzance, po něm zvané městem Konstatinovým, Cařihradem.

Nové sídelní město vyzdobil nádhernými stavbami chrámovými a palácem, nad jehož branou dal vztyčiti kříž. Přeložení sídelního města mělo veliký význam i pro papeže, kteří mohli nyní svobodně říditi církev. Stávalo se totiž často, že Konstantin zasahoval do vnitřních záležitostí církevních a stal se tak původcem neblahého caesaropapismu (sloučení nejvyšší moci duchovní s nejvyšší mocí světskou v osobě císařově).

Konstantin Vel. vydává edikt milánský r. 313.

Poslední veliký boj s křesťanstvím podstoupil císař Julián. Po Juliánovi nebylo již císaře pohanského. Křesťanství se stalo státním náboženstvím říše římské.

Rozdělením říše římské na západní a východní oslabena byla zejména říše západořímská, která nadobro ztroskotala ve vlnách ohromného stěhování národů germánských. Germánský vůdce Odoaker sesadil posledního císaře Romula Augustula a stal se pánem Italie sám.

Z mohutných ssutin světové moci pohanské a zašlé císařské slávy vystoupila církev katolická a s ní nový způsob života a vzdělanosti.

Péče církve o jednotu víry, o vědu a o umění.

Ještě více než od nepřátel zevnějších byla církev napadána od těch, kteří sice do církve vstoupili, ale nechtěli přijmouti nauku křesťanskou tak, jak byla Kristem a apoštoly hlásána. Proto pečovala církev o to, aby vymýtila bludy a vrátila křesťanství jednotu víry. To se jí také plně zdařilo. Nejnebezpečnějším bludařem byl bývalý kněz v Alexandrii Arius.

Basilika sv. Pavla před hradbami v Římě. (Vnitřek.)

Arianismus. Arius učil, že Kristus není Bůh, nýbrž jen tvor boží, aby Bohu byl nástrojem k stvoření ostatních tvorů. Tvrdil, že Ježíš Kristus není věčný a není téže podstaty s Otcem.

První obecný sněm v Nicaeji (r. 325) odsoudil učení Ariovo za účasti 318 biskupů a pravou víru osvědčil slovy: »Věříme v Ježíše Krista, jednorozeného Syna Božího, téže podstaty s Otcem«.

Přívrženci Ariovi, jež vedl patriarcha cařihradský Macedo-

nius, popírali i božství Ducha Svatého. Druhý obecný sněm církevní v Cařihradě (r. 381) tento blud odsoudil a prohlásil, že Duch Svatý jest pravý Bůh, jemuž náleží stejná čest a sláva jako Otci i Synu.

Na základě sněmů, nicejského a cařihradského, bylo složeno vyznání víry, které skvělým a velebným způsobem vyznává hlavní články víry (vyznání víry nicejsko-cařihradské), kněz se modlí ve mši svaté.

Obecných sněmů církevních (koncilů) bylo dosud 20, předposlední byl v Tridentě (v letech 1546 až 1563) a poslední byl ve Vatikáně v Římě (1869 až 1870). Církevním sněmem obecným sluje shromáždění biskupů celé církve, jemuž papež předsedá a jehož usnesení potvrzuje.

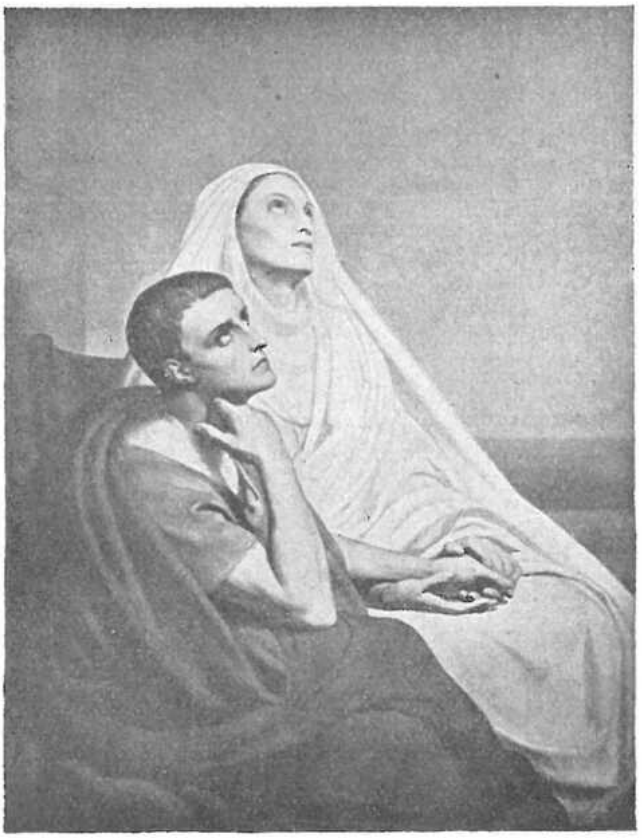

Sv. Monika a sv. Augustin.

Církevní učitelé. Zatím co odumírala starověká vzdělanost, rozvil se v křesťanství čilý život duševní. Na rozvoj církevní vědy působily věroučné boje, které nutily prohloubit poznání nauk křesťanských a přivolaly do vědeckého boje muže, vynikající učeností i svatostí. Tyto muže poctila církev názvem církevních otců a jejich doba se nazývá zlatým věkem literatury křesťanské. Církevní otcové, kteří nadto vynikli neobyčejnou svatostí, prohlášeni byli učiteli (doktory) církevními. Z učitelů církevních, kteří psali jazykem řeckým, vynikli: sv. Athanáš, sv. Basil Veliký, sv. Řehoř Naziánzský a sv. Jan Zlatoústý.

Z latinských učitelů církevních zvláště se uvádějí čtyři. Sv.

Ambrož († 397), biskup v Miláně, o němž sám císař Theodosius prohlásil: »Neznám než pouze jednoho, jenž hoden jest jména biskup, a ten se jmenuje Ambrož.«

Sv. Jeronym († 420), jenž na rozkaz papeže Damasa opravil starý překlad Písma sv. (Itala) a přeložil Starý zákon z hebrejštiny s takovým zdarem, že překlad jeho byl církví obecně zaveden (Vulgata). Jeronym byl nazýván »sloupem pravověrnosti a divem učenosti«.

Největším z církevních otců křesťanského starověku byl sv. Augustin, biskup v Hipponu († 430). Jeho spisy jsou hluboké a plné krásy. Nejznámější jsou hlavně dva: »O městě božím« (dvacet dvě knihy filosofie dějin a obrany křesťanství) a »Vyznání« — jeho zpověď, kniha jedinečné krásy. V duševním boji Augustinově veliký význam měla jeho svatá matka Monika.

K velikým učitelům latinským náleží také »sluha sluhů božích«, papež sv. Řehoř Veliký († 604). Jeho kniha o správě pastýřské byla velmi váženou učebnicí. Sv. Řehoř jest též oprávcem církevního zpěvu, který se po něm zove gregoriánským.

Křesťanské umění. Křesťanská bohoslužba za dob pronásledování se konala v uzavřených místnostech soukromých domů. Později, když se dostalo křesťanům svobody, stavěny byly chrámy, které měly dvojí základní tvar. Buď to byly stavby kruhovité (křestní kaple), z nichž se vyvinuly veliké stavby centrální, nebo podélné basiliky. Basilika měla předsíň, loď sloupořadím dělenou na loď hlavní a menší, boční, a kněžiště s polokruhovitým zakončením (apsidou).

Kněz konal bohoslužbu, stoje směrem k východu a jsa obrácen k lidu. Od V. století bylo už kněžiště obecně na straně východní a kněz konal bohoslužbu zády k věřícím tak, jak se koná mše sv. dnes.

Z oltářního stolu se stal oltář, stojící na hrobě mučedníkově anebo obsahující jeho ostatky. Basilika měla dřevěný strop. Vnitřek byl zdoben obrazy mosaikovými (z barevných kaménků). Sochařství v té době bylo chudé. Nejpamátnější basiliky se zachovaly v Římě, nejkrásnější stavba centrální je chrám Boží Moudrosti v Cařihradě.

Poustevníci a mniši. — Svatý Benedikt.

Někteří křesťané, toužíce žíti jenom Bohu a službě jeho, odcházeli na osamělá místa. Nazývali se poustevníky. Nejstarší z nich

byl sv. Pavel v Egyptě († 347). Původcem společného života poustevnického byl sv. Antonín Veliký († 356). První společný dům od světa uzavřený (claustrum = klášter) postavil sv. Pachomius. Členové jeho družiny žili v něm ojediněle (monachos = mnich) podle společného životního pravidla (regula = řehole). Představený slul opat (ze slova abbas = otec). Tak vzniklo ve IV. století v Egyptě křesťanské mnišství. O rozšíření

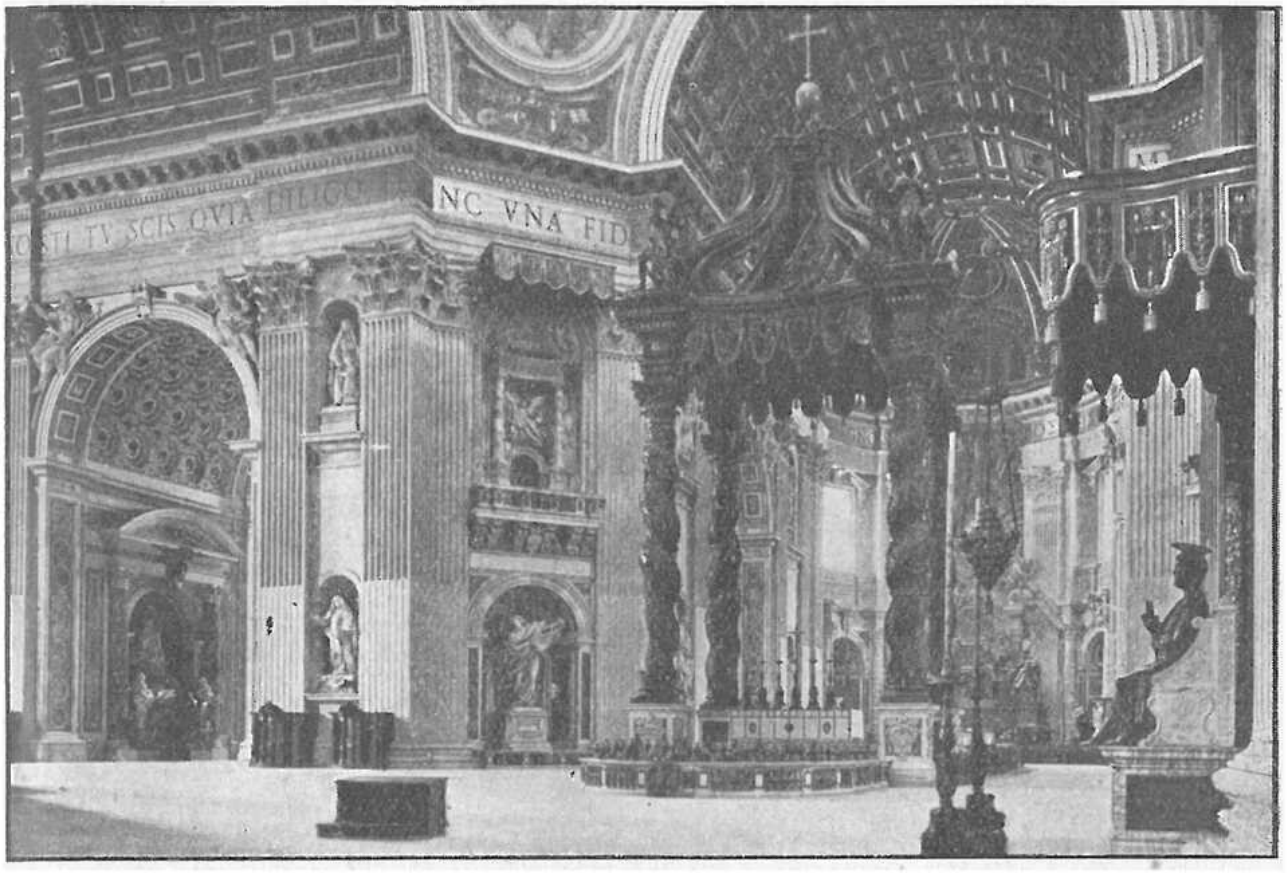

Vnitřek basiliky sv. Petra v Římě.

jeho se zvláště staral sv. Basil. Postupem času proniklo i do Evropy, kde se o život řeholní zasloužil sv. Martin, biskup v Toursu.

Otcem života řeholního v Evropě je svatý Benedikt z Nursie v Italii. Pro svůj klášter na Monte Cassino (r. 529) vypracoval řeholi, jež byla tak oblíbena, že byla zaváděna ve všech klášteřích. Tři podmínky se tu kladou mnichu, chce-li býti dobrým řeholníkem: bezúhonný život, poslušnost opatovi a povinnost zů-

stati doživotně v klášteře. Hora kassinská se stala útočištěm lidu a po celém světě známým sídlem věd a umění.

V klášteřích byly zakládány školy. Dělily se na vnitřní školy, v nichž byl vychováván řádový dorost, a školy vnější, v nichž vyučováni byli ti, kteří se chtěli věnovati povolání světskému.

STŘEDOVĚK.

III. Počátky a rozvoj víry a křesťanské vzdělanosti u národů germánských, románských a slovanských.

Počátky církevního státu.

Papežství se zakládá na té dějinné události, že první z apoštolů a hlava církve sv. Petr byl biskupem římským a tam i zemřel. Papežství jest největší zjev světových dějin. Od počátku mělo trojí úkol:

1. šířiti království boží na zemi a církevně je říditi;
2. udržovati náboženský život křesťanstva v jednotě víry, v čistotě mravů a v nezávislosti na moci státní;
3. šířiti rozvoj křesťanské vzdělanosti.

Papežové těšili se od dob apoštolských veliké úctě a vážnosti. Vděčnost a lásku k nim projevovali mnozí odkazy a dary. Tak časem nabyli papežové v dolní a horní Italii statků. Římský lid viděl v nich své dobrodince, živitele, ochránce, tudíž i světské vladaře, zejména od doby, kdy císařské sídlo bylo přeloženo do Byzance (r. 330).

Papežové se také o lid starali. Na př. papež Lev I. Veliký zachránil Řím před »metlou boží« Attilou, králem Hunů, a po druhé před Vandaly, podobně papež Řehoř Veliký dvakrát zachránil Řím před Langobardy.

To byly vlastní počátky církevního státu. Co se takto samo sebou vytvořilo, bylo ve století VIII. právně uznáno. Stalo se tak za papeže Štěpána II. Franský král Pippin postoupil papeži větší část území v Italii a darovací listinu s klíči položil roku 755 na hrob sv. Petra na znamení, že je to dědictví sv. Pe-

tra, které přechází na jeho nástupce. Darování otcovo potvrdil a rozmnožil Karel Veliký. Církevní stát potrval až do r. 1870.

Karel Veliký.

Křesťanství v Německu. Stěhováním národů, zejména však vpády barbarských Hunů, byly počátky křesťanství v Německu a ve většině sousedních zemí téměř úplně zničeny. Vlastní církev upevnil teprve sv. Bonifác, zřídiv r. 739 několik biskupství, podřízených metropolitovi mohučskému, kterým byl on sám. V jihozápadním Německu na počátku VII. století hlásali kříž Kristův sv. Kolumban a sv. Havel († 646). Sv. Havel působil zejména u jezera Bodamského, kde později vznikl slavný klášter svatohavelský, který se stal střediskem vzdělanosti.

Říše franská. Jménem Franků byly označovány kmeny germánské, které v první polovici V. století osídlily kraje na dolním Rýně a v severní části Gallie. Chlodvik († 511) rozšířil své panství do střední Gallie. Vlivem biskupa Remigia přijal křest v Remeši, jež na památku toho později se stala korunovačním městem králů francouzských. Říše franská zvláště zmohutněla za Karla Velikého († 814). Karel zachraňoval, co se vůbec zachrániti dalo ze ztroskotané jednoty někdejší říše římské na západě. Pro veliké zásluhy o rozšíření křesťanství korunoval ho papež Lev III. r. 800 v Římě na císaře římského. Titulu tohoto užívali jeho nástupcové ve Francích, později v Němcích plných tisíc let. Koruna římského císařství znamenala víc než pouhé panství, byla znakem »Království božího« na zemi, jehož hlavou byl Kristus, ramenem duchovním papež a císař ramenem světským. Císař Karel byl si plně vědom této důstojnosti, proto pečoval o náboženskou výchovu a křesťanskou vzdělanost.

Říše Karlova se rozpadla po smrti jeho syna Ludvíka Pobožného. Pro církev byla to nemalá škoda. Příbuzní Karlovců se přeli o císařskou korunu, omezovali volbu papežovu a dosazovali na stolec papežský zase své příbuzné.

Říše německá. Lepší poměry nastaly teprve za Jindřicha, knížete saského, jenž se stal zakladatelem německé říše. Nej-

starší syn jeho Otto se vypravil do Říma a byl tam r. 962 korunován na císaře. Tak bylo římské císařství spojeno s německým královstvím. Toto spojení potrvalo až do r. 1806.

Křesťanství v zemích slovanských.

Koncem V. století začíná stěhování Slovanů z východu. Poslední proud lidu slovanského stanul na území dnešního Československa v VI. století. Záhy však si tu podrobili Slovany divocí Avaři. Okolo roku 623 podařilo se Slovanům nenáviděné jho avarské se svých šíjí setřásti za vedení franského kupce Sama. Samo rozdrobené kmeny slovanské sjednotil a tak vytvořil první slovanskou říši ve střední Evropě. Dlouho se však neudržela. Smrtí Samovou se rozpadla. Koncem VIII. století si podmanil Slovany v Čechách a na Moravě Karel Veliký. V touž dobu pronikaly tam první paprsky učení křesťanského. Ale hlasatelé jeho byli kněží němečtí; jejich řeči lid nerozuměl a bál se německého poddanství. Na Slovensku vládl kníže Pribina. Pribina je prvá historická postava Slovenska. Ač byl dosud pohan, dal kolem r. 830 vystavěti při svém hradu Nitře křesťanský chrám. Byl to první křesťanský chrám v naší vlasti.

Křesťanství na Moravě. — Působení slovanských apoštolů Cyrila a Metoděje.

Na počátku IX. století vládl na Moravě kníže Mojmír I. Mojmír daleko převýšil nitranského knížete Pribinu. Svoji zemi rozšířil o Slovensko, vypudiv odtud knížete Pribinu. Nástupcem Mojmírovým byl Rastislav. Ten usiloval nejen v zemi své křesťanství upevniti, ale vyprostiti je zároveň z vlivu německého. Proto se obrátil do Říma k papeži s prosbou o schopné učitele víry. Když v Římě nebylo slovanských kněží, vypravil kníže poselstvo do Cařihradu. Císař Michal III. vyhověl jeho prosbě a poslal mu dva bratry, Konstantina a Metoděje. Konstantin se již osvědčil jako misionář u Chazarů v jižním Rusku. Tam na Krymu nalezl ostatky papeže a mučedníka Klimenta († 101). Císař nemohl

voliti schopnějších mužů nad bratry soluňské. Slované neměli dosud písma. I sestavil Konstantin slovanskou abecedu (písmo hlaholské) a přeložil z řečtiny do jazyka slovanského svatá evangelia, lidu při bohoslužbě předčítaná. R. 863 vstoupili svatí učitelé víry na půdu moravskou. Knížetem i lidem byli radostně pozdraveni. Křesťanství se po Moravě rychle šířilo, neboť Moravané dobře rozuměli milému slovanskému jazyku obou bratří. Po krátkém působení byli papežem pozváni do Říma, aby podali zprávu o své činnosti. Papež Hadrián II., přesvědčiv se o jejich pravověrnosti, schválil jejich činnost a dovolil slovanskou bohoslužbu. Konstantin vstoupil v Římě do kláštera a přijal jméno Cyril. Zakrátko tam zemřel, stár jsa teprve 42 léta (r. 869). Papež posvětil Metoděje na biskupa a ustanovil ho arcibiskupem všech krajů slovanských. Morava byla tak zbavena závislosti na arcibiskupství salcburském. Metoděj, vraceje se z Říma, byl německými biskupy zajat a půl třetího roku vězněn. Teprve na zákrok papežův byl propuštěn z vězení. Tak chtěli Němci zmařiti samostatné biskupství slovanské. Na Moravě se zatím poměry změnily. Knížetem se stal Svatopluk, jenž vytvořil velikou říši slovanskou. Střediskem jejím byl Velehrad. Odpůrcové Metodějovi obviňovali sv. arcibiskupa u knížete Svatopluka, že věří a učí nesprávně. Ač papež Jan VIII. potvrdil pravověrnost Metodějovu a schválil slovanskou bohoslužbu, kníže Svatopluk odvrátil se od Metoděje a oblíbil si více Němce Wichinga, který na žádost knížete byl posvěcen na biskupa nitranského. Nitra se vždy klonila k Němcům a pracovala proti dílu sv. Cyrila a Metoděje. Wiching jen mařil práci Metodějovu, takže Metoděj roztrpčen odešel na čas do Byzance. Vrátiv se na Velehrad, konec svého života

Velehrad.

věnoval dokončení překladu Písma sv. v jazyce slovanském. Arcibiskup Metoděj, jenž »jako slunce se zaskvěl v národě slovanském«, zemřel r. 885, ustanoviv nástupcem žáka svého Moravana Gorazda.

Svatí učitelé Cyril a Metoděj mají neocenitelný význam v dějinách Slovanstva. Jejich zásluhou položen základ k celému našemu kulturnímu životu. Právem jim patří název »apoštolové Slovanů«.

Literární jazyk, utvořený sv. Cyrilem a Metodějem, který byl určen nejprve pro Velkou Moravu, rozšířil se po vyhnání Metodějových žáků (r. 885) k Srbům, Chorvatům, Bulharům a odtud do Ruska. Takto se stal jazyk slovanské bohoslužby jazykem církve a literatury až do utvoření vlastních spisovných jazyků těchto národů.

Po smrti Metodějově přičinil se Wiching v Římě o to, aby Gorazd nebyl potvrzen biskupem a slovanská bohoslužba byla zakázána. Biskup Gorazd odešel z Moravy a Wiching se stal pánem v celé říši velkomoravské. Svatopluk pak přijal do země kněží německé. Veliké dílo slovanských apoštolů na škodu říše velkomoravské bylo zmařeno. Ale ani říše Svatoplukova nepotrvala dlouho. Po smrti jeho počaly říší otřásati jednak vnitřní spory, jednak Maďaři, jimž r. 906 podlehla. Pádem říše velkomoravské zanikla i bývalá metropole sv. Metoděje. Slovanská jednota byla ochromena na celé tisíciletí. Od té doby žil náš národ rozdělen ve dvou státech: větší část jeho byla ve státě českém, menší ve státě uherském (až do roku 1918).

Křesťanství v Čechách. — Sv. Lidmila a sv. Václav.

Za svého působení na Moravě pokřtil sv. Metoděj českého knížete Bořivoje a jeho manželku Lidmilu. První chrám založil kníže na Levém Hradci a později druhý kostel Matky Boží na hradě pražském. Za vlády Bořivojovy žil u Prahy v lesích prvý známý poustevník v české zemi sv. Ivan.

Synové Bořivojovi se odtrhli od říše velkomoravské. Od té doby udržely si Čechy své vůdčí postavení až dodnes. Kníže Spytihněv založil kostel sv. Petra na Budči a při něm školu. Bratr jeho Vratislav vystavěl na hradě pražském chrám sv. Jiří, který byl později zcela přestavěn. Po smrti Vratislavově za ne-

zletilého syna Václava vládla matka jeho Drahomíra. Byla sic křesťanka, ale vášnivá a pánovitá. V té době oslavena byla církev česká první mučednicí — sv. Lidmilou.

Sv. Lidmila pečovala horlivě o obrácení svého lidu a chudým a potřebným dobře činila, takže všichni ji měli rádi jako matku »pobožnou, tichou a dobroty plnou«. V témž duchu vychovávala i svého vnuka Václava. To však těžce nesla kněžna Drahomíra. Lidmila se proto vzdálila na svůj hrad Tetín. Ale až tam ji pronásledovala zloba Drahomířina. Návodem jejím zardousili svatou kněžnu dva vládykové (r. 921).

Lid prosil, aby se vlády ujal kněžic Václav sám. Václav, sotva devatenáctiletý panovník, měl výtečné vlastnosti: byl rázný a neohrožený, moudrý a smířlivý, byl velmi vzdělaný, uměl latinsky, řecky i církevně slovansky, měl státnický rozhled a byl hluboce zbožný. Přál si býti knížetem pokoje a povznésti skrze církev k vyššímu vzdělání svůj národ. Ale bylo-li třeba, nevyhýbal se ani bojům. Tak si podrobil odbojného knížete zlického Radslava. Když vtrhl do Čech s velikým vojskem Jindřich Saský, smluvil s ním mír a uvolil se dávati starý uznávací roční poplatek, který již jeho předchůdci odváděli. S Jindřichem uzavřel přátelství. Od něho dostal darem rámě sv. Víta. Ke cti tohoto světce začal Václav stavěti na hradě Pražském chrám, který měl předstihnouti všecky dosavadní. Vysvěcení chrámu se však nedočkal, byv zavražděn mladším bratrem Boleslavem.

J. V. Myslbek: Sv. Václav.

Boleslav byl velmi ctižádostivý a uvěřil našeptávání nepřátel Václavových. Ti Boleslavovi našeptávali, že Václav podléhá kněžím a je prý vlády neschopen a že prý s matkou strojí mu úklady. Měli Boleslava k tomu, aby je předešel, Václava se zbavil a sám se zmocnil trůnu. Boleslav zlé rady poslechl. Pozval k sobě Václava na hrad, kterému po knížeti dáno jméno Boleslav. Tam ho druhého dne, když se Václav ubíral na mši svatou, mečem napadl. Václav hleděl se zachrániti útěkem do chrámu, ale u vrat chrámových najatí

vrahové ho zabili. S výkřikem »V ruce tvé, ó Pane, odevzdávám ducha svého!« svatý kníže Václav skonal 28. září roku 929.

Pozdě potom litoval Boleslav svého činu. Přenesl tělo světcovo do chrámu sv. Víta, zatím dostavěného. Národ český uctívá sv. Václava jako svého ochránce v nebesích a dědice země české. Vděčně ho vzývá jako národního světce a prosí zakladatele českého státu v krásné svatováclavské písni: Nedej zahynouti nám ni budoucím!«

Biskupství v Čechách. — Sv. Vojtěch.

Urban: Sv. Vojtěch.

Sotvaže se Boleslav I. ujal vlády, musel podstoupiti dlouholetou válku s německou říší. Na konec následoval příkladu sv. Václava a sjednal s císařem Ottou I. mír.

Církev v Čechách potřebovala nezbytně vlastního biskupa. Čechy dosud byly podřízeny biskupství řezenskému. Proto Boleslav I. usiloval o založení samostatného biskupství v Praze. Poslal dceru svou Mladu k papeži Janu XIII. do Říma s prosbou, aby v Čechách bylo zřízeno biskupství.

Teprve však Boleslav II. Pobožný uskutečnil přání otcovo. Po dlouhém jednání svolil řezenský biskup k tomu, aby bylo v Praze zřízeno biskupství. To se stalo r. 973. Prvním biskupem pražským byl Dětmar. Při sídle biskupově vznikla kapitula a znamenitá škola. Boleslav II. založil na hradě pražském ženský klášter sv. Jiří na prosbu sestry Mlady, která se stala první jeho abatyší.

Po smrti Dětmarově byl zvolen jednomyslně biskupem s v. V o j t ě c h, z mocného rodu libických Slavníkovců. Svatý Vojtěch, maje sám výtečné vzdělání, namáhal se, aby se národ český křesťanskou vzdělaností vyrovnal německému. Proto se snažil odstraniti pohanské zlořády, ale nadarmo. Rozmrzen jsa malými úspěchy své práce, opustil Čechy a odebral se do Říma. Tam vstoupil do kláštera. Čechové brzy vyslali poselstvo do Říma s prosbou, aby se Vojtěch vrátil, slibujíce polepšení. Sv. Vojtěch se vrátil do Čech v průvodu 12 benediktinů, pro něž založil Boleslav II. p r v n í k l á š t e r v B ř e v n o v ě (r. 993). Biskup Vojtěch, zakusiv však znovu mnohá příkoří, zvláště od mocného rodu Vršoviců, opustil Čechy po druhé. Na přání knížete Boleslava II. vracel se opět. Ale když na cestě uslyšel o povraždění bratří svých Vršovici, obrátil se do Uher. Později se odebral do Polska ke knížeti Boleslavovi Chrabrému. Odtud se vydal kázat evangelium pohanským Prusům, kde zakrátko došel koruny mučednické. Když totiž vstoupil sv. Vojtěch na pole Romové, Prusům posvátné, byl jimi usmrcen (23. dubna r. 997). Tělo jeho stříbrem vykoupil kníže Boleslav Chrabrý a pochoval ve Hnězdně. Svatý Vojtěch je nejskvělejší postavou českých dějin X. století.

Brandl: Sv. Prokop.

Sv. Vojtěchu byla připisována píseň »H o s p o d i n e p o m i l u j n y«, ale ta vznikla až ve století XII. Touto písní zbožní Čechové prosili Boha »o hojnost a mír v zemi«.

Z nástupců sv. Vojtěcha vynikl všestranně činný biskup Š e b í ř († 1067). Provázel českého knížete B ř e t i s l a v a I. na výpravě

do Polska. Břetislav, dobyv Hnězdna, vyzvedl ostatky sv. Vojtěcha a převezl je do Prahy, kde s nevídanou slávou je uložil v chrámu sv. Víta (r. 1039).

Chrám sv. Víta na hradě pražském již nedostačoval, proto nástupce Břetislavův Spytihněv II. dal jej strhnouti a vybudoval větší v podobě románské basiliky. Za vlády Vratislava II. zřízeno bylo biskupství v Olomouci (r. 1063) a kapitula sv. Petra a Pavla na Vyšehradě, při níž později vzkvétala proslulá škola. Vymezeny byly též farnosti. Zámožní křesťané zakládali nadání pro jednoho neb několik kněží, kteří se měli modliti a mši sv. obětovati za spásu jejich duší (»záduší«).

Střediskem vzdělanosti a umění se stal slovanský klášter na Sázavě. Zakladatelem sázavského kláštera byl sv. Prokop († 1053). Vratislav II. si oblíbil posledního opata Božetěcha, vynikajícího malíře ,sochaře a stavitele. Pokus o obnovu bohoslužebného jazyka slovanského v tamním klášteře skončil bezúspěšně.

Křesťanství u ostatních Slovanů.

Poláci. Vlastní obrácení Poláků se počíná za tvůrce státu polského knížete Měška I. Kníže, pojav r. 965 za manželku Doubravku, dceru knížete Boleslava I., přijal jejím vlivem křest. R. 968 bylo založeno v Poznani biskupství. Za Měškova nástupce Boleslava I. Chrabrého, jednoho z nejslavnějších panovníků polských, založeno bylo r. 1000 u hrobu sv. Vojtěcha ve Hnězdně arcibiskupství. Prvním arcibiskupem byl bratr sv. Vojtěcha Radim, zvaný Gaudentius. Tak zřízena byla nezávislá církev polská, která se stala základem nezávislosti státní.

Rusové přijali křesťanství za knížete Vladimíra I. Velikého († 1015), a to z Cařihradu. V otcovy šlépěje vstoupil syn Jaroslav Moudrý, jenž dal národu ruský zákoník »Ruskaja pravda«. Sídlem a střediskem ruské vzdělanosti se stal slavný klášter kijevský (Svjatopečerskaja lávra). V něm nejstarší ruský dějepisec Nestor napsal ruské letopisy mateřskou řečí.

Závislost na Cařihradu způsobila, že Rusové ponenáhlu byli strženi v rozkol řecký. Roztržka s Římem byla úplně dovršena ve století XIII. Následky její byly pro Rusko neblahé.

Jižní Slované seznámili se s křesťanstvím dvojím směrem. Vlivem římským první přijali víru Kristovu Charváti. Samostat-

né říše si neudrželi, nýbrž podlehli Uhrům, v jejichž svazku zůstali až do světové války. Srbové byli obráceni na víru křesťanskou kněžími římskými. Zakladatelem slavného panovnického rodu Nemanjičů byl král Štěpán Nemanja († 1195). Vlivem Cařihradu se však stalo, že ve XIII. století spojení s Římem bylo úplně přerušeno. Církev východní se stala srbskou církví státní.

Mezi Slovinci se šířilo křesťanství přičiněním biskupů salcburských, z nichž zvláště sv. Virgilius († 785) získal zásluhu, proto zván »apoštolem Slovinců«.

U Bulharů se rozšířilo křesťanství ve století IX., když Konstantin a Metoděj se u nich zastavili na cestě na Moravu. Boris I. přijal křest r. 865. Přijetí žáků Metodějových, z Moravy vypuzených, přispělo k rozkvětu literatury starobulharské. Slovanská bohoslužba dovršila poslovanštění státu. Ve XIII. století přidali se však Bulhaři k rozkolu východnímu a zřídili si samostatnou církev národní.

Obrácení ostatních národů evropských.

Maďaři se přistěhovali na konci IX. století za vedení Arpádova přes Karpaty do nynějších Uher, které obývali Slováci. Křesťanství nebylo Maďarům neznámo. Stýkali se s křesťany již za pobytu v jižním Rusku. V Podunají ujímalo se křesťanství mezi Maďary vlivem Slovanů a Němců. Chán Gejza dovolil křesťanům vstoupiti na své území a sám rád poslouchal křesťanská kázání. Obrácení země provedeno bylo teprve za syna Gejzova Štěpána († 1038). A o to nehynoucí zásluhu má pražský biskup sv. Vojtěch, zvaný »apoštolem Uhrů a mocným ochráncem uherského státu«.

Sv. Vojtěch přišel do Uher okolo r. 993. Při pokřestění Maďarů pomáhalo mu několik spolubratří v čele s břevnovským opatem Astrikem (zvaným též Anastasiem, Radlou), pozdějším opatem kláštera sv. Martina na Pannonské hoře a prvním uherským arcibiskupem se sídlem v Ostřihomu. Sv. Vojtěch vyučil a pokřtil syna Geyzova Štěpána. Štěpán, zvaný Svatý, svěřil své království pod ochranu Panny Marie, odtud se nazývalo »Mariánským královstvím«. Papež udělil jemu a jeho nástupcům název »králů apoštolských«.

Poslední zbytky pohanské vymýtil král Ladislav Svatý († 1095).

Pokřestění severských národů událo se ve století IX. a X.

Islam. — Obrazoborství. — Rozkol východní.

Na začátku VII. století z nehostiné arabské pouště, z nepatrného městečka Mediny, vystoupil »boží prorok« M o h a m e d († 632).

Náboženství Mohamedovo je směs názorů pohanských, židovských a křesťanských. Jmenuje se i s l a m (to jest oddání se Bohu), vyznavači slují moslimové (věřící). Základním článkem islamu jest víra v jednoho Boha: »Není Boha, mimo Allaha, Mohamed jest vyslancem božím«. Biblí islamu je k o r á n (čtení, čítanka). Korán se dělí na 114 sur (kapitol). Islam má býti šířen po celém světě ohněm a mečem, proto korán hlásá »svatou válku«. Ke koránu přidána později sunna (ústní podání); kdo ji uznávají, slují sunnité (Turci), kdo ji zavrhují, jmenují se šiité (Peršané). Všichni lidé podrobeni jsou nezměnitelnému osudu. Moslim má se pětkrát denně modliti. Islam dovoluje mnohoženství.

V rodišti »božího proroka« Mekce mu neuvěřili. Mohamed musel prchnouti do Jatribu roku 622. Útěk stal se počátkem šťastného obratu v jeho životě a jest počátkem mohamedánského letopočtu (»h e ž r y«). V Jatribu našel Mohamed četné přátele, proto město nazval Medina (město prorokovo). R. 630 měl již tolik stoupenců, že dobyl Mekky a učinil ji středem nového náboženství. Chrám Kaabu prohlásil národní svatyní.

Náboženství Mohamedovo rychle se rozšířilo po celé Arabii. Nástupci (chalifové) Mohamedovi zmocnili se Syrie, Egypta a Persie. R. 711 přešli Arabové úžinu Gibraltarskou a stali se pány Španělska. Další postup jejich zadržel franský Karel Martell. Arabové zřídili si ve Španělsku r. 755 samostatnou říši (chalifát) se sídlem v Kordobě, kde vládli pode jménem M a u r ů. Po pádu Granady se Maurové vystěhovali do Afriky. Trvalejších úspěchů dobyli na východě mohamedánští Turci, kteří pronikli do Evropy přes Balkán. Roku 1453 dobyli Cařihradu a učinili konec císařství východořímskému. Potom opanovali Uhry. U Vídně byli však r. 1683 poraženi a donuceni vydat Uhry. V XIX. století po mnohých bojích a po válce světové vrátili i národům balkánským svobodu. Těžiště jejich moci se přeneslo do Malé Asie. Mohamedánů je dnes více než 200 milionů, ti na východě neustále rozšiřují svoje náboženství.

Obrazoborství.

Vlivem mohamedánských názorů arabských vzniklo v VIII. století v byzancké říši náboženské hnutí, zakazující zobrazování svatých osob a posvátných věcí. Byzancké umění, jež bylo cele oddáno službě náboženské, bylo tím ohroženo. Císařové, dříve štědří podporovatelé umění, stáli po většině v čele skupiny obrazoborecké.

Zápas obrazoborců proti obrazomilcům, jemuž padly za oběť nesčíslné umělecké památky, ochromil umělecký život byzancký na dlouhou dobu (až do IX. století).

Rozkol východní.

Po odstranění obrazoborství nastal rozkol mezi církví východní a západní. Někteří císařové řečtí těžce nesli, že papežové se stali na východu nezávislými. Nenávist k církvi římské a k papeži tím více rostla, čím více se vzmáhala moc papežova. Nepříznivý poměr mezi říší byzanckou a papežem se velice zhoršil, když patriarcha Ignatios byl sesazen a na místo jeho zvolen dosavadní státní sekretář Fotios. Sesazeného Ignatia se ujal papež Mikuláš I. Z toho vznikl spor Fotiův s Římem, který na konec byl urovnán. Fotios se smířil s papežem. Skutečný a trvalý rozkol propukl teprve roku 1054. Způsobil jej patriarcha Michael Caerularius, zapřisáhlý nepřítel západu, jenž veškeré duchovenstvo zemí východních s sebou strhl. Rozkolem tímto východ ztratil vydatnou pomoc západu. Později se dály pokusy, aby se církev řecká spojila s církví katolickou. Ti, kteří se přihlásili k Římu, nazývají se řeckokatoličtí křesťané nebo sjednocení.

Jsou to na př. Rusíni či Ukrajinci. Apoštolem sjednocení (unie) byl arcibiskup sv. Josafat Kuncevič, jenž byl od pravoslavných umučen (r. 1623). U nás hlásal sjednocení Slovanů ve víře (unionismus) ve jménu dědictví sv. Cyrila a Metoděje arcibiskup svaté paměti Ant. Cyril Stojan sjezdy velehradskými, v nichž nynější arcibiskup olomoucký Leopold Prečan úspěšně pokračuje. Ruská emigrace ctí ho jako slovanského Merciera, jehož srdce jest otevřeno netoliko katolíkům, ale i pravoslavným bratřím v jejich těžkém navštívení doma i ve vyhnanství.

IV. Rozkvět moci papežské.

Řehoř VII. a boj za svobodu církve.

Čím dále, tím více zasahovali císařové do volby papeže, i za biskupy dosazovali, koho chtěli. Z té příčiny vznikla závislost církve na moci světské a uvolnění kázně v duchovenstvu. Protože s duchovním úřadem bylo spojeno i značné panství světské, snažili se mnozí dosíci úřadu i úplatky (svatokupectvím = simonií). V této době stal se papežem kněz vzácných darů ducha i srdce Řehoř

VII. (1073—1085). Znal všecku bídu, v níž úpěla církev. Proto se obrátil nejdříve proti investituře a prohlásil ji za neplatnou. Investitura záležela v tom, že, koho chtěl míti panovník biskupem, tomu podal berlu a prsten na znamení, že mu udílí duchovní úřad a s ním spojené statky. Tak k biskupskému úřadu se dostávaly i osoby nehodné. Dále nařídil papež Řehoř VII., aby se nikdo neopovažoval úřadu duchovního se domáhati svatokupectvím (za plat = simonií). Učiní-li tak, úřad ztratí a bude z církve vyloučen. Těmito nařízeními popudil papež proti sobě mnohé panovníky a duchovenstvo. Z panovníků byl to zejména Jindřich IV. německý. Papež dal Jindřicha do klatby. Jindřich klatbou postrašen, prosil papeže za odpuštění na hradě Kanose, přisahal, že se podrobí papeži ve všem. Ale zproštěn klatby, nedbal ani slibu ani přísahy a dopouštěl se svatokupectví jako dříve. Řehoř VII. vynesl nad ním klatbu po druhé. Jindřich přitáhl s vojskem do Říma a na papežský trůn dosadil vzdoropapeže. Řehoř VII. prchl do Salerna a tam zemřel. Poslední jeho slova byla: »Miloval jsem spravedlnost, nenáviděl nepravost, proto umírám ve vyhnanství«. Řehoř VII. sice podlehl, ale spravedlnost zvítězila. Jeho nástupcové kráčeli v šlépějích jeho. Teprve papež Kalixt II. ukončil spor ve prospěch církve konkordátem (dohodou) Vormským (r. 1122).

Tímto prvním konkordátem, který smluvila moc církevní s mocí světskou, byla církev vymaněna z područí státu. Císař vzdal se investitury prstenem a berlou, dovolil svobodnou volbu biskupů. Po vysvěcení udělovány novému biskupu církevní statky podáním žezla, nikoli tedy biskupským prstenem a berlou, aby se nemohlo mysliti, že biskup dostává duchovní moc od císaře. Tato úmluva potvrzena na IX. obecném sněmu církevním v Lateráně (r. 1123), kde byla učiněna mnohá prospěšná usnesení k obnovení kázně.

Vítězství církve nad císařstvím.

Nový zápas museli podstoupiti papežové s panovníky rodu štaufského. Ti totiž usilovali ve své ctižádosti obnoviti staré císařství římské, kde by i církev jim sloužila. Nejdále zašel Fridrich I., zvaný Barbarossa (Rudovous), jenž neměl náležité úcty k církvi. Ano, osoboval si právo zkoumati pravoplatnost volby papeže Alexandra III. Ale odbojem proti církvi nic nepořídil, na konec uzavřel s papežem smír, který byl potvrzen na

IX. obecném sněmu církevním v Lateráně (r. 1179). Na tomto sněmu bylo usneseno, že k platné volbě papeže třeba dvou třetin přítomných kardinálů.

V této době dosedl na stolec sv. Petra Innocenc III. († 1216), za něhož papežská moc dostoupila vrcholu. Byl zvolen papežem ve věku 38 let a jedinou jeho snahou bylo povznésti moc církevní. Jeho bezúhonnost mravů a spravedlnost, s níž se ujímal utlačovaných proti mocným, hluboké vzdělání, státnický rozhled a přitom nelíčená skromnost a vážnost učinily ho rozhodčím ve sporech králů, knížat i národů. Tím uznávána byla svrchovanost církve nad veškerou mocí světskou. Vedle Řehoře VII. a Alexandra III. jest Innocenc III. největším papežem středověku.

Netrvalo však dlouho a boj papežů se Štaufy vypukl znovu. Vyvolal jej nezkrotný král Fridrich II. Papež ho dal do klatby. V Německu si zvolili nového krále a jeho věrní jej opustili. Na smrtelném loži se Fridrich smířil s církví. Sláva rodu štaufského poklesla. V Německu pak po dlouhých bojích stal se králem Rudolf Habsburský (r. 1273).

Rozvoj církve v Čechách za posledních Přemyslovců.

Boj o svobodu církve došel ohlasu také v Čechách. Bylo to za Přemysla Otakara I. († 1230), kdy pražský biskup Ondřej uskutečňoval potřebné opravy církevní a dosáhl, že investitura a jiné nesprávnosti byly odstraněny.

Nástupce Otakarův Václav I. († 1253) měl velkou duchovní oporu ve své sestře blah. Anežce. Václav I. zadržel záplavu mongolských Tatarů, jež se valila na západní Evropu. Po porážkách u Olomouce a pod sv. Hostýnem odtáhli Tataři do Uher a do Asie (r. 1241).

Přemysl Otakar II., jenž vystřídal Václava I., vida v silné církvi oporu, ochotně ji podporoval. Začal vládu svou skutkem, kterým doufal si zjednati zásluhu o křesťanství. Podnikl křížovou výpravu proti pohanským Prusům, jež porazil a donutil ke křesťanství. Při tom byl veden též snahou rozšířiti své království. Přemyslu Otakaru II. podařilo se založiti český stát, sahající od Krko-

noš až k Adrii. Ano, usiloval o další jeho rozšíření a o korunu císařskou. Dostal se však do boje s Rudolfem I., v němž padl. Bylo to na Moravském poli r. 1278.

Po neblahé smrti krále Přemysla Otakara II. zavládly v Čechách žalostné poměry. Jediný syn a zákonitý dědic české koruny Václav II. byl teprve sedmiletý. Rudolf I. ustanovil mu poručníka Ottu Braniborského. Otta jako správce České země počínal si velmi krutě, chtěje z poručnictví nad králevicem co nejvíce vytěžiti pro sebe. Václava odvezl na hrad Bezděz a potom za hranice. V zemi České bylo zle. Tenkráte počala se u nás ozývati úchvatná píseň »Svatý Václave, vévodo České země, kněže náš . . . pomoci tvé žádáme, smiluj se nad námi, utěš smutné, zažeň vše zlé, svatý Václave!«

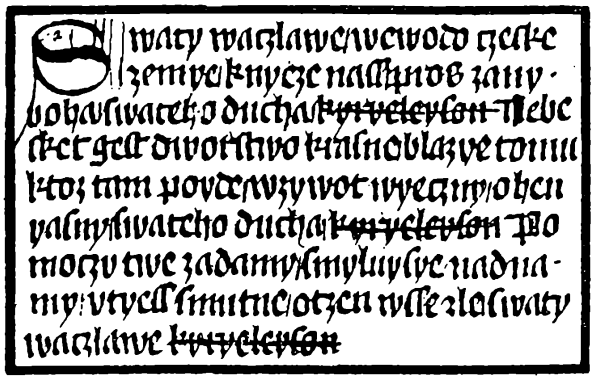

Swaty Waczlawe! Wewodo Czeske Zemye. Kneze nasschie! Pross zany Boha, Swateho Ducha. Kyrieleyson! Nebeske gest Dworstwo krasne, blaze tomu, ktoz tam poygde (w) zywot wieczny, ohen iassny Swateho Ducha, Kyrieleyson! Pomoczy twe zadamy, smyluy sie nadnamy; vtyess smutne, otwed wse zle, Swaty Waczlawe. Kyrieleyson.

Svatováclavský chorál.
Z rukopisu universitní knihovny XVII. F. 30 ze XIV. stol.

Po pětiletém poručnictví Otta propustil Václava. Sužovaná země vítala 12letého krále jako příslib lepších časů. A ty také přišly. Král Václav II. pečoval o rozkvět duchovního života v zemi. Za něho se rozhostil i blahobyt hmotný, neboť stříbrné doly jílovské a kutnohorské dávaly hojně stříbra, ze kterého se razily ve Vlašském dvoře v Kutné Hoře znamenité české groše. Václav II. získal korunu polskou a syna svého korunoval korunou uherskou. Tak po prvé v rukou českých Přemyslovců spojeny byly tři středoevropské státy: Čechy, Polsko a Uhry. Chvíle oddechu trávil král ve své slavné Zbraslavi. Klášter zbraslavský měl tak rád, že zřídil tam i hrobku královskou.

Nástupcem Václava II. stal se jeho 18letý syn Václav III. Mladičký král špatnou společností se pokazil. Dlouho však nepanoval. Na výpravě proti Polsku byl Václav III. neznámým pachatelem v Olomouci r. 1306 zavražděn. Václav III. byl poslední muž-

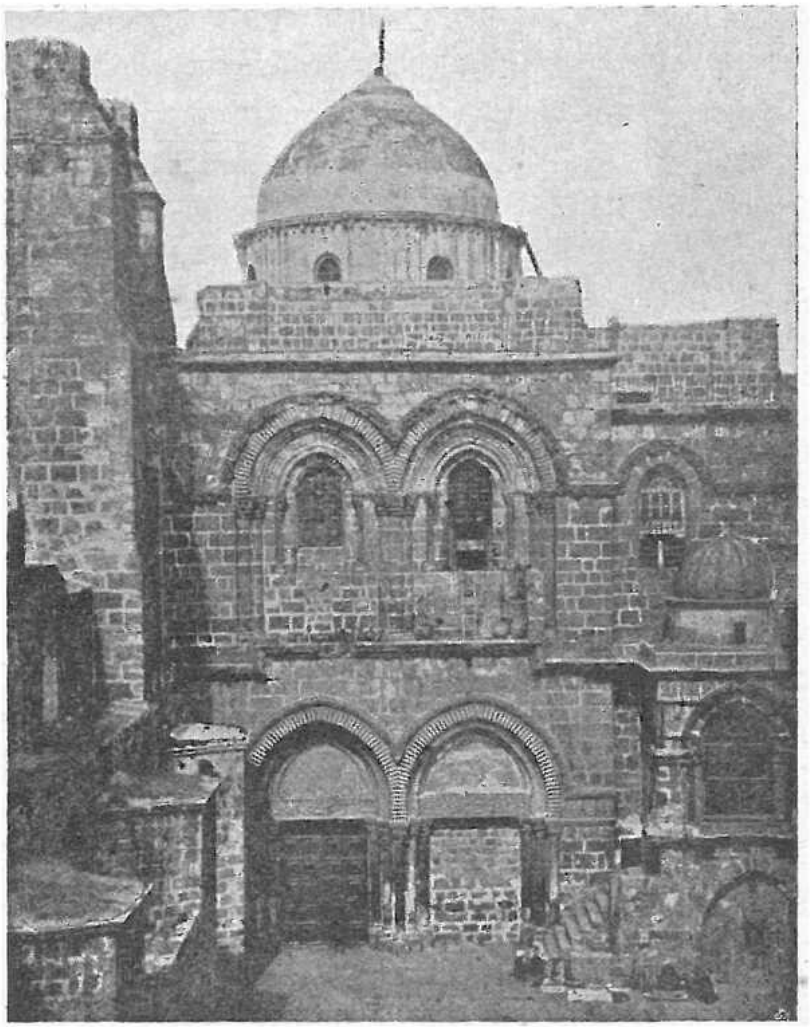

Chrám Božího hrobu v Jerusalemě.

ský potomek domácího slavného rodu Přemyslovců. Události dalších dvou let jsou plny běd.

Křížové výpravy do Svaté země.

V X. století byla turecká moc v úpadku. Konec arabskému panství učinili kočovní Turci, kteří přijali islam. Křesťanům palestinským nastaly zlé časy. Chrámy byly zpustošeny, duchovenstvo

týráno a stařičký patriarcha jerusalemský Simeon uvržen do žaláře. Utrpení křesťanů palestinských poznal francouzský mnich Petr z Amiensu. Vrátiv se do Evropy, vylíčil papeži, co viděl a slyšel ve Svaté zemi. Papež Urban II. byl tím hluboce dojat. Svolal sněm do Clermontu a tak úchvatně na něm mluvil, že tisícový zástup posluchačů se slovy »Bůh tomu chce!« přijal kříž jako odznak boje za Svatou zemi (křižáci). Na všech stranách povzbuzovali nadšení kazatelé k výpravě. Ohromná vlna nadšení zachvátila Evropu. Účelem boje bylo osvobození křesťanův a svatých míst v Palestině a zadržení vítězného postupu islamu. Bylo celkem sedm výprav křížových.

První řádné křižácké vojsko vydalo se pod Bohumírem Bouillonským do Svaté země r. 1096. Dobyli Jerusalema r. 1099 právě v pátek a v hodinu, kdy Kristus Pán na kříži umřel. Království Jerusalemské trvalo asi sto let.

Turci se však Jerusalema opět zmocnili. To vyvolalo druhou výpravu (r. 1147—1149), jíž se zúčastnil také Vladislav II. český.

Fridrich Barbarossa vedl třetí výpravu (r. 1189—1192), k níž se přidružili také Čechové a vyznamenali se velikou neohrožeností.

Působením velikého papeže Innocence III. došlo ke čtvrté výpravě křížové (r. 1202—1204). Zakončila se však jen v Cařihradě založením latinského císařství, které netrvalo dlouho.

Pátou výpravu (r. 1228—1229) vedl Ludvík IX. Svatý, který na ní zemřel morem. Byla podniknuta výprava dětí z Francie a Německa, neměla ovšem žádného úspěchu. Mnoho dětí zemřelo útrapami cesty.

Bezmála 200 let usilovali křesťané, aby osvobodili Svatou zemi z rukou nevěřících. Veškeré oběti na životech i statcích byly marné. Palestina zůstala na konec v moci Turků (od r. 1291).

Křížové výpravy nedosáhly sice hlavního svého cíle, přece však přinesly mnoho užitku. Oživila se víra a účinná láska křesťanská, nemálo se povznesla moc papežská, zakládány nové řády, rozšířeno a prohloubeno vzdělání, poznána literatura řecká a arabská, pě-

stovány vědy a umění a zkvetl obchod a průmysl. Veliký vliv měly války křížové na vývoj stavu městského a na zakládání nových měst.

Seitz: Bl. Anežka Přemyslovna.

Rytířské řády.

Za křížových výprav založeny byly rytířské řády, jichž členové vedle obyčejných slibů mnišských (panictví, chudoby a poslušnosti) zavazovali se ještě slibem bojovati za svobodu Svaté země proti nevěřícím, pomáhati křesťanům v zemích pohanských, ošetřovati nemocné a přijímati poutníky do svých domů.

Na půdě palestinské vznikly tyto tři rytířské řády:

Řád johanitů, tak zvaný podle toho, že jejich dům stál při chrámu sv. Jana Křtitele v Jerusalemě. Po pádu Jerusalema do rukou Turků přesídlili na Maltu, odkud mají také jméno rytířů maltézských. Do Čech byli uvedeni Vladislavem II., jenž dal jim v Praze kostel Panny Marie pod řetězem na Malé straně.

Řád templářů má jméno podle templu (chrámu) Šalamounova v Jerusalemě, v jehož sousedství měli svůj hospic (poutnický dům). Řádu tomuto dalo základ 8 rytířů francouzských r. 1118, proto později byl rozšířen zejména ve Francii.

Řád rytířů německých byl založen r. 1202 na ošetřování německých poutníků a na ochranu Svaté země. Do Čech uvedl jej Přemysl Otakar I.

Na české půdě vznikl rytířský řád křižovníků s červenou hvězdou. Založila jej blah. Anežka Přemyslovna k ošetřování chudých r. 1233 u sv. Petra na Poříčí. V dějinách církevních řeholí jest to zjev neobyčejný, aby žena byla zakladatelkou mužského řádu. Na prosby Anežčiny přetvořil papež Řehoř IX. původní bratrstvo v církevní řád (r. 1237). Křižovníci zaslou-

žili se zejména v letech 1591—1694 o pražské arcibiskupství, které bylo v předchozích válkách ochuzeno. Velmistrové křižovničtí, jako arcibiskupové pražští, poznenáhlu zase zabezpečili i hmotně arcibiskupství.

Nové řády duchovní.

O rozvoj duchovního života velmi se zasloužily nové řehole. Z nich ve vlasti naší působili nebo dodnes blahodárnou činnost rozvíjejí tito řeholníci:

Cisterciáci, zvaní podle kraje Cisterc ve Francii. K rozkvětu přivedl řád sv. Bernard. U nás těšili se veliké přízni panovníků Přemyslovců. Do Čech přišli za Vladislava II. Měli slavný klášter v Sedlci u Kutné Hory (r. 1143). Byli strážci královské hrobky na Zbraslavi a na Moravě na Velehradě hrobu sv. Metoděje. Dosud mají kláštery v Oseku a ve Vyšším Brodě.

Premonstráti založeni byli sv. Norbertem. Do Čech je přivedl olomoucký biskup Jindřich Zdík. V prvním jejich klášteře v Praze na Strahově (r. 1141) odpočívají ostatky sv. jejich zakladatele Norberta. Vedle klášterů mužských byly tu zakládány kláštery ženské, na př. v Doksanech (r. 1141). Vedle kláštera strahovského jsou premonstráti v Teplé, kde jejich klášter založil český pán bl. Hroznata, v Želivě a na Moravě v Nové Říši.

Do Čech přišli za Karla IV. karmelitáni, ale za neklidných let odešli. Dodnes trvá ženský klášter karmelitek na Hradčanech, v němž jest uctívána ctihodná Elekta; její neporušené ostatky klášter chová.

Mezi všemi řády duchovními nejvíce vynikl řád sv. Dominika a sv. Františka. Oba řády se jmenují žebravé, ježto žijí pouze z almužny dobrodinců, neměly a nepřijímají statků. Staly se bezpečnou oporou papežské stolice a prosluly zvláště horlivým působením mezi sektáři.

Svatý Dominik založil r. 1215 řád, jehož členové životem v přísné chudobě a kázáním měli obraceti bludaře.

Založil také řád ženský, který vyučuje dívky křesťanské, a bratrstvo pro věřící ve světě žijící a při tom po větší dokonalosti toužící, tak zvaný třetí řád. První slovanskou členkou-terciářkou byla urozená paní Zdislava, provdaná za Havla z Lemberka a na Jablonném v sev. Čechách. Když ctihodný Česlav organisoval u nás první kláštery řádu dominikánského, Zdislava získala řeholní syny sv. Dominika pro Jablonné, kde jim zbudovala klášter a kostel, v němž byla také pohřbena (r. 1252).

Dominikánům byla svěřena též inkvisice církevní, úřad, který měl pátrati po tajných bludařích, poučovati je a tvrdošíjné trestati. Od této církevní inkvisice jest nutno rozlišovati inkvisici španělskou, která byla ústav státní, pátrající po tajných mohamedánech a židech, kteří byli původci spiknutí proti královskému rodu. Tato inkvisice se dopouštěla mnoha krutostí.

Angelico: Sv. František.

Dominikánský řád dal církvi mnoho svatých a učených mužů, z nichž zvláště vynikl křesťanský filosof sv. Tomáš Aquinský.

Františkáni mají jméno podle svého zakladatele sv. Františka z Assisi (1182—1226), jehož svatá pokora a láska ke Kristu naplnila svět úžasem a obdivem. Řádu jeho se dostalo papežem Innocencem III. r. 1223 potvrzení. Vedle mužského řádu založil sv. František na prosbu sv. Klary řád ženský (klarisky) a třetí řád pro věřící, kteří zůstávali ve světě. Do Čech přišli františkáni působením blahoslavené Anežky Přemyslovny (1232). Měli klášter u sv. Jakuba, mužský i ženský na Františku (r. 1234). Dílo Františkovo přineslo celému světu nesmírné požehnání. Z řádu františkánského vyšlo mnoho světců, papežů, biskupů a učenců, jako byl na př. Alexan-

der Haleský, sv. Bonaventura, filosof Duns Scotus, kazatel a d: tvorce sv. Antonín Paduánský a jiní.

Církevní život, věda a umění.

Školství. Církev se pečlivě starala o školství. Vedle škol l šterních byly zakládány školy biskupské nebo katedrá v nichž vychováváni byli kněží světští. Mnohé nabyly vynika pověsti. Některé z nich tak prosluly, že se do nich sjíždělo žac z různých zemí. Tak vznikly ve XII. století university. N

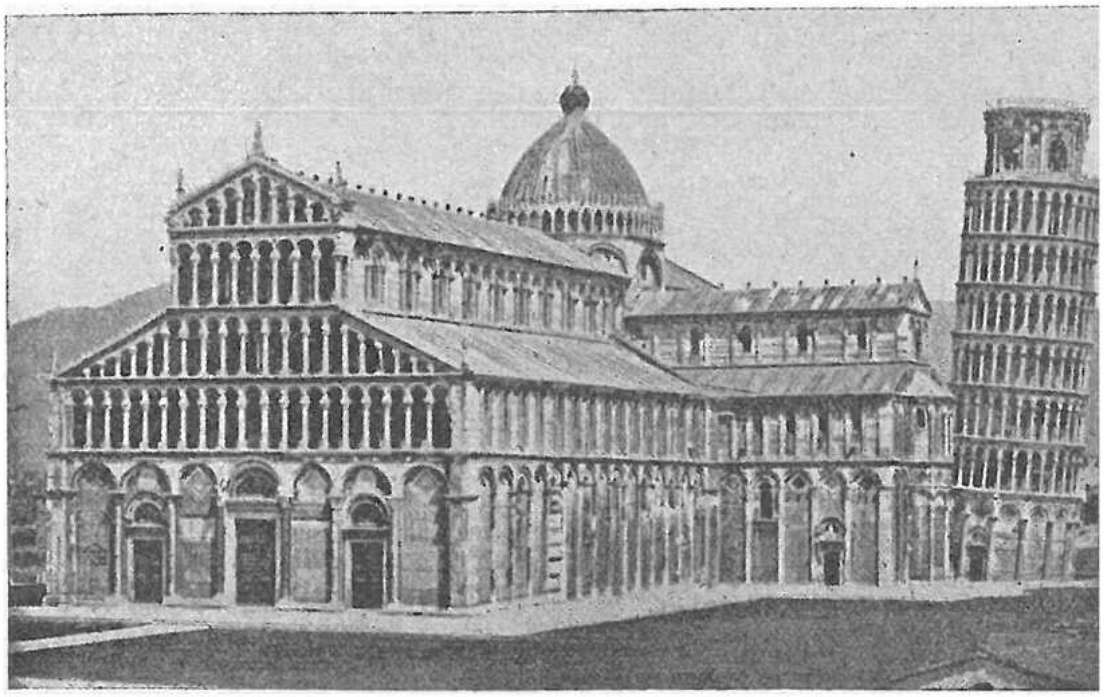

Dóm v Pise.

starší university byly: lékařská v Salernu, právnická v Bolo a bohoslovecká v Paříži. Teprve ve XIII. stol., a to nejprve v Pa ži, bylo pěstováno na jedné a téže universitě několik vědeckých borů: bohosloví, právo, lékařství, filosofie. Zakladatelem paříž university byl kanovník Robert de Sorbonna, po němž má univ sita jméno Sorbonna. University byly ústavy církevní, většinu j založili papežové.

Vedle vysokých škol starala se církev i o školy pro nejš vrstvy. Bylo nařízeno, že při každé faře musí býti škola far

V ní vyučoval a též ji řídil farář. Ve XII. a XIII. století víc a více ve veřejném životě nabýval vlivu stav městský. Zámožní měšťané toužili po vyšším vzdělání. Tak vznikly latinské školy městské. Téměř všechna tehdejší učenost kotvila v církvi, čímž vzrůstal význam církve i její moc.

Scholastika a mystika. Křesťanská věda dospěla vrcholu ve středověku ve scholastice a v mystice.

Scholastika (z lat. schola = škola, věda, které se učí ve škole) objasňuje a hájí zjevené pravdy boží výklady a důvody vědeckými a vyvozuje z nich pravdy nové, dosud nepoznané.

Mystika (z řeckého mystikós = tajemný) usiluje o spojení duše s Bohem, pokud je v tomto životě možno rozumem a vůlí, milostí osvícenými.

Původcem scholastiky je sv. Anselm, největším filosofem a scholastikem je sv. Tomáš Aquinský, jehož dílo dodnes je základem křesťanské filosofie.

Z mystiků nevšedním zjevem je cisterciák sv. Bernard a františkán kardinál sv. Bonaventura.

Kostel sv. Jiří na Řípu.
(Vystavěn r. 1126.)

Umění románské. Na rozhraní VIII. a IX. století vznikl nový sloh církevní, který se plně rozvil ve století XII. Je to sloh románský. Vzrůstající složitost a krása obřadů žádaly rozšíření kněžiště. Mezi kněžiště a příčnou loď vsunut pravoúhlý prostor a tím stará forma chrámu ⊤ byla změněna ve tvar †. Kněžiště bývalo zvýšeno, tím vznikla pod ním krypta. Plochý strop byl nahrazen klenbou křížovou. Znakem románského slohu jsou okénka polokruhovitě zaklenutá, portál a arkády, podpírané sloupy a pilíři. Sloup měl krychlovou hlavici, zdivo bylo těžké, masivní. Věž se stala trvalou součástí kostelní. Vynikající památky románského umění se zachovaly ve Francii, v Italii (v Pi-

se) a v Německu. Tam zejména rozměrné chrámy jsou v Hildesheimu, Trevíru, Mohuči, ve Wormsu a ve Špýru.

V zemích českých se nám zachovaly chrámy románské dvojího druhu. Především jsou to kruhové kaple (rotundy),

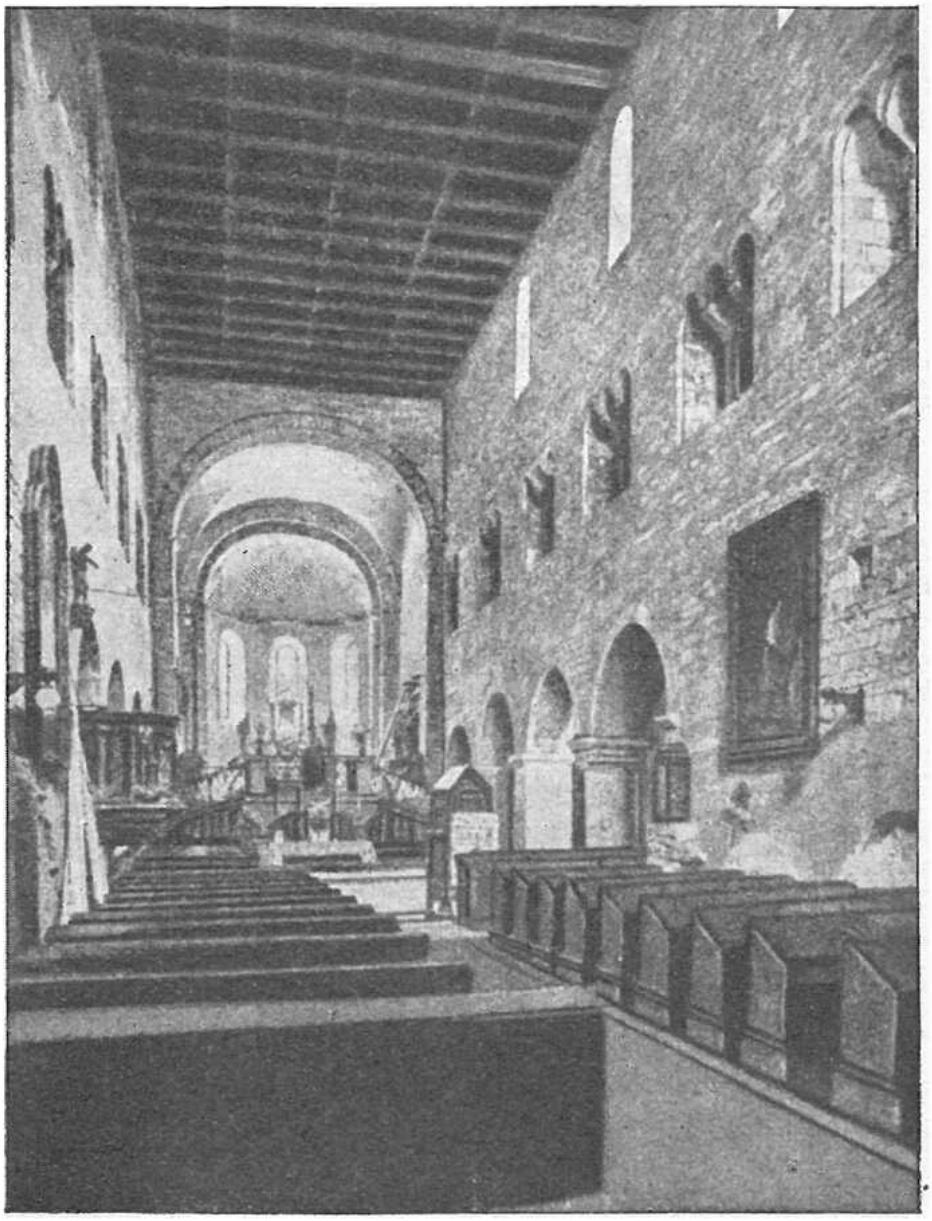

Chrám sv. Jiří na hradě Pražském.

z nichž nejznámější jest kaple sv. Kříže v Praze a kaple sv. Jiří na Řípu. První a největší rotunda byla na hradě pražském, totiž sv. Václavem založený chrám sv. Víta. Druhým typem jsou obdélné kostely kamenné jednolodní i několikalodní s dvě-

ma věžemi (chrám sv. Jiří na hradě pražském, chrám v Tismicích u Čes. Brodu).

Slované východní, pravoslavní Rusové, stavěli své chrámy podle vzorů byzanckých. Na chrámové kopule stavěli ještě cibulovité nebo hruškovité báně. Tím si vytvořili svůj vlastní sloh (chrám sv. Vasila na moskevském Kremlu).

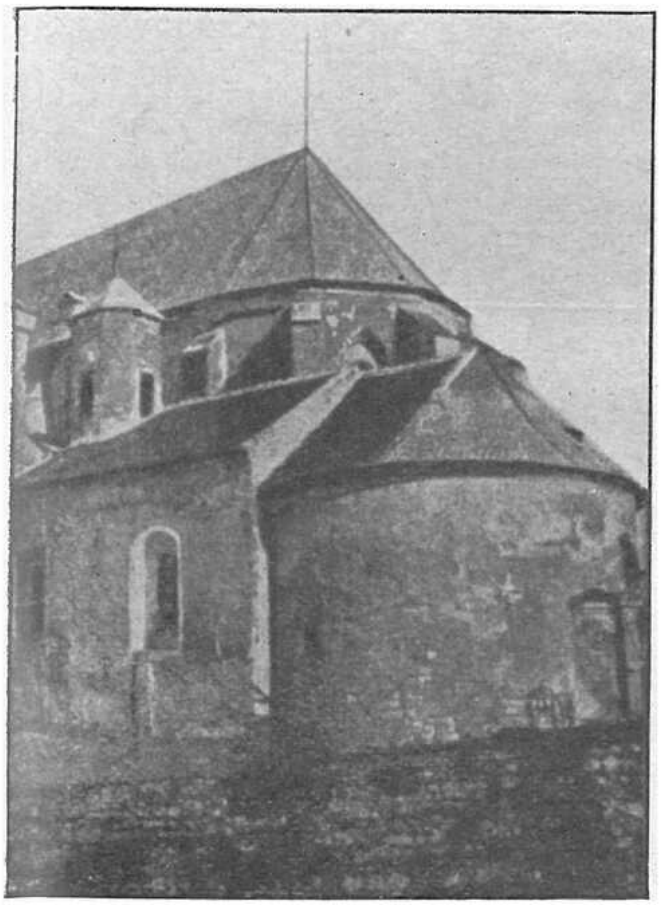

Románská část nitranského chrámu z XII, století.

Románská kaple sv. Kříže v Praze (z první pol. XII. stol.)

Španělští Maurové jsou původci slohu po nich pojmenovaného — slohu maurského. Vyznačuje se obloukem podkovovitým, kýlovým nebo na způsob jetelového listu (chrám v Kordobě, Alhambra v Granadě).

Sochařství v umění románském se ještě málo uplatňovalo. Obloučkový vlys zdobil římsy a různé drobnější ozdoby vyplňovaly oblouky portálů. Ojedinělá výzdoba figurální se zachovala ve chrámu v Tišnově na Moravě a ve sv. Jakubě u Kutné Hory.

Malířství mělo větší množnost se rozvinouti, neboť stěny každého kostela byly malbami zdobeny (Stará Boleslav, Znojmo). Pěstována byla též drobnomalba knižní, jak ji spatřujeme v legendě o sv. Václavu, v kodexu Vyšehradském a žaltáři Ostrovském.

Umělecké řemeslo opatřilo všecko zařízení chrámové.

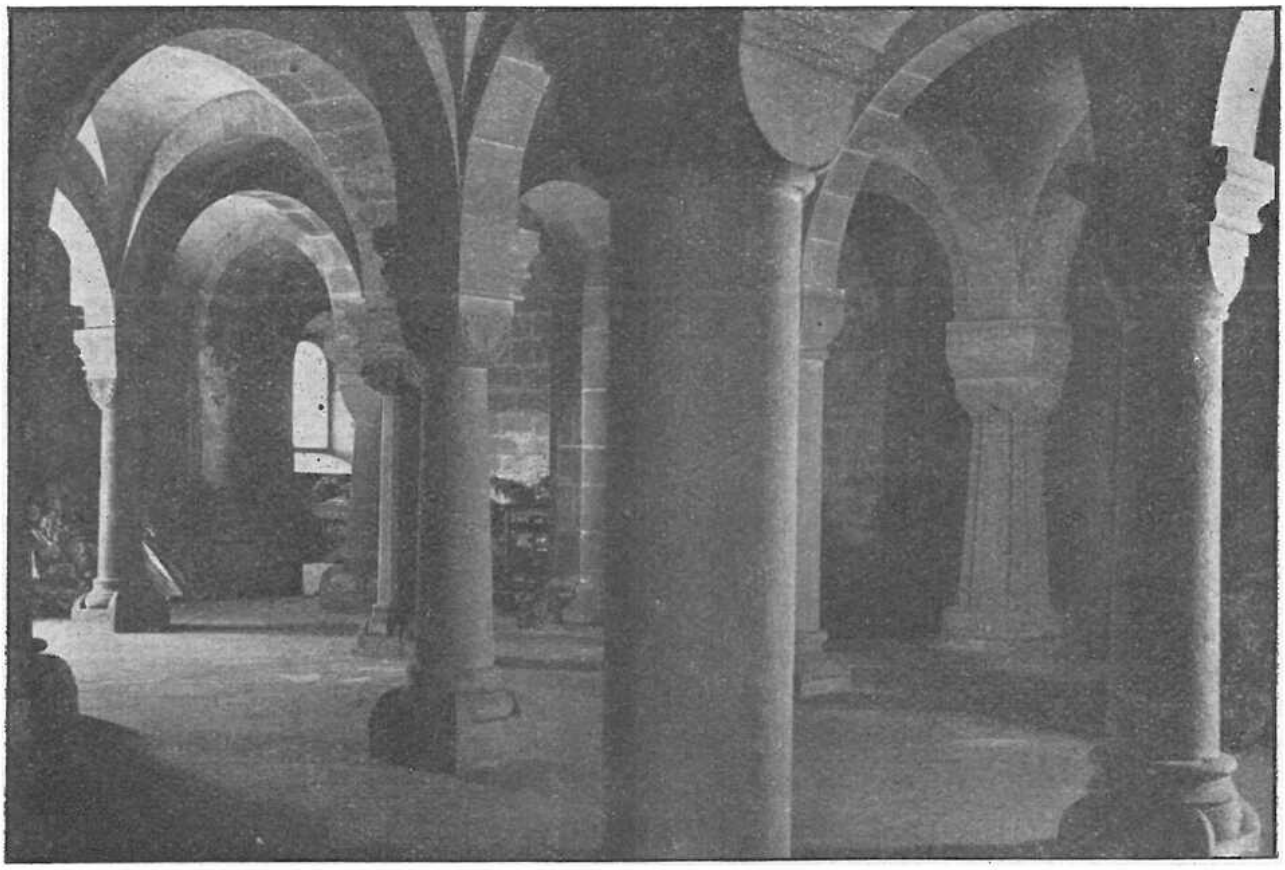

Doksany. Chrám P. Marie, krypta z druhé polovice XII. století.

Básnictví a literatura. Krásné hymny psali papež Innocenc III., sv. Tomáš Aquinský (»Chval Sione« — »Zvěstuj těla vznešeného«), františkáni Tomáš z Celana (»Den hněvu«), Jakub z Todi (»Stála matka bolestná«). Do XII. století se klade vznik nejstarší české písně duchovní »Hospodine, pomiluj ny (nás) a velebného hymnu českého národa »Svatý Václave«. Otcem českého dějepisu byl děkan Kosmas († 1125), jenž ve své kronice zapsal všecky události až do své doby.

Bludařství. Život církevní s počátkem středověku se rozví-

jel utěšeně, ale přece za této doby se odvrátili někteří od církve a šli za »falešnými proroky«. Takovým byl na př. Petr Valdus, původce »chudých lyonských« ve Francii. Tito a jim podobní, jako Albigenští, Katharové nebo Patareni v Italii a Bogomilové u jižních Slovanů, zavrhovali základní pravdy křesťanské, svaté svátosti a žili na oko přísně. Nebezpečné tyto sekty podvracely všechen křesťanský řád, ničily manželství, rodiny i majetek. Proto církev s veškerou vážností a odpovědností vystupovala proti nim.

V. Úpadek papežské moci a odštěpení národův od jednoty církevní.

Od Bonifáce VIII. až do odpadu Martina Luthera (r. 1303—1517).

Papežové v Avignoně. V bouřlivých dobách bojů se Štaufy zvláště Francie poskytovala papežům ochrany. Tím dostávali se však pod vliv králů francouzských, jak o tom svědčila volba Francouzů do sboru kardinálův i na stolec papežský. O vymanění z této závislosti se pokusil papež Bonifác VIII. (r. 1294 až 1303). Ale proti němu se vzepřel francouzský král Filip IV. a nad papežem zvítězil. Když Bonifác VIII. v potupě a ponížení zemřel, Filip IV. prosadil, že se stal papežem Francouz Klement V. (r. 1305—1314), jenž na žádost královu za sídlo si zvolil Avignon (čti Aviňón) v jižní Francii. Tím se octli papežové v úplné závislosti králů francouzských na velikou škodu církve. (»Zajetí Babylonské«). Avignonští papežové byli mužové bezúhonní, učení a umění milovní, ale jsouce v područí Francie, nemohli vykonávati úřad náměstka Kristova, jak by toho církev potřebovala. Teprve Řehoř XI. se vrátil do Říma r. 1377.

Rozkol papežský. Řehoř XI. dobře viděl nebezpečenství, které hrozilo církvi. Umíraje zapřisahal kardinály, aby nástupce jeho zvolili v Římě. Stalo se tak. Byl zvolen papežem Urban VI. (r. 1378—1389), kněz přísných mravů a dbalý kázně. Ale francouzští kardinálové na podnět svého krále od řádně zvoleného papeže se odvrátili a zvolili protipapeže Klementa VII., jenž se usadil v Avignoně. Nastal osudný rozkol, který trval 40 let

(r. 1378—1417). Katolický svět byl rozdělen. Poměry se tak horšily, že bylo těžko současníkům usouditi, kdo je pravým papežem. Smutný stav ještě více zhoršil pokus odkliditi tento rozkol na sněmu v Pise (r. 1409). Způsob však, jakým se tak stalo, zmatek ještě rozmnožil. Byliť oba papežové sesazeni a zvolen nový papež Alexander V. K tomu ke všemu byl po brzké smrti Alexandrově zvolen papež Jan XXIII., jemuž se nedostávalo potřebných vlastností církevních. Oba sesazení papežové se nevzdali své důstojnosti a tak nastala trojice papežů. Panovníci i národové se přidržovali jednou toho, po druhé onoho papeže, jak který vyhovoval jejich choutkám. Tím vším život křesťanský upadal. Teprve na XVI. obecném sněmu církevním v Kostnici (r. 1414—1418) stalo se narovnání. Nový řádně zvolený papež Martin V. (r. 1417—1431) uznán byl za nejvyšší hlavu církve.

Církev v Čechách za vlády Lucemburků.

Po smrti Václava III. se vystřídali na českém trůně ve dvou letech Rudolf habsburský a Jindřich korutanský. Teprve Janem Lucemburským dostaly země české královský rod, který tu panoval 127 let.

Král Jan (r. 1310—1346) měl za manželku mladší sestru Václava III. Elišku Přemyslovnu. Žel Bohu, ani vláda Janova nebyla šťastná. Král dlel více v cizině nežli v Čechách. Královna Eliška těžce nesla lehkomyslnost Janovu. I synka Václava jí odňal a odvezl na vychování do Francie. Tam přijal králevic při sv. biřmování jméno Karel, jehož pak stále užíval.

Otec vlasti. Obrat k lepším časům nastal teprve za vlády Karlovy. Karel IV. (r. 1346—1378) naučil se ve Francii moudrosti vladařské, byl zbožný a oddaný církvi. Za dlouhého a šťastného svého panování získal státu a národu českému zvlášť vynikající postavení.

České země se osamostatnily církevně. Když se stal papežem někdejší vychovatel Karlův Klement VI., dosáhl od něho povýšení pražského biskupství na arcibiskupství (r. 1344), jemuž bylo podřízeno biskupství olomoucké a nově zří-

zené v Litomyšli. Prvním arcibiskupem byl vysoce vzdělaný a důvěrný rádce Karlův Arnošt z Pardubic (r. 1344—1364). O slavnostním nastolení Arnoštově v listopadu 1344 položil Karel základní kámen k novostavbě gotické katedrály sv. Víta, jež se měla vyrovnati nejkrásnějším svatyním francouzským, a v ní kapli sv. Václava, čarovné krásy. Karel ozdobil sídelní město mnohými stavbami (Kamenný most, Karlov, klášter na Slovanech a j.). Pro sebe vybudoval pevný hrad Karlštejn. Tam se rád uchyloval k odpočinku a k náboženským rozjímáním v odloučenosti od světa. Tam též dal uložiti korunovační klenoty a důležité státní listiny.

V Praze odedávna trvaly pěkně prospívající školy, zejména latinská škola vyššího stupně při sídle biskupském na hradě pražském. Již král Václav II. koncem XIII. století chtěl, aby byla proměněna v universitu, ale pro odpor šlechty se mu to nezdařilo. Teprve Karel ze své královské moci české založil 7. dubna 1348 vysoké učení pražské, o něž usiloval jeho praděd Václav II. To byl vedle vymanění českého státu ze svazku arcibiskupství mohučského zřízením vlastního arcibiskupství pražského druhý čin Karlův nesmírného významu.

Za jediný věk lidský vyrostly Čechy na klenotnici umění a vědy zásluhou Karlovou. Po smrti arcibiskupa Arnošta, svaté paměti, v kruhu důvěrných rádců panovníkových byl arcibiskup Jan Očko z Vlašimě († 1379), jenž byl papežem jmenován první z Čechů kardinálem. R. 1378 zbožný a veliký král český Karel zemřel, oplakáván jako »Otec vlasti«, a to vším právem, jím vyvrcholila moc a sláva českého státu ve středověku.

Svatý Jan Nepomucký. Syn a nástupce Karla IV. Václav IV. byl pln dobré vůle pro každého, ale neměl státnického důmyslu otcova. Způsobil sobě i jiným zbytečně mnoho zlého svou náladovostí a prchlivostí a nešťastnou volbou svých rádců z drobné šlechty a měšťanstva. Brzo povstaly spory mezi ním a panstvem. Když se začal vměšovati i do církevních záležitostí, dostal se do sporu s arcibiskupem Janem z Jenštejna. Král přitom nešetřil ani jeho statků, ba ani osob arcibiskupských úředníků. Obětí královou se stal generální vikář arcibiskupův sv. Jan z Nepomuku (dříve se říkalo z Pomuku).

Jan byl zpovědníkem druhé choti královy Žofie. Manželství to nebylo šťastné, protože král se oddával životu prostopášnému. Král by byl rád zvěděl tajemství zpovědí královniných, ale byl přese všechny svody a vyhrůžky Janem odmrštěn. Příležitost pomsty na zpovědníku brzo se králi naskytla. Král zamýšlel zříditi pro svého oblíbence v Kladrubech biskupství, čekal jen, až stařičký opat kláštera kladrubského zemře. Ale mnichové po smrti opatově ihned si zvolili nového a generální vikář Jan ho potvrdil. Václav pomstil se za to na úřednicích arcibiskupových. Dal je mučiti, mezi nimi i Jana, kterého dal svrhnouti s mostu pražského do Vltavy (20. března r. 1393).

Seitz: Sv. Jan Nepomucký.

Bůh oslavil neohroženého mučedníka svátostné zpovědi kněze Jana. Tělo Janovo bylo pohřbeno u sv. Víta na hradě pražském, a když r. 1719 konaly se přípravy k jeho svatořečení a otevřen byl jeho hrob, jazyk světcův byl neporušený. R. 1729 byl prohlášen Jan za svatého, když dávno předtím jeho úcta byla rozšířena.

Mistr Jan Hus.

Úsilí o zvýšení mravnosti. Zásluhou opatření arcibiskupa Arnošta mravní úroveň českého kněžstva vynikala nad úroveň kněžstva v jiných zemích. Arnošt nepřestal však na nich. Usiloval o zvýšení mravnosti lidu. Přičiněním arcibiskupovým povolal Karel IV. do Prahy kazatele z Rakous Konráda Waldhausera. O něco později začal kázati v Praze domácí kazatel kněz Jan Milič z Kroměříže, který daleko předstihl Waldhausera. Významným střediskem českých kázání byla kaple Betlemská.

Se snahami po mravním obrození splýval zápas mezi národností českou a německou o moc a přednost v zemi. Aby neštěstí bylo dovršeno, pronikly do tohoto kvasu bludné názory náboženského Angličana Jana Viklifa.

Viklif učil, že Písmo svaté jest jediné a naprosto dostačující pravidlo víry; že není proměny chleba a vína při mši sv. (tak zvaná remanence); že hříšný kněz koná neplatně úkony kněžské; že církev je neviditelná společnost všech Bohem vyvolených, předurčených k spasení, a to jak živých, tak mrtvých a budoucích, její hlavou není papež, nýbrž Kristus.

Učení Viklifovo bylo zavrženo na sněmu kostnickém. Bludné učení Viklifovo způsobilo u nás velikou bouři, jejíž následky byly velmi smutné.

Hlavou českého viklifství se stal profesor vysokého učení pražského mistr Jan Hus, jenž byl velmi oblíben. Přízeň lidu i dvora si získal Hus jako kazatel kaple Betlemské a tím, že spolupůsobil k tomu, aby Čechové na svém vysokém učení požívali větších práv proti cizincům. Památným dekretem Kutnohorským (r. 1409) přiznány byly totiž Čechům na universitě hlasy tři a cizincům jen jeden, kdežto dříve tomu bylo opačně. Tehdy se vystěhovali němečtí mistři a žáci do Němec a založili si později universitu v Lipsku. Hus si oblíbil spisy Viklifovy tak, že začal učení jeho obhajovati. Činil tak jednak na přednáškách studentům na universitě a jednak ve svých četně navštěvovaných kázáních v kapli Betlemské, kde také horlil pro nápravu křesťanského života. Z rozkazu papežova bylo mu zapověděno kázati. Ale Hus toho nedbal, nepodrobil se a odvolal se od papeže špatně prý zpraveného k papeži lépe zpravenému. Proto arcibiskup vynesl nad Husem klatbu pro neposlušnost. Když se Hus odvolal proti tomu od papeže ke Kristu, byl prohlášen nad Prahou interdikt, to jest, pokud Hus v Praze bude prodlévati, nesmějí býti udíleny lidu svátosti a církevní úkony vůbec. Tu král Václav sám naléhal na Husa, aby z Prahy odešel. Hus opustil Prahu a uchýlil se k přátelům svým na venkov, a to na Kozí hrádek u Tábora a později na Krakovec v Plzeňsku.

Roku 1414 byl svolán církevní sněm do Kostnice. Hus se tam odebral na vyzvání císaře Zikmunda. Třikráte byl vyslýchán veřejně, ale neústupně trval na tom, že chce odvolati jen tehdy, bude-li z Písma sv. lépe poučen. Zapomínal, že již v tom je blud, odpírá-li učitelskému úřadu církevnímu vlastnost nejvyššího rozhodčího ve věcech víry. Sněm, v jehož popředí stáli a v němž rozhodovali mužové nejen veliké učenosti a širokého rozhledu, ale i nesporné mravní výše, prozkoumal spisy Husovy a nalezl 39 bludných článků. Když byly marné všechny domluvy a Hus posléze osvědčil i písemně, že odvolati nemůže a nechce, byl 6. července

1415 odsouzen jako kacíř ke ztrátě kněžského úřadu. Císař Zikmund pak Husa ještě téhož dne dal upáliti na břehu Rýna.

Učení Husovo není ani původní ani české, nýbrž úplně závislé na Viklifovi. Jeho bludy jsou tytéž jako bludy Viklifovy. Hus osoboval sobě a tím každému věřícímu právo vlastního soudu ve věcech víry chtěje, aby Písmo sv. bylo jediným pramenem víry, které si může vykládati každý po svém rozumu. Církev záleží z předurčených k spasení a hlavou její jest toliko Kristus. Důstojnost papežská jest původu lidského, nikoli od Krista. Poslušnost církevní jest výmyslem vyššího duchovenstva. Vrchnost světská nebo duchovní pozbývá své moci, je-li v těžkém hříchu. Hus neuznával řehole a ostře je potíral, vytýkaje jim lenost a vykořisťování věřících.

Bouře husitské. Jakmile zpráva o smrti Husově pronikla do Čech, nastalo veliké pobouření. Páni z Čech a Moravy v počtu 452 podali v září 1415 sněmu v Kostnici stížnost do odsouzení Husova. Menší část panstva a rytířstva, a mezi nimi rodové nejpřednější, zůstala církvi věrna. Tak vznikla dvojí strana v Čechách: v jedné stáli husité, v druhé katolíci. Ještě za Husova pobytu v Kostnici začal v Praze mistr Jakoubek ze Stříbra učiti, že ke spasení je třeba přijímání svátosti oltářní pod obojí způsobou, tudíž i přijímání kalicha, t. j. krve Páně. Odtud se nazývali stoupenci Husovi kališníky nebo »podobojí« (utraquisté). Kalich se tak stal znakem odboje husitského. Odpor proti církvi rostl v Čechách den ode dne. V Praze se udály krvavé srážky mezi katolíky a kališníky. Taková jedna srážka byla i začátkem bouří husitských. R. 1419 vyvolal pověstný mnich Jan Želivský krveprolití, jehož obětí se stal purkmistr a konšelé novoměstští, kteří byli s oken radnice svrženi a rozlíceným lidem ubiti. Když se o tom dověděl král Václav IV., z rozčilení byl raněn mrtvicí a brzo na to zemřel (r. 1419). Jakmile se proslechlo o smrti královĕ, nastalo pustošení kostelů, far a klášterů pražských. Nástupcem Václavovým měl býti bratr jeho Zikmund, leč Čechové ho neuznali. Vlády se ujali zástupci stavu panského, vládyckého a městského. Zikmund nemínil však ustoupiti. Vtrhl do Čech, chtěje hájiti svých práv na českou korunu mečem. Čechové se postavili k brannému odporu. Sebráno vojsko, jehož vůdcem se stal jihočeský zeman, starý zkušený válečník Jan Žižka z Trocnova. Střediskem odporu byl Tábor, stoupenci Žižkovými založený a opevněný. Vedoucí postavení v odboji proti Zikmundovi nadále si uhájila Praha.

Od té doby jedna strana husitů slula Táboři, druhá Pražané. I v učení vznikly mezi nimi rozdíly. Pražané se spokojili s tak zvanými čtyřmi články pražskými, které byly ujednány na shromáždění lidu a mistrů university pražské. Tyto čtyři artikule či články pražské žádaly svobodného kázání a přijímání pod obojí, aby kněží nevládli světskými statky a aby staveni byli hříchové smrtelní. Jinak Pražané trvali při řádech katolické církve zcela v duchu Husově, jenž nechtěl založiti nějakou církev národní. Naproti tomu Táboři zavrhovali svátosti kromě křtu a svátosti oltářní, zavrhovali úctu svatých. úctu obrazů, přísahu a obřady. Mše se skládala z Otčenáše a proměňujících slov. Táborští kněží ji sloužili ve světském oděvu a kdekoliv. Řehole pokládali za škodlivé, proto kláštery pálili a mnichy zabíjeli. Chtěli založiti čisté křesťanství na zemi. Ve jménu tohoto čistého křesťanství opouštěli statky, chápali se zbraní, aby pobíjeli každého, kdo byli jiného rozumu, pálili města a dědiny, školy, tuto věc »zpohanilou«, a knihy, tuto »chytrost Antikristovu«. Táboritství nebylo původním ani po výtce českým hnutím. Vedle pražského viklifství, tudíž jaksi myšlenkového světa anglického, uplatnil se v něm myšlenkový proud německý, totiž lidové kacířství, zejména valdenské, které se u nás rozšiřovalo působením německých mistrů Petra a Mikuláše z Drážďan. »Je v tom vůbec kus dějinné ironie«, píše prof. Pekař, »že německé vlivy valdenské měly na naší půdě vydati květ nejplněji v ryze českém Petru Chelčickém, ale pomáhati i budovati šiky táborských bojovníků božích, kteří v Němcích spatřovali přirozené nepřátele jazyka českého a slovanského«.

Žižka vedl své vojsko od vítězství k vítězství, až zemřel náhle morem u Přibyslavě (r. 1424). Jako voják byl opravdový hrdina, bezelstný, pevný a jistý, prohlásil se za mstitele božího, spěchajícího se světa sprovodit všecky, kromě dítek božích, t. j. kromě Táborů.

Po smrti Žižkově se stal jeho nástupcem kněz Prokop Holý neboli Veliký. Byl více diplomat nežli válečník.

Války husitské uvalily velkou bídu na zemi českou. Není proto divu, že mírnější strana zatoužila po klidu a po spojení s církví. Urovnání mělo se státi na sněmu basilejském (r. 1431 až 1438). Táboři a Sirotci, jak se jedna strana Táborů jmenovala po smrti Žižkově, nechtěli smíru přijmouti. Z toho vznikly nové spory mezi Čechy, až se nakonec strany postavily válečně proti sobě. A tak došlo 30. května 1434 k bitvě u Lipan, blízko Českého Brodu. Mírní husité, podporovaní šlechtou strany pod jednou, dobyli vítězství nad vojsky táborskými. Prokop Holý v boji padl.

Teprve nyní bylo skončeno jednání se sněmem basilejským. Čechové byli uznáni za pravé syny církve a přijata byla tak zvaná kompaktáta. Ta byla 5. července 1436 slavným způsobem na náměstí jihlavském vyhlášena.

Kompaktáta jsou v podstatě čtyři články pražské, k nimž přidal sněm některá omezení, a to:

1. aby slovo boží bylo svobodně od kněží zvěstováno a věrně kázáno za dozoru biskupova;

2. aby svátost Těla a Krve pod obojí způsobou byla věřícím svobodně podávána; kněží mají pod obojí způsobou přijímajícím vždycky praviti, že pod každou způsobou jest celý a plný Kristus;

3. aby kněžím bylo odňato panování nad zbožím pozemským; duchovní mohou zbožím vládnouti jen podle spasitelných ustanovení sv. Otců; zboží kostelní od jiných nespravedlivě nemají býti držána anebo osobena;

4. hříchové smrtelní buďtež stavováni od těch, kteří úřad k tomu mají.

Kompaktáta nebyla nikdy schválena papežskou stolicí.

Církev v zemích českých v době poděbradské a jagellonské.

S vyhlášením kompaktát ukončeno bylo bezvládí v Čechách. Zikmund byl uznán králem, ale po roce zemřel (r. 1437). Volbou stavů českých dosazen na trůn manžel jeho dcery Albrecht II. z rodu habsburského. I on však brzy zemřel. Jeho syn Ladislav, zvaný Pohrobek (protože se narodil teprve po otcově smrti), byl přijat za krále. Po dobu jeho nezletilosti vládl jako zemský správce Jiří z Poděbrad. Když mladý král Ladislav zemřel náhle morem r. 1457, zvolili stavové čeští svorně, a to jak podobojí, tak i katolíci, Jiřího králem. Jiří došel uznání od papežské stolice.

Král Jiří (r. 1458—1471) teprve nyní mohl rozvinouti své bohaté schopnosti a úspěšně pracovati o vnitřním uklidnění českého státu a o obnovení jeho dřívější vážnosti mezi národy evropskými. Jiří byl »podobojí«, ale ve věcech církevních se hlásil ke kompaktátům z r. 1436. Pod přísahou se zavázal, že zachová shodu v jednotě pravé víry, jak ji římská církev chová. Dobyv Tábora r. 1452, donutil král Jiří Tábory, že se přidali ke straně podobojí. V touž dobu začala se šířiti nová strana náboženská, Jednota českých bratří. Král Jiří i proti ní vystoupil se stejnou neúprosností jako dříve proti Táborům. Usilovalť o smír svého národa s církví katolickou. Když papež Pius II., jenž jako nuncius v Čechách (Eneáš Silvius) Jiřího dobře osobně znal, mylně byv zpraven, vyhlásil kompaktáta za zrušená a neplatná, nastala mezi oběma roztržka. Jiří však předčasně zemřel, postarav se dříve, aby byl jeho nástupcem syn polského krále Kazimíra IV. Vladislav jagellonský.

Za Vladislava II. došlo smlouvou Kutnohorskou z r. 1485 k narovnání mezi katolíky a stranou podobojí. Obě strany se zavázaly, že budou zachovávati kompaktáta, že kostely zůstanou straně, která je držela při nastoupení krále Vladislava, a že

poddaní, příslušní ke kostelu strany druhé, mohou ve svých duchovních potřebách se utíkati do jiných kostelů strany své. Katolíci čeští, ochuzení bouřemi husitskými, neměli od r. 1421, kdy odpadl arcibiskup pražský Konrád z Vechty, ani vlastního biskupa, ani ústavu pro výchovu kněžského dorostu.

Po Vladislavovi II. nastoupil syn jeho Ludvík. Vláda jeho nebyla klidná. Doma vznikly nové neshody náboženské mezi stranou podobojí a protestanty. Za hranicemi hrozila válka s Turky, kteří vtrhli do Uher. Ludvík se proti nim vypravil, ale v bitvě u Moháče zahynul v bahnité tůni. Trůn český po 50 letech opět osiřel.

Čeští bratří.

V druhé polovici XV. století povstal v jižních Čechách sedlák-filosof Petr Chelčický († 1460), který nesouhlasil s husity. Ti usilovali o vybudování království božího na zemi mečem, ale Kristus se hlásil k zákonu božímu, který praví: »Nezabiješ!« A tento zákon boží, obsažený v Písmě svatém, prohlásil Chelčický za jediné pravidlo víry a života. Zavrhoval všeliké násilí a donucování. Poněvadž se stát bez nich neobejde, podle Chelčického je stát zřízením hříšným. Pravý křesťan nemůže býti ani vojákem, ani soudcem, úředníkem, ba ani vladařem. Jinak se přidržel Chelčický bludů Táborských.

Vlastním zakladatelem nové strany náboženské byl bratr Řehoř. Ten založil podle učení Chelčického v Kunvaldě u Žamberka bratrstvo, které chtělo žíti po způsobu prvních křesťanů. Když se bratrstvo toto poněkud rozmnožilo, ustavilo r. 1467 na schůzi ve Lhotce u Rychnova samostatnou církev, která se nazvala »Jednota českých bratří«. Vlivem bratra Lukáše Pražského upustili bratří od svých přemrštěných názorů. Tak Jednota zmohutněla, ale pokrokovým směrem uvedena byla v náruč protestantství, v němž posléze utonula.

Velké zásluhy získala si Jednota o písemnictví české překladem Písma sv. (tak zvaná »bible Kralická«). Chloubou Jednoty byl Jan Amos Komenský († 1671), vychovatel a oprávce školství světového jména, zvaný »učitel národů«.

Umění gotické.

Od poloviny XII. století vystřídalo umění románské nové umění, které vzniklo ve Francii — sloh gotický. Hlavní známky gotiky jsou: lomený oblouk, žebrová klenba (křížová, hvězdová,

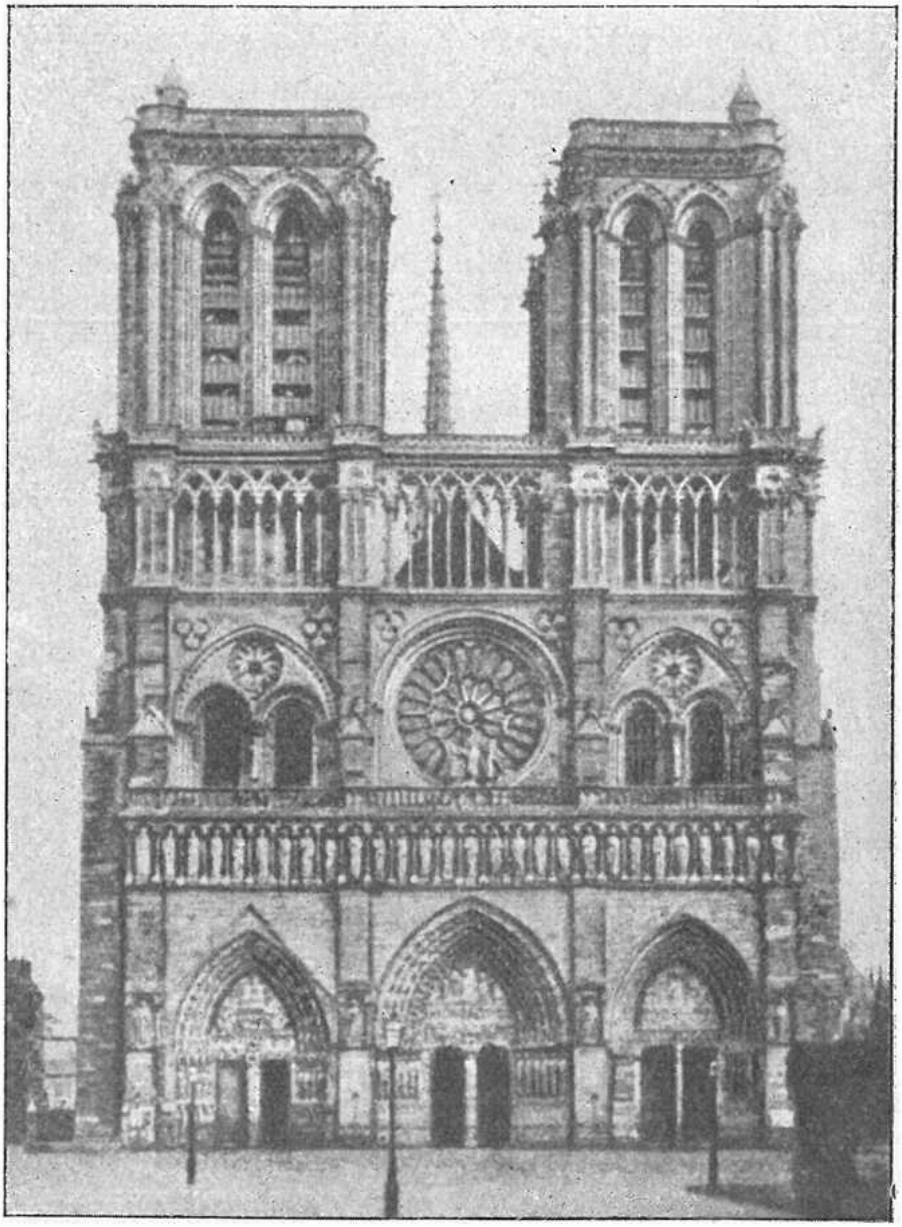

Katedrála Notre Dame v Paříži.

síťová), opěrné pilíře, na které se přenáší tíha zdiva. Stěny chrámové jsou prolomeny vysokými okny, kružbou zdobenými a barevně zasklenými. Portál má bohaté ostění.

Nejvzácnější památky gotického stavitelství ve Francii jsou proslulé katedrály: Notre Dame v Paříži, v Remeši, Amiensu, Chartres, Strasburgu a j. V Anglii katedrála v Canterbury, v Yorku a Westminster v Londýně. V Italii gotika nezdomácněla,

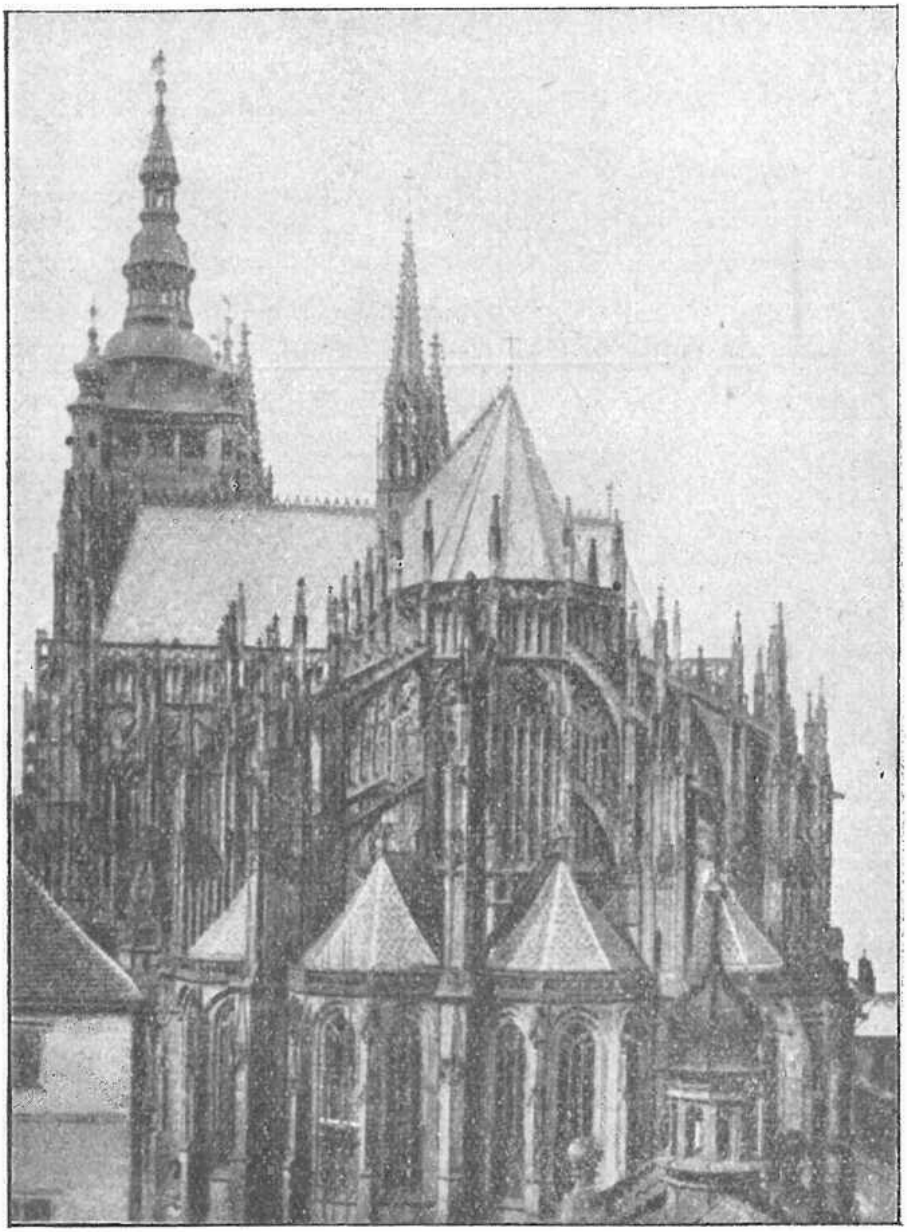

Velechrám sv. Víta v Praze (nejstarší část z roku 1344).

chrámy italské byly spíše goticky zdobeny, na př. v Sieně, Assisi, Orvietu a v Miláně. Ve Španělsku proslulé chrámy gotické jsou v Burgosu, Seville a j. V Německu jsou známy četné stavby, tak zejména v Kolíně nad Rýnem, Norimberce, Řezně a j. V Rakousku

je proslulý gotický dóm sv. Štěpána ve Vídni. Kromě na stavbách chrámových jeví se sloh gotický i na stavbách klášterních a světských, jako na hradech, radnicích, branách, mostech a pod.

U nás se objevuje gotický sloh po roce 1230 a nabyl takové obliby, že není téměř známek přechodního románsko-gotického slohu (jen v Tišnově a v Třebíči). Sloh gotický dosahuje za Karla IV. po prvé a po přerušení husitskými válkami, za Vladislava II., po druhé vrcholu (gotika vladislavská).

Karel IV. zaměstnával při stavbě chrámu sv. Víta na hradě pražském vynikající stavitele Matyáše z Arrasu a Petra Parléře, Vladislav II. Matouše Rejska, pokračovatele ve stavbě chrámu sv. Barbory v Kutné Hoře, stavitele Prašné brány v Praze, a Benedikta Rejta, tvůrce lounského kostela a vladislavského sálu na hradě pražském.

Příkladem rané gotiky je klášter blahosl. Anežky, kláštery cisterciácké v Oseku, ve Vyšším Brodě a zvláště ve Zlaté Koruně, kláštery v Třebíči a Tišnově. Gotiku vyspělou představuje katedrála sv. Víta v Praze s polověncem kaplí. Záhy vznikly u nás domácí huti stavební. Architektura cihlová (Nymburk, Hradec Králové) pronikla k nám ze severu. Za český sloh gotický možno označiti chrámy Panny Marie na Karlově, na Slupi, Panny Marie Sněžné a Týnský chrám. Nejkrásnější jest kostel sv. Barbory v Kutné Hoře. Nutno uvésti i kaple na hradech, jako Zvíkov, Bezděz, Karlštejn, Pernštejn a j.

Sochařství v nádherných katedrálách mělo vítanou příležitost bohatě se uplatniti. V Italii vynikl Pisano, v Německu Petr Vischer, u nás Petr Parléř, tvůrce sochy sv. Václava, náhrobků českých králů a podobizen stavitelů a členů královské rodiny v triforiu chrámu sv. Víta v Praze. Znamenitou památkou této doby je též socha sv. Jiří na hradě Pražském od bratří z Klausenberku, dále české madony, na př. krumlovská, třeboňská a plzeňská, vyznačují se S (esovitě) prohnutím štíhlých těl.

V malířství vynikli v Italii Giotto a zbožný mnich umělec bratr Angelico, jenž nevzal štětec do ruky, dokud se předtím nepomodlil. V Nizozemsku první barev užili bratří van Eykové. U nás v tabulových obrazech (na dřevěných deskách)

mistra Vyšebrodského, Rajhradského, Třeboňského a Theodoricha vyrostl český malířský sloh světového významu. Malby na stěnách, (na př. v Jindřichově Hradci, na Karlštejně, v křížové chodbě

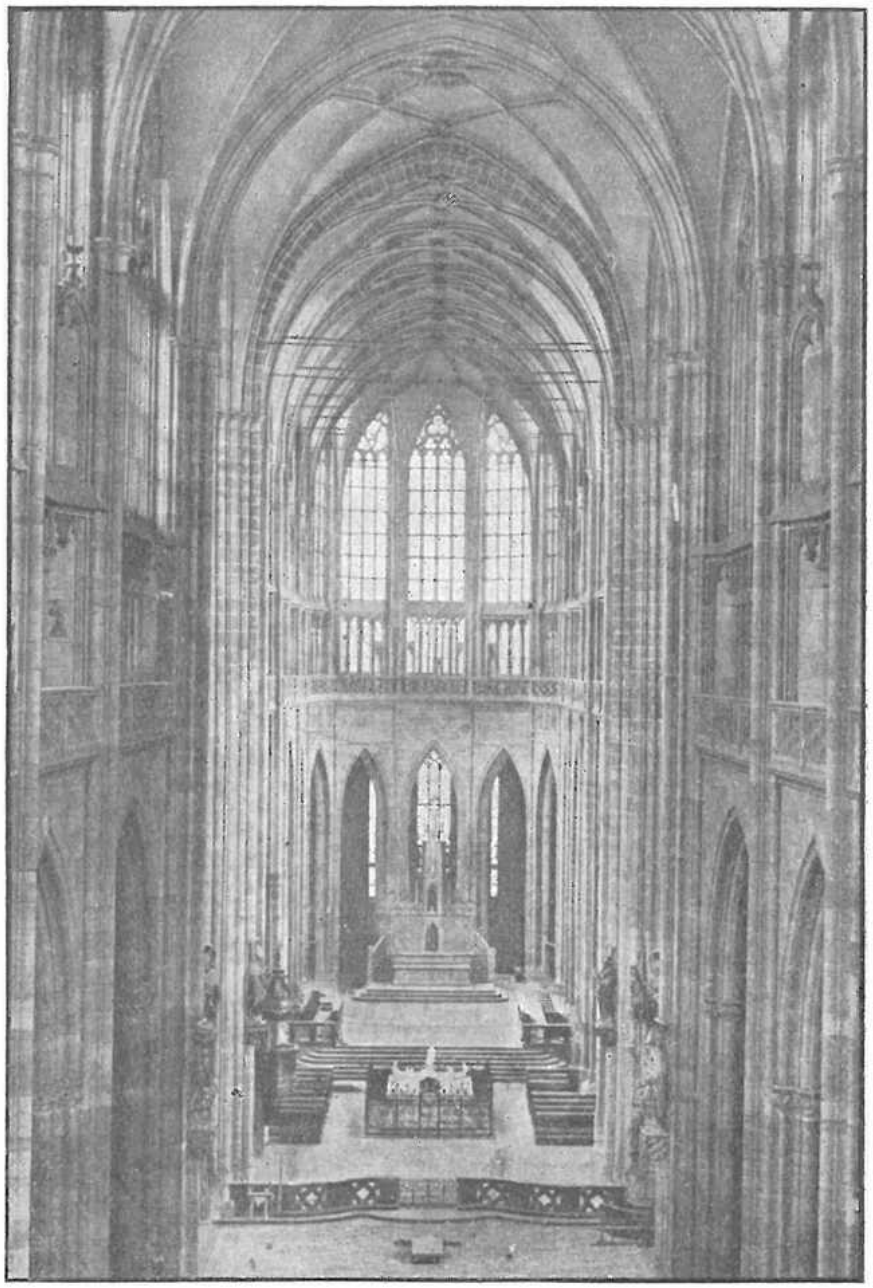

Vnitřek velechrámu sv. Víta v Praze (v popředí královská hrobka).

v Emauzích, v Kutné Hoře) a nástěnné mosaiky (na př. u sv. Víta) doplňovaly barevnou výzdobu gotických chrámů. Pěstována byla i knižní malba. Písaři rukopisů byli vynikající umělci.

V českém umění malířském a s ním v duchovní kultuře vů-

bec dosahovaly Čechy předhusitské úrovně Francie a Italie. I ve vědě a literatuře v národním jazyku dosáhly vysokého stupně.

Umělecké řemeslo, které pro gotickou svatyni opatřilo vše, čeho bylo třeba (křtitelnice, monstrance, zvony, práce řezbářské), budí dodnes obdiv znamenitou dokonalostí.

NOVOVĚK.

VI. Vznik a rozšíření protestantství.

Veliké sněmy církevní v Kostnici (r. 1414) a v Basileji (r. 1431 až 1438) učinily mnohé důležité kroky k žádoucí opravě v církvi, ale pro nepříznivé poměry tehdejší doby nebylo vše provedeno, oč tyto sněmy usilovaly. Mnozí samozvaní oprávcové se netajili svým odporem proti církvi, takže ve skutečnosti reforma jimi zamýšlená byla spíše vzpoura náboženská. S takovými opravnými návrhy přišli Martin Luther v Německu a Oldřich Zwingli a Jan Kalvin ve Švýcařích.

Odpad Lutherův. Papež Julius II. počal podle plánů slavných stavitelů Bramanta a Michelangela budovati velechrám sv. Petra v Římě. Ale na nákladnou stavbu nedostávalo se peněz. Nástupce Juliův papež Lev X. obrátil se ke všem křesťanům o pomoc, a to jak bylo tehdy ve zvyku, odpustky. Kdo splnil podmínky odpustkové (modlitba, sv. přijímání), měl přispěti darem jako dobrým skutkem na dostavbu velechrámu. Hlásání těchto odpustků bylo příčinou odpadu od církve mnicha řádu sv. Augustina a profesora ve Wittenberku Martina Luthera. Ale na tom nebylo dosti. Luther veřejně vystoupil a přibil na dveře chrámu wittenberského 95 vět, v nichž se vyslovil proti některým článkům víry a zvláště proti odpustkům (r. 1517). Papež bludy jeho (41. větu) zavrhl a pohrozil Lutherovi klatbou, neodvolá-li bludy. Luther nejenže tak neučinil, ale ještě papežský list a církevní zákoník spálil před velkým shromážděním lidu. Tím se zřekl veřejně církve katolické. Nedbaje klatby, začal Kristovu víru opravovati, neboť byla prý od katolíků pokažena.

Luther učil:

1. Písmo svaté jest jediným pramenem víry a věřící mají právo si je vykládati (evangelická svoboda, evangelíci).

2. Člověk hříchem prvotným byl úplně zkažen. Všechny skutky jeho jsou hříchy. Ospravedlnění se nestává skutky, ale stačí víra v zásluhy Ježíše Krista. Proto Luther epištolu sv. Jakuba o nutnosti dobrých skutků prohlásil za slaměnou a vyloučil z Písma svatého.

3. Zavrhl odpustky, úctu svatých, očistec, ba i svátosti. Křest, svátost oltářní a pokání jsou pouze znamením víry v ospravedlnění naše. Ve svátosti oltářní neděje se proměna. Tělo Páně zůstává a jest v ní přítomno jen ve chvíli svatého přijímání.

4. Zavrhl i oběť mše svaté, kněžství a obřady.

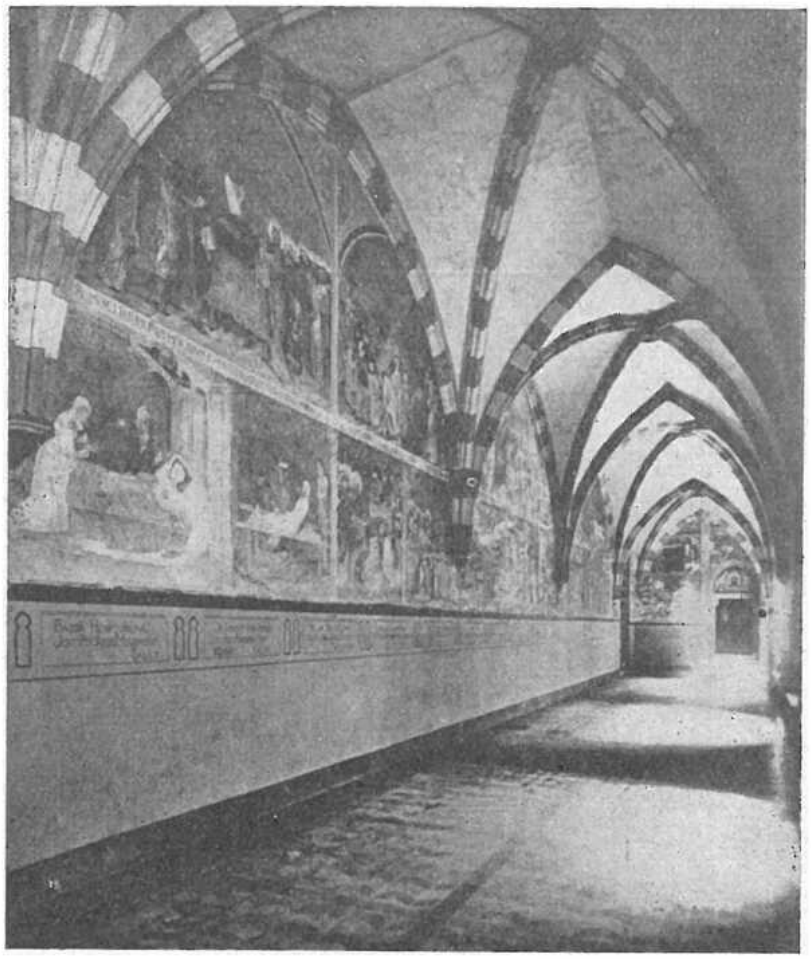

Křížová chodba v klášteře emauzském v Praze.

Císař Karel V., chtěje dalšímu šíření novot v Německu učiniti přítrž, svolal do Špýru r. 1529 říšský sněm. Na sněmu bylo usneseno, aby až do svolání církevního sněmu nebyly zaváděny žádné novoty ve směru náboženském a aby katolíkům byla dopřána svoboda tam, kde se rozšířilo nové učení. Stoupenci Lutherovi se však ohradili proti tomu, protestovali, odtud dostalo se jim jména protestantů. Byl tedy svolán sněm do Augsbur-

ku (r. 1530), kde protestanti předložili shromážděným říšským stavům vyznání víry, zvané konfese augsburská. Tím provedeno bylo úplné odtržení od církve. Spisovatelem augsburského vyznání byl Filip Melanchton, věrný pomocník Lutherův, jenž svou učeností, rozvahou a umírněností prokázal prudkému Lutherovi mnohé cenné služby. Konečně došlo k obecnému sněmu církevnímu v Tridentě. Luther byl pozván, ale nedostavil se. Byl rozmrzen konci své reformátorské činnosti; viděl, jak vzpoura proti církvi se vzmáhá a nese ovoce, jakého nikdy nečekal a jemuž již zabrániti nemohl. Sám přiznal, že zkáza mravů je větší než pod papežstvím. Trápen jsa výčitkami svědomí, zemřel náhle ve svém rodišti (r. 1546).

Po jeho smrti teprve byl smlouvou v Augsburku (r. 1555) sjednán věčný mír náboženský, jímž luterství se dostalo zákonné ochrany a knížatům bylo přiznáno neblahé právo: »Čí panství, toho i náboženství, a poddaným ponecháno bylo jen právo se vystěhovati.

Zwingli a Kalvin. Vedle Wittenberka reformace nabyla záhy jiného ohniska ve Švýcarsku. Tam započal reformaci bývalý katolický farář v Curychu Oldřich Zwingli. Vystoupil proti učení katolickému tvrzením, že prý církev se daleko uchýlila od pravdy Boží, jak ji on poznal v Písmě svatém, odstraňoval obrazy z chrámů a zavrhoval mši svatou. Zaváděl bohoslužbu bez obřadů, se zpěvem a s modlitbami, se čtením i výkladem Písma svatého. Večeři Páně slavil na stolech jako vzpomínku, požívaje s přítomnými chleba a vína. Zwingli padl v boji r. 1531. Vyznání víry sestavil nástupce Zwingliho Jindřich Bullinger. Toto vyznání slove konfese helvetská.

Dílo, které Zwingli ve Švýcarsku začal, dokonal Kalvin v Ženevě. Podle něho Písmo svaté jest sice jediným pramenem víry, ale Kalvin nedovoluje výkladu jednotlivcům. Zavrhuje obřady a svátosti mimo křest. Místo svátosti oltářní uznává večeři Páně, v níž prý v duši přijímajícího, je-li předurčen k spasení, splývá jen síla z nebeského těla Kristova. Podle Kalvina část lidí je předurčena k spasení a část k zavržení; tyto Bůh sám svádí a nutí ke hříchu, aby na nich spravedlnost mohl jednou zjeviti.

Podle nestejného učení reformátorů rozdělili se protestanti na dvě skupiny: církev luterskou a církev reformovanou, též helvetskou (podle Helvetie = Švýcar). Církev

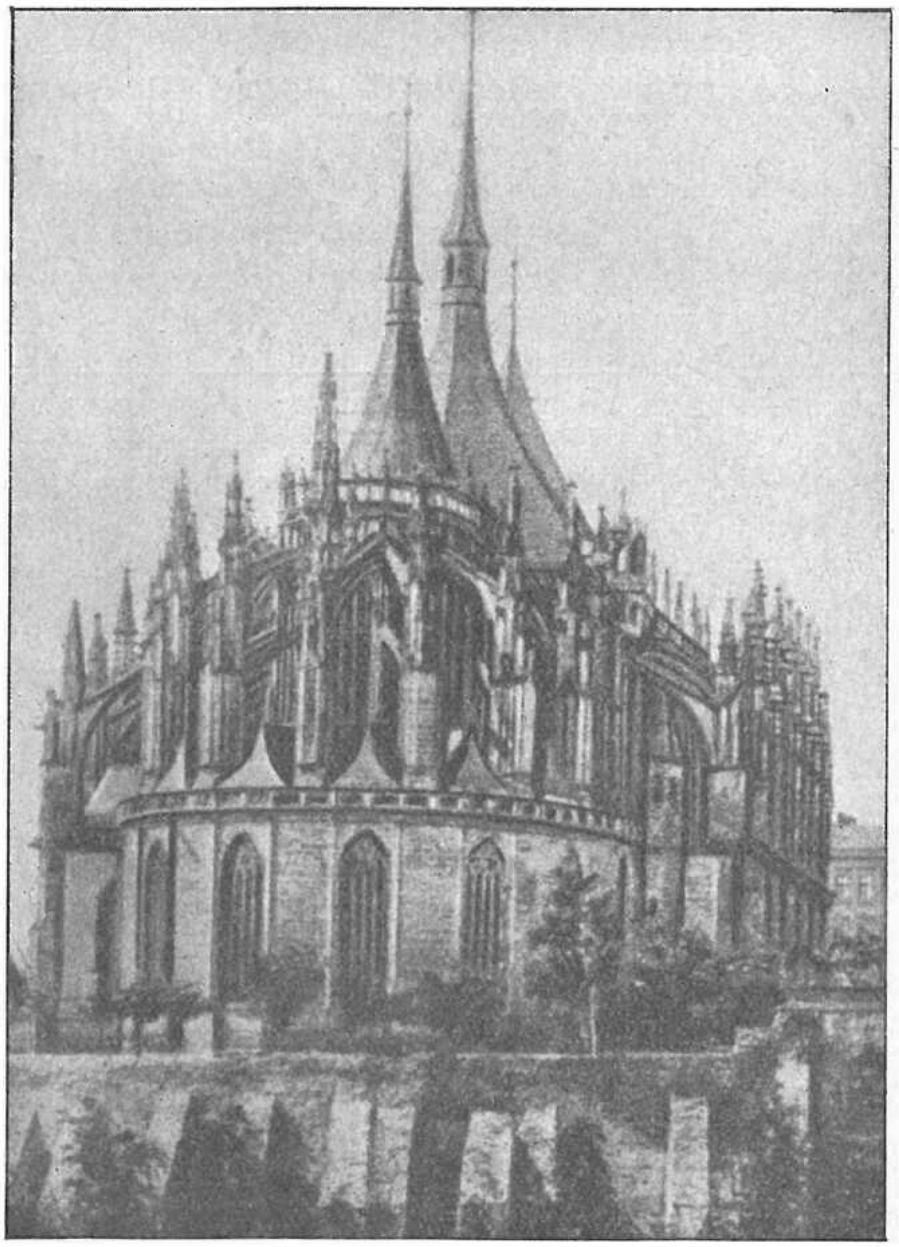

Chrám sv. Barbory v Kutné Hoře.

luterská se rozšířila v severním Německu, Dánsku, Švédsku a Norsku; reformovaná ve Švýcařích, v jihozápadním Německu, ve Francii, v Nizozemsku, ve Skotsku, v Anglii a v Uhrách.

Protestantství ve Francii.

Rozšíření. Do Francie proniklo učení Kalvinovo, a to z blízké Ženevy. Stoupenci jeho se nazývali hugenoti. Poněvadž bořili chrámy a kláštery a usmrcovali katolické kněží i věřící, vznikly mezi nimi a katolíky dlouholeté náboženské boje. Klid v zemi nastal po ediktu nantském (r. 1598), kterým Jindřich IV. Bourbonský urovnal náboženské poměry. Dlouho již uprázdněná biskupství obsadil hodnými kněžími a do Paříže pozval biskupa ženevského sv. Františka Saleského na kázání a misie. Později kardinál Richelieu (vysl. Rišljö), přední ministr Ludvíka XIII. a vlastní vládce Francie, zlomil úplně vojenskou moc hugenotů. Tehdy hugenoti opustili zemi a obrátili se dílem do Pruska, dílem do Nizozemska.

Odpad Anglie od církve. Také Anglie se odtrhla v 16. století od církve katolické. Odtržení od Říma způsobil tam král Jindřich VIII. ze vzdoru vůči papeži, že mu nechtěl svoliti k rozvodu s chotí Kateřinou, s níž dlouhá léta žil v manželství.. Král podlehl vlivu dvorní dámy Anny Boleynové (vysl. Bulenové) a chtěl ji pojmouti za manželku. Dal se prohlásiti r. 1533 za hlavu církve anglické. Styk s Římem zakázal, veškerá práva papežská v Anglii si přisvojil a oženil se s Annou Boleynovou. Od té doby se stal tyranem svému národu. Královna Anna skončila na popravišti a král se oženil ještě čtyřikrát. Kdo z poddaných nechtěl ho uznati za hlavu církve anebo kdo ze státních úředníků zdráhali se skládati na to přísahu, byli žalářováni a usmrcováni. Tak zemřel býv. vychovatel králův sv. biskup John Fisher (vysl. Fišr) a velký zastánce práv církve kancléř sv. Tomáš Moore (vysl. Mór), proslulý knihou »O nejlepším zřízení státu«, zvanou později »Utopia«, v níž nastínil obraz ideálního státu. Samostatnou církev anglikánskou zřídila r. 1562 dcera Jindřichova královna Alžběta. Ze zřízení církve katolické podržena byla hodnost biskupská a některé obřady, proto sluje církev anglikánská, také episkopátní (biskupská).

Protestantství v ostatní Evropě. Ve Skotsku zavedl učení Kalvinovo John Knox (vysl. Nox). Kalvinisté ve Skotsku mají za duchovní presbytery (starší neboli kazatele), odtud slují

presbyteriáni, také puritáni, že mají čisté křesťanství. Přese všecko utrpení katolíci se ve Skotsku udrželi. Irsko zůstalo neochvějně ve víře katolické. Nejhůře bylo katolíkům v Anglii za přísného puritána generála Olivera Cromwella (vysl. Kromuela), který krále dal popraviti a strhl na sebe veškeru moc (r. 1649). Teprve v XIX. století nabývali katolíci zase svých lidských práv.

V Prusku odpadl od víry velmistr řádu německých rytířů a přijal učení Lutherovo, aby se mohl zmocniti řádových statků. Nato se oženil s dcerou krále dánského. V Dánsku i ve Švédsku se šířila reformace, neboť jí získal panovník i šlechta četné statky.

V zemích rakouských mocnou oporou katolictví byl Ferdinand II., proto se tam nedařilo četným kazatelům protestantským.

Ani Italie nebyla ušetřena bouří reformačních; smutně tam proslul mnich Giordano Bruno († 1600), jenž tupil veškeré náboženství a hlásal nevěru (pantheismus).

Reformace v zemích českých.

Po smrti Ludvíka Jagellovce (r. 1526) dostal se na český trůn rod habsburský a udržel se na něm skoro 400 let (až do konce světové války). Ludvík Jagellovec měl sestru Annu, která se provdala za arciknížete Ferdinanda. Ferdinand I. dosáhl české koruny svobodnou volbou českých stavů. Brzy po svém zvolení v Čechách získal volbou ještě i korunu uherskou. Již předtím byl pánem zemí rakouských.

Král Ferdinand I. (r. 1526—1564) podporoval v zemích českých nový život katolické církve a potlačoval luterství. Učení Lutherovo našlo tu mnoho přívrženců nejen mezi obyvatelstvem německým, do té doby katolickým, ale i mezi stoupenci podobojí a v Jednotě českých bratří. Bylo tudíž třeba začíti od kořene, výchovou katolické mládeže. Proto povolal Ferdinand do Čech jesuity. Sv. Petr Kanisius uvedl své spolubratry do Prahy r. 1556. Jesuité měli ve školství jedinečné úspěchy. Po 114leté přestávce obsazeno bylo r. 1561 arcibiskupství pražské, a to kři-

žovnickým velmistrem Antonínem Brusem z Mohelnice. Brus byl na onu těžkou dobu nejlepší arcibiskup, jehož mohla země dostati. R. 1564 vymohl na papeži dovolení kalicha, ale podobojí nebyli tím již získáni, neboť již se zcela oddali luterství.

Jako v zemích českých, tak i na Slovensku dosáhli jesuité značných úspěchů ve školství a v boji s luterstvím.

České povstání. Čeští bratří a luteráni smluvili se na jednotném vyznání víry. zvaném Česká konfese. Česká konfese byla sic vypracována na podkladě husitském, ale přizpůsobena jak vyznání bratrskému, tak zejména luterské konfesi augsburské. Nato žádali stavové na Maxmiliánovi II. (r. 1564—1576) o její potvrzení. Císař ji potvrdil toliko ústně a prohlásil, že jim nechce osobně činiti žádných překážek v jejich náboženství.

Když nastoupil Rudolf II. (1576—1611), vymohli si stavové na něm r. 1609 t. zv. Majestát náboženské svobody.

Podle něho zanikla církev kališnická a na její místo nastoupila církev evangelická, to jest spojená církev českobratrská a luteránská. Stavům i poddaným jejich bylo dovoleno svobodně vyznávati českou konfesi. Dána jim byla zároveň universita a vráceno právo stavěti školy a kostely. Tím byla nyní otevřena dokořán brána německému přílivu do Čech. Česká šlechta s přijetím luterství podléhala poněmčení.

Náboženské spory opět propukly za nástupce Rudolfova Matyáše (1611—1619). Císař dal protestantům zavříti chrám v Broumově a zbořiti evangelický kostel v Hrobech, protože byly vystavěny na statcích katolické vrchnosti a proti jejich zákazu. Došlo k bouřlivému vystoupení proti místodržícím českým katolickým pánům Jiřímu Martinicovi a Vilému Slavatovi, kteří byli pokládáni za původce nepříznivé odpovědi císařovy. Evangeličtí stavové svrhli oba s oken zemské kanceláře na hradě pražském do hradního příkopu. Povstání bylo zahájeno. Hned si zvolili vládu 30 direktorů (z dobré poloviny Němců), vypsali daně a sbírali vojsko, v jehož čelo se postavil hrabě Matyáš Thurn. Strůjcům povstání nešlo již jen o Majestát, nýbrž o svržení Habsburků. Vláda direktorů vypověděla jesuity a arcibiskupa ze země. Nato direktoři zabrali katolickým pánům, v boji nezúčastněným, jejich statky. Byl to nebezpečný vzor pro případ, že by se válečně štěstí přiklonilo k nepříteli. Matyáš byl českým odbojem překvapen, ale dlouho jej nepřežil. Nástupcem Matyášovým se stal Ferdinand II.

Odbojní stavové čeští však ho sesadili s trůnu a zvolili králem kalvinistu Fridricha Falckého (r. 1619). Nový král hned podělil vůdce stavovského povstání nejvyššími úřady zemskými a tak vyhověl jejich sobeckým snahám, které byly hlavní vzpruhou odboje. Svou horlivostí kalvínskou však popudil proti sobě i české protestanty. Chrám sv. Víta, národní svatyni českou, vydal kalvínským kazatelům, kteří tam pustě řádili.

Mezi Ferdinandem II. a Fridrichem došlo k rozhodující srážce. Bylo to 8. listopadu 1620 v osudné bitvě na Bílé hoře u Prahy. Vojsko Ferdinandovo zvítězilo, král Fridrich zbaběle ujel z Čech. Odbojní stavové se podrobili a přisahali Ferdinandovi věrnost a oddanost. Ale Ferdinand chtěl odstrašujícími tresty upevniti svůj trůn. Přední strůjcové povstání byli náhle zjímáni a postaveni před mimořádný soud, který 27 provinilců odsoudil k trestu smrti (r. 1621).

Odboj český nebyl ani ryze národní, ani náboženský. Odsouzení nebyli samí Češi, nýbrž i čtyři Němci. Nebyli ani vesměs nekatolíci, byl mezi nimi katolík Černín. Povstání mělo ráz politický — odboj proti Habsburkovi. Tvrzení však, že na Bílé hoře byla ztracena samostatnost Čech není správné. Český stát podržel všechny podstatné znaky samostatnosti a nepřestal trvati ani potom, když byly skutečně okleštěny.

Nastalo zabavování statků. Ferdinand, řídě se heslem »čí kraj, toho náboženství«, vypověděl ze země všechny, kdož se nepřiznávali k víře katolické. Kromě Čechů vystěhovalo se mnoho Němců, kteří nedávno do Čech přišli. Vystěhovalci odešli do sousedních zemí protestantských doufajíce, že se jednou vrátí, až budou Habsburkové poraženi. Uvádí se, že zemi opustilo více než 30 tisíc rodin.

V této bouřlivé době umučen byl protestanty bl. Jan Sarkander, farář v Holešově na Moravě (r. 1620) proto, že nevyzradil tajemství ze zpovědi českého katolického pána Ladislava Lobkovice.

Válka třicetiletá. Bitvou na Bílé hoře nebyl boj ještě skončen. Byl to teprve začátek války třicet let trvající. Na obranu českých protestantů povstali Dánové a později Švédové. Byli však poraženi císařským vojevůdcem Albrechtem z Valdštejna. Ferdinand II. se konce bojů nedočkal. Teprve r. 1648 mírem

westfálským byla ukončena třicetiletá válka, která celou střední Evropu obrátila v poušť. Mírem přiznána byla náboženská svoboda. V zemích habsburských zůstalo však při dosavadním stavu.

VII. Nábožensko-mravní obrození katolictví.

Sněm tridentský.

Všeobecnou opravu v církvi katolické uskutečnil XIX. obecný sněm církevní v Tridentě. Protestanti, ač několikráte byli vyzváni, aby se dostavili a sněmu své stížnosti i žádosti předložili, nepřišli. Na tomto velkém sněmu církevním, jenž trval od roku 1545 až do roku 1563, ač mezitím několikráte z mnoha důležitých příčin byl přerušen, zaskvěla se nauka Kristova opět v pravém a čistém světle. Sedění bylo dvacetpět a v každém byly stanoveny nálezy o víře a o církevní kázni. Především byly vyloženy pravdy, v nichž reformátoři pobloudili, a to: o Písmě svatém, o hříchu dědičném, o ospravedlnění, o svátostech, o očistci, o úctě svatých a o odpustcích. Sněm sestavil vyznání katolické víry, zvané tridentské vyznání víry. Vydán byl katechismus, o který se zvláště zasloužil kardinál sv. Karel Boromejský, arcibiskup milánský.

Nové řády duchovní. Skutečnou opravu, která jen od církve může vyjíti, provedl sněm tridentský za vydatného přispění nových řádů duchovních. Nové řády probouzely v srdcích lidu lásku k církvi a horlivost v konání skutkův ušlechtilých.

Z mužských řádů a bratrstev to jsou:

Kapucíni, kteří se vrátili k původní přísné řeholi sv. Františka. V Čechách založen byl první klášter jejich r. 1600 v Praze na Hradčanech. Dnes mají kapucíni u nás 21 klášterů.

Milosrdní bratří si vytkli za úkol ošetřovati nemocné. Zakladatelem byl sv. Jan z Boha v Granadě ve Španělsku (r. 1545). Blahodárnou působnost zahájili Milosrdní bratří v Praze r. 1620. V přítomné době vydržují u nás 11 nemocnic.

Oratoriáni, kteří si získali veliké zásluhy o vzdělání lidu. Původ svůj mají od sv. Filipa Nerejského (r. 1548).

Trapisté (zvaní od krajiny La Trappe západně od Paříže), r. 1636 obnovili prvotní přísnou řeholi cisterciáckou, zachovávají naprosté mlčení, žijí co nejjednodušeji, zaměstnávají se tělesnou prací, rozjímáním a modlitbou.

Veliké zásluhy na poli křesťanské výchovy a ve školství získali si piaristé čili otcové zbožných škol. Zakladatelem jejich byl sv. Josef Kalasanský ze Španěl (r. 1621). Školy jejich těšily se velké oblibě. Z řádu vyšli mnozí národní buditelé čeští a vědečtí pracovníci, jako Dobner, Voigt, Schaller a j.

Z ženských řádů vynikly:

Voršilky, které vychovávají dívčí mládež. Řád založila sv. Anděla Merici z Brescie (čti Brešje) r. 1537. Do Čech přivedeny byly r. 1655. Nyní mají v republice 12 klášterů.

Příkladu sv. Jana z Boha následoval sv. Vincenc z Pauly a založil řád (r. 1633) Milosrdných sester, které pečují o nemocné a vzdělávají dívčí mládež. U nás rozšířeny jsou Milosrdné sestry sv. Karla Boromejského, jejichž řád byl založen ve Francii r. 1652. Působí ve 20 nemocnicích a v četných školách řádových.

Ze všech řádů, které v této době povstaly, vynikl zvláště řád jesuitský, založený sv. Ignácem z Loyoly († 1556). Řád byl nazván »Tovaryšstvo Ježíšovo« a schválen papežem Pavlem III. (r. 1540). K obvyklým slibům řeholním nový řád přijal zvláštní slavnostní závazek naprosté poslušnosti ve službách stolice papežské. Zásadou řádu bylo: »Všecko k větší slávě Boží«. Při výchově členů řádu kladen byl důraz na hluboké vědecké vzdělání ve filosofii a v bohosloví. V čele řádu stojí představený, zvaný generál, se sídlem v Římě, který má plnou moc a jmenuje představené v jednotlivých zemích. Zásluhou jesuitů bylo zastaveno pronikání protestantismu a probuzen nový život náboženský. Školy jesuitské měly nejlepší pověst.

Řád jesuitský rozvil bohatou činnost misionářskou v zámoří. Nejznamenitější z misionářů jesuitských byl sv. František Xaverský. Působil ve Východní Indii tak blahodárně, že je nazýván »apoštolem Indie«. Také v Japanu pokřtil mnoho tisíc obyvatelů a byl by pronikl až do Číny, kdyby ho nebyla stihla na této cestě smrt (2. prosince 1552). Po

něm do Číny pronikl Matteo Ricci, astronom Schall a matematik Verbiest, kteří se tam těšili veliké úctě a vážnosti u lidu i u dvora císařského.

Jako misionáři působili jesuité také v Africe a v Americe, a to všude při své podivuhodné horlivosti s velikým zdarem.

V řádu jesuitském vynikli svatostí a panickou čistotou sv. Alois z Gonzaga († ve 23 letech r. 1591) a sv. Stanislav Kostka († 1568). Oba jsou ochránci školní mládeže.

Ale s rostoucími úspěchy řádu rostl též odpor nepřátel jesuitů. Bojováno bylo proti nim lží a pomluvami, až posléze papež Klement XIV., jemuž bylo i násilím vyhrožováno, řád zrušil roku 1773. Jesuité se poslušně podrobili a zůstali potom věrnými obránci církve. Statky řádové byly jim ihned jednotlivými státy zabrány. Pouze protestant Bedřich II. pruský a pravoslavná Kateřina II. ruská poskytli vypuzeným ochrany a svěřili jim výchovu mládeže ve Slezsku a v Polsku. Po skončení revolučního období byl řád opět vzkříšen papežem Piem VII. r. 1814.

Obnova církve katolické v zemích českých.

Počátek rekatolisace u nás jest nerozlučně spojen se jménem kardinála Arnošta Harracha. Jediné arcibiskupství v Čechách nemohlo vykonávati církevní správu celé země. Proto kardinál Harrach působil k tomu, aby byla založena nová biskupství. Tak došlo r. 1655 ke zřízení biskupství litoměřického a královéhradeckého. Těžkou práci měl s obnovením řádné duchovní správy farní. Příčinou obtíží bylo jednak uchvácení velké části zádušního jmění vrchnostmi, jednak veliký nedostatek kněžstva. Podobné poměry byly i na Moravě. Obrat způsobil svou apoštolskou horlivostí biskup olomoucký kardinál Fr. Dietrichštejn († 1636). Tak úspěšně pečoval o misie, že přemnohé farnosti se vracely hromadně do katolické církve. Na Slovensku měl ostřihomský arcibiskup kardinál Petr Pázmány oporu v jesuitech, které povolal do Trnavy, kde si zřídili r. 1635 universitu.

Církevní život, věda a umění.

Humanismus. V XV. století probuzeno bylo pěstování starých jazyků. Vedle latiny, která ve středověku byla řečí téměř

živou, oblíbena byla též řečtina. Tím měla býti zvelebena pravá vzdělanost lidská (humanitas), odtud tento vzdělanostní směr se jmenuje humanismus. Středem těchto snah byla Francie a Řím. Předchůdcové humanismu byli: Dante Alighieri († 1321), největší básník křesťanský, tvůrce nesmrtelného díla »Božská komedie«, a Francesco Petrarca († 1374), proslavený svými znělkami. Starší humanismus dbal krásné formy a zůstával věren křesťanství, pozdější humanismus stavěl obsah pohanských děl výše než křesťanství. Z humanistů vynikli: Eneáš Silvius, potomní papež Pius II., a biskup Desiderius Erasmus z Rotterdamu († 1536). Z našich humanistů byl to český pán Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic († 1512).

Michelangelo: Mojžíš,

Vynález knihtisku Janem Guttenbergem (1440) neobyčejně prospěl vzdělanosti a sílil vědeckou práci. Nejprve byly tištěny bible. Z našich prvotisků nejstarší je bible pražská (1488) a kutnohorská (1489).

Umění křesťanské. Humanismus působil mocně na umění. Vznikl nový sloh, který chtěl býti oživením umění antického, odkud pojmenování jeho — sloh renesanční. Chrámy renesanční nemají již rozdělení trojlodní, nýbrž jsou to veliké síně, uzavřené kněžištěm, nebo jsou řešeny jako stavby centrální, ozdobené kopulí. Hlavními znaky jsou štíty, římsoví, arkády, sloupy (dorský, jonský, korintský, toskánský) a dokonalá souměrnost stavebních částí. Renesanční sloh vznikl v Italii. Vrcholem tohoto umění je velechrám sv. Petra v Římě, který začal stavěti Bramante, ohromnou kopuli sklenul Michelangelo, stavbu dokončil Vignola, kolonády přistavěl Bernini.

Do Čech vnikla renesance kolem r. 1520 za Ferdinanda I., ale jen zvolna se uplatňovala. Směsí gotiky a renesance vlašské povstává česká renesance. Vedle chrámů vznikly paláce (schwarzenberský v Praze), zámky (Pardubice, Litomyšl, Bučovice), letohrádky (Belvedere, Hvězda), radnice i domy měšťanské.

Sochařství je v této době skoro výhradně církevní. Vynikli: Donatello, Luca della Robbia, Sansovino, ale nade všecky genius renesance Michelangelo († 1564). Nedostižně krásná jest jeho Pieta a Mojžíš na náhrobku papeže Julia II.

Malířství dosáhlo v renesanci ohromného rozvoje. Nesmrtelná díla z této doby budí obdiv a úctu dodnes. V 15. století to byli malíři toskánští Masacci, Boticelli a Ghirlandajo. Ve století XVI v popředí stojí geniální: Lionardo da Vinci (Večeře Páně) Michelangelo (Poslední soud a malby kaple sixtinské) a malíř madon Rafael Santi. Ale vedle těchto geniů byli tu i neméně významní malíři, jako: Frà Bartolomeo, mistr šerosvitu Corregio, Tizián (Peníz daně), nádherný Veronese a j.

Z německých umělců proslul Albrecht Dürer. V naší státní galerii jest jeho proslulá »Slavnost růžových věnců«.

V hudbě vynikl Palestrina zpěvem mnohohlasým.

V básnictví trvalé jméno si zajistil Torquato Tasso eposem »Osvobozený Jeruzalem«. Cele duchem náboženským proniknuta jsou duchovní dramata Calderonova, spisy sv. Terezie a sv. Jana z Kříže, velikých to světců španělských.

Braun: Sv. Luitgarda na Karlově mostě

Mnohem větší obliby nežli renesance došel v církevním stavi-

telství sloh barokový, libující si v okázalé nádheře. Vrcholu dospělo barokní umění Italem Borrominim a u nás Dientzenhofery (otcem a synem). V Čechách jest úzce spjat rozvoj baroka se jménem jesuitů; tak v Praze si vybudovali velikou kolej klementinskou s kostely sv. Salvátora a Klimenta, kolej s kostelem sv. Ignáce a chrám sv. Mikuláše.

V této době vyniklo u nás několik sochařů. Matyáš Braun a Jan a Ferdinand Brokoffové ozdobili sochami

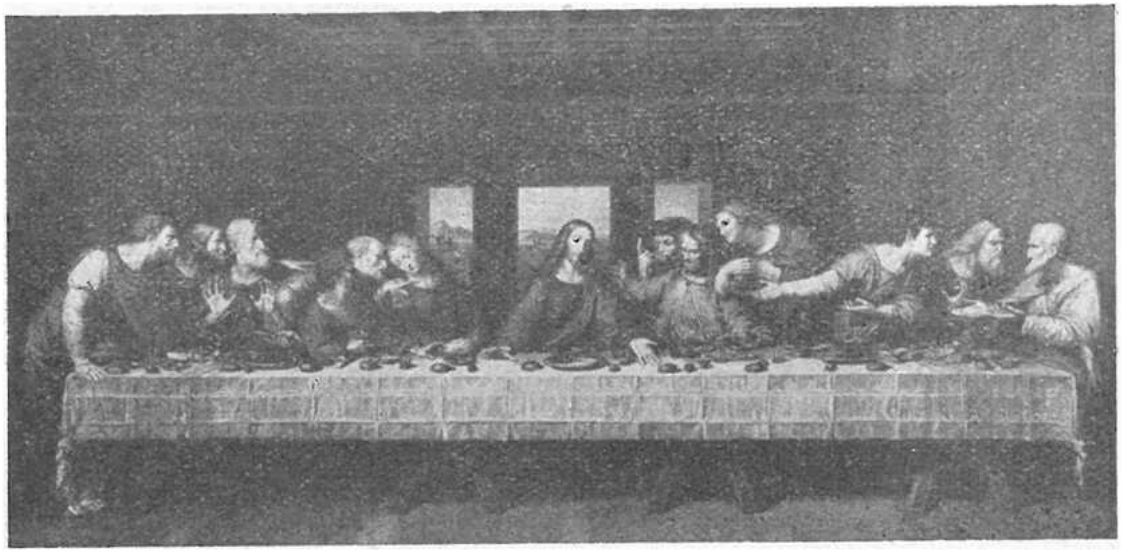

Leonardo da Vinci: Večeře Páně.

světců Karlův most. Baugut stavěl morové sloupy. Bohatou činnost rozvinul Ignác Platzer, hlavní zástupce pražského rokoka.

Malířství hýří na velkých plochách nástropních a na rozměrných plátnech oltářních obrazů. Ital Reni, Španělé Velasquez a Murillo, Nizozemčan Rubens a Holanďan Rembrandt vytvořili mistrovská díla. U nás vynikli Karel Škréta, Petr Brandl a Václav Vavřinec Rainer (fresky). K nim se druží řádoví malíři: premonstrát Siard Nosecký a jesuita Jan Kramolín. Z českých malířů v cizině vynikl Václav Hollar a Jan Kupecký.

V církevní hudbě se připomínají skvělá díla Händla, Bacha, Haydna, Mozarta a Brucknera. Naše chrámová hudba

byla na výši doby. Černohorský, Benda, F. X. Brixí a j., mají nemalý význam pro českou hudbu.

VIII. Od francouzské revoluce až do světové války.

Proticírkevní zásady vládní.

V XVIII. století začali někteří panovníci znovu uplatňovati proticírkevní zásady, jimiž usilovali o ujařmení církve a o ztenčení moci papežské. Z Francie a Anglie se šířily zároveň nové myšlenky o svobodě náboženského nazírání.

Nový vládní duch nadřaděnosti státu nad církví se ukazoval za vlády Marie Terezie a vyvrcholil za Josefa II. Císař osvojoval si právo rozhodovati i v církevním zákonodárství. Zakázal vyhlašovati papežské buly bez svolení vlády, zrušil četné svátky církevní, správu jmění církevního postavil pod dozor státní. Pro výchovu duchovenstva zařídil generální semináře, vedené v duchu katolické církvi se příčícím. Zavedl v 3. neděli říjnovou císařské posvícení. Nařídil pohřbívati bez rakve. Tyto opravy Josefovy lid pobuřovaly. Bylo zrušeno odvolání k papeži. Marně prodlel papež Pius VI. u císaře ve Vídni po celý měsíc, nezabránil zrušení velikého počtu klášterů (738, jen v Čechách asi 60), při čemž přišlo mnoho cenných děl a knih nazmar. Zato povýšil biskupství olomoucké na arcibiskupství (r. 1777) a založil nová biskupství: v Českých Budějovicích (r. 1785), v Brně (r. 1777) a na Slovensku ve Spišské kapitule, v Báňské Bystrici, Rožnavě a v Prešově. Císař Josef II. zasáhl i do zřízení farního a založil několik set nových far.

Školství již za Marie Terezie převzal stát do své péče. Opat Jan Ignác Felbiger († 1778) provedl v něm rozsáhlé opravy. Vypracoval »Všeobecný řád školní«. Podle tohoto řádu byla zřízena při každém kostele farním škola obecná zvaná triviální, odtud, že se učilo kromě náboženství triviu, to jest čtení, psaní a počtům. V městech byla škola hlavní, ta byla trojtřídní a rovnala se asi nynějším měšťanským školám. V každé zemi pak zřízena byla škola normální, vzorná, s kursem pro výchovu učitelů. Tímto dílem Felbigerovým byl položen základ

rozvoje obecného školství, v němž se učilo v duchu Komenského, jehož vychovatelské zásady teprve opat Felbiger uvedl v platnost. O zlepšení obecného školství v Čechách měl velikou zásluhu biskup litoměřický Ferdinand Kindermann a dominikán Aleš Pařízek.

Chrám sv. Mikuláše na Malé Straně.

Josef II. přiznal tak zvaným tolerančním patentem (r. 1781) svobodu náboženskou také protestantům, žádných jiných vyznání netrpěl.

Nástupce Josefův Leopold II. odvolal některé novoty bratrovy, ale jinak soustavy jeho se přidržel nadále.

Násilné poněmčování vzbudilo živelný odpor u vlastenecky cítících Čechů. Národně uvědomělí kněží, mužové vědy, odchovaní duchem osvícenským, česká šlechta, odstrkovaná ode dvora a dotčená ve svých výsadách majetkových, začala cítiti s osudem země — ti všichni hlásali právo českého národa na život a svobodný

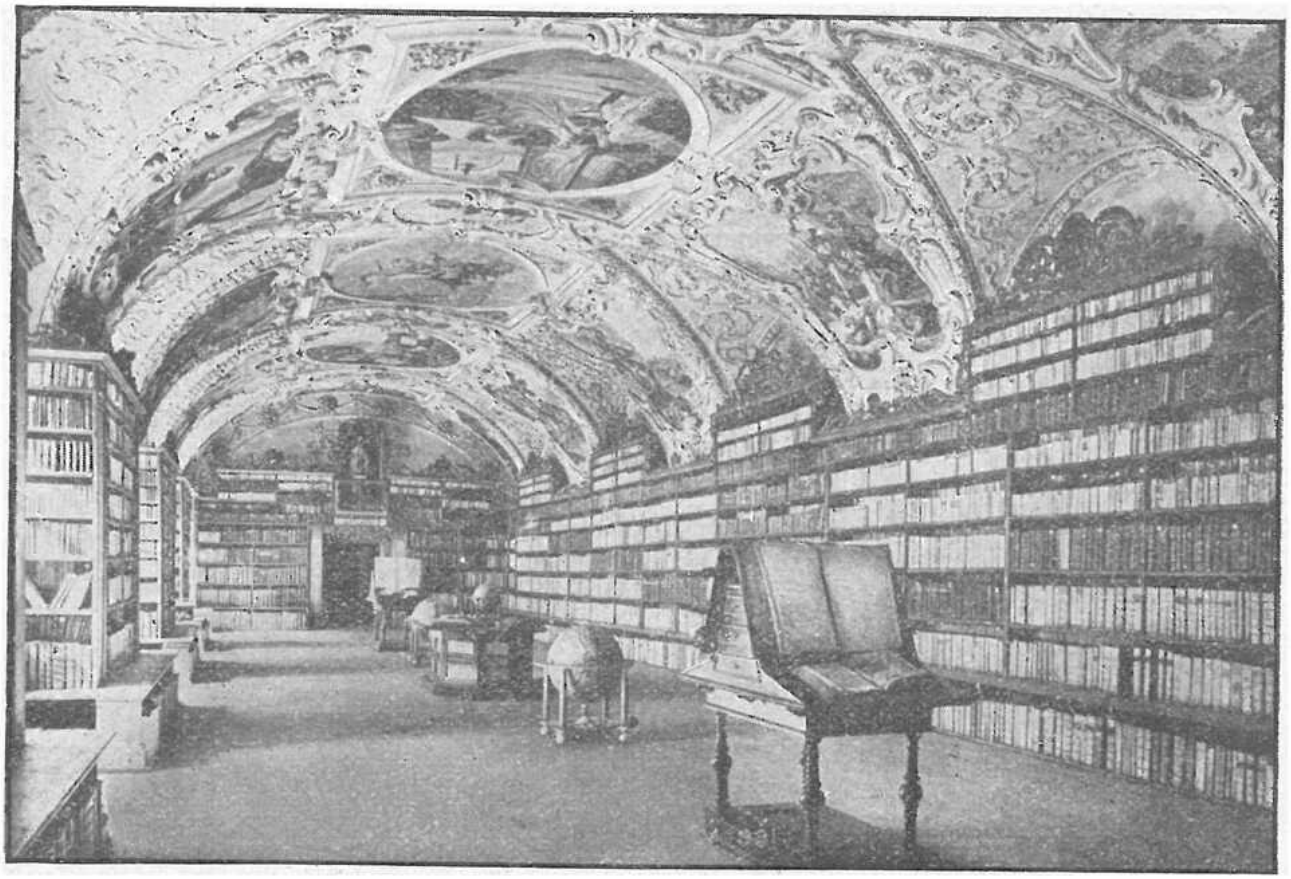

Knihovna na Strahově v Praze.

rozvoj. Tak došlo k onomu překvapení — českému probuzení národnímu. K ideálu dávných vlastenců Balbína, Pešiny, Beckovského a j., přistupují noví nadšení a obětaví buditelé. Nejpřednější ozdobou tehdejšího našeho vzdělaného světa byl kněz Josef Dobrovský († 1829).

Revoluce francouzská.

Žalostné poměry nastaly na sklonku XVIII. století ve Francii. Tam proti církvi ve jménu tak zvané svobodné vědy a osvícenství

vystoupil »arciotec nevěry« Voltaire s revolučním heslem: »Zničte tu bídnici!« Na pomoc stoupencům Voltairovým přispěli svobodní zednáři (vliv církve na veřejné záležitosti úplně odstraňují a náboženství chtějí nahraditi učením o lidskosti). Ke ztrátě víry a s tím spojené zkáze mravní připojil se veliký úpadek národního hospodářství. Byl to následek přepychového života při dvoře královském za Ludvíka XIV. a ještě více za rozmařilého Ludvíka XV. To byly příčiny rozvratu všech společenských a náboženských poměrů. Katastrofa byla neodvratná. Nespokojený lid se začal srocovati a konečně dobyl bastilly, nenáviděného to státního vězení dne 14. července 1789. Vypukla revoluce. Nejen v Paříži, ale i na venkově vznikly bouře. Byly pleněny šlechtické zámky a drancovány kláštery. Tvořily se revoluční kluby, v nichž první osobou byl advokát Robespierre (vysl. Robspjér).

Národní konvent zrušil r. 1792 království, odhlasoval republiku a dal Ludvíka XVI. jako velezrádce popraviti guillotinou (vysl. gijotýnou = popravním stínadlem). Popravena byla i manželka jeho Marie Antoinetta, dcera Marie Terezie. Za nimi tisícové nevinných umírali na popravišti.

Posléze všecka moc se octla v rukou živlů čím dál výstřednějších (hrůzovláda). V čele stáli Danton, Robespierre a Marat (čti Mara) (44.000 guillotin pracovalo ve Francii).

Aby památka náboženství docela byla vyhlazena, bohoslužba byla zapověděna, chrámy pleněny, neděle a svátky rušeny, všecko posvátné hanobeno. Prohlášeno, že není Boha a že není duše nesmrtelné, zavedeno ctění »Nejvyššího rozumu« ,a ženština s červenou čapkou jako bohyně rozumu uctívána byla na oltáři chrámu Notredamského, přezvaného na »chrám Rozumu«, písněmi svobody, kadidlem pak i slavnou hostinou. Ale při tom drahota, bída a hlad rychle rostly.

Konečně padli vůdcové hrůzovlády Marat, Danton i Robespierre (1794). Konvent, jenž se topil v krvi mučednické, byl vystřídán mírnější vládou direktorů (1795—1799). Chrámy byly zase otevřeny, bohoslužba dovolena, ale jen kněžím, kteří složili přísahu na ústavu (církev konstituční). Církev však trpěla dále, neboť vojsko francouzské odňalo papeži jeho území ve Francii ležící a stařičký Pius VI. (82letý) odvlečen do Valencie do zajetí, kdež pro útrapy zemřel (1799).

Pius VII. a Napoleon.

Ve válkách, do nichž byla zapletena i mladá republika francouzská, stoupal v oblibě a moci Napoleon Bonaparte, jenž posléze odstranil direktorium a lidem s jásotem pozdraven jako první konsul. S Vatikánem dohodnut konkordát (1801) a v katedrále Notre Dame slavnostně prohlášen za státní zákon (trval do r. 1905). Byla to významná událost, neboť zastavila pronásledování církve, jež se vrátila do národního života Francie a přinesla mu požehnaný mír. Napoleon I. vrátil katolicismu opět státní podporu, obnovil křesťanský kalendář, ovšem přitom si přál, aby mu církev byla při zajišťování státní autority pomocnicí.

R. 1804 Napoleon dosáhl i koruny císařské. Papež Pius VII. musil vážiti cestu do Paříže, aby tam pomazal Napoleona slavnostně na císaře. Očekával, že Napoleon popřeje za to církvi míru a svobody. Ale Napoleon, čím více rostla moc a sláva jeho, tím více činil si církev závislou a konečně sáhl i na území papežské a přivtělil je k Francii. Papež protestoval, ale marně; byl jat a odvezen do Savonny do zajetí, kde Napoleon se snažil drsným jednáním přiměti ho k větší povolnosti. Žalostný stav papežův trval až do r. 1814, kdy Napoleon po nešťastné bitvě u Lipska (1813) byl sesazen a vypověděn na ostrov Elbu. V Římě přijal lid papeže s velikým jásotem. Stát papežský byl mu navrácen kongresem vídeňským.

Pius VII. se zachoval šlechetně k nešťastnému Napoleonovi. Když byl Napoleon vypověděn na Elbu, papež, jediný z tehdejších mocnářů, ujal se rodiny jeho a matky v Římě a zakročil u velmocí, zvláště u Anglie, aby bylo s ním lidsky zacházeno. Když pak byl odvezen na ostrov sv. Heleny, papež jej těšil a poslal mu katolického kněze. Napoleon zemřel smířen s církví r. 1821.

Církevní poměry v evropských státech v XIX. století.

Francie. Ludvík XVIII., jenž nastoupil r. 1814 na uprázdněný trůn francouzský, měl dobrou vůli prospěti katolicismu, prohlásiv jej náboženstvím státním. Marně však. Nástupce jeho hrabě Artois jako Karel X. (1824—1830) byl červencovou revolucí r. 1830 odstraněn a nastolen rod orleánský v osobě »občanského«

krále Ludvíka Filipa (1830—1848). Vláda jeho byla církvi nepřízniva. Kněží katoličtí byli veřejně napadáni a tupeni.

Po revoluci 1848 velký historik a ministr Thiers dal odhlasovati zákon svobody vyučovací a dovoloval církvi bez překážek znovu zřizovati své ústavy vychovávací.

Druhá republika (1848—1852) byla daleka toho, aby následovala první v krutém pronásledování, naopak přála katolíkům.

R. 1848 byl zvolen za presidenta Karel Ludvík Napoleon, r. 1852 byl uznán za císaře. Církvi byl nakloněn, poněvadž jí potřeboval. Konec jeho vlády přivodila porážka Francouzů Němci r. 1870. Francie mírem ve Frankfurtě pozbyla Alsaska s částí Lotrinska.

Třetí republika r. 1871. Nešťastná válka s Německem r. 1870 rozpoutala revoluci komuny. Hrůzy komunou páchané na kostelích, klášteřích, kněžích a řeholnících trvaly jen krátce. R. 1871 po uzavření míru potlačeno bylo povstání, Národní shromáždění mělo většinu katolickou. Sněmovna za presidenta republiky maršálka Mac Mahona (1873—79) odhlasovala slib zasvětiti Francii Božskému Srdci. Na Montmartru byla postavena basilika Božskému Srdci.

Po vládě křesťanské přicházejí k moci nepřátelé církve. Bismarckův kulturní boj měl ohlas i ve Francii, jesuité vypověděni ze země a školství bylo laicisováno. R. 1905 pak provedena byla presidentem Loubetem rozluka církve a státu.

Rakousko-Uhersko. Císař František I. (1792—1835), ozdobiv se titulem císaře rakouského, byl jakýmkoliv novotám nepřístupný a nedůvěřivý. Oporu nalezl v osobě kancléře Metternicha, jenž po 40 let řídil zahraniční politiku rakouskou. Císař František přál sice církvi katolické, ale proto, že v ní viděl podporu císařské koruny.

Ferdinand V. (1835—1848), který nastoupil po Františku I., byl churavec. Za něho vládla arciknížata v čele s Metternichem. Když v roce 1848 revoluce otřásala Evropou, Ferdinand V. se poděkoval ve prospěch svého 18letého synovce Františka Josefa I. (1848—1916). Nový císař schválil církevní požadavky biskupů a vrátil jim volnost ve styku s papežem. Stát měl býti podle ministra vyučování Lva Thuna státem křesťanským, jakým

byl před osvícenstvím. Proto s církví uzavřena byla dohoda (konkordát) r. 1855. Panovníkovi dáno právo navrhovati papeži vhodné osoby na biskupské stolce, a za to ponechán církvi dozor nad obecným školstvím. Ale porážka Rakouska ve válce s Pruskem r. 1866 poskytla svobodomyslným rádcům císařovým příležitosti, že byla zahájena ostrá a úplná přeměna poměru státu k církvi. R. 1868 byly vydány nové zákony o manželství, školství a náboženském vyznání, církvi vesměs nepříznivé. Papež Pius IX. i biskupové se marně proti tomu ohrazovali. Ministr Stremayer působil na císaře, že konkordát prohlásil za zrušený (1870). Nijak lépe nebylo v Uhrách, kde vydáním proticírkevních zákonů vypukl r. 1870 t. zv. kulturní boj.

Německo. Na počátku sedmdesátých let stála v Evropě v popředí nová říše německá. Bezohledné vystoupení říšského »železného« kancléře O. Bismarcka proti katolíkům vyvolalo kulturní boj. Kancléř vydal tak zvaný »kazatelnicový paragraf«, kterým omezil svobodu kazatelského slova v kostelích, vypověděl jesuity z Německa, věznil a úřadu zbavoval biskupy a kněží, kteří se bránili těmto zásahům státu do práv církve. Věřící ctili žalářované kněze jako mučedníky a stíhali potupou těch málo, kdož couvli před mocí světskou. Vůdce uvědomělé katolické strany »Centrum« Ludvík Windthorst donutil Bismarcka, že ustal v útoku proti katolické církvi. Bismarck z úřadu kancléřského odstoupil, když se stal císařem Vilém II. (1888—1918). S Vatikánem byly navázány přátelské styky.

Papežové XIX. století.

Pius IX. (1846—78). V těžkých rozbouřených dobách XIX. století řídili lodičku Petrovu neohrožení a slavní mužové. Po papeži Řehoři XVI. nastoupil r. 1846 Pius IX. Revoluční hnutí táhlo Evropou a zachvátilo též Italii. Revolucionáři prohlásili r. 1849 v Římě republiku. Ale francouzské vojsko zlomilo jejich moc a přinutilo vojenského velitele Říma Garibaldiho k útěku. Po tomto nezdaru změnili revolucionáři směrnici a pod heslem království sjednocené Italie zmocnili se církevního státu a r. 1870 zabrali Řím. Aby bezpříkladné bezpráví na papeži spáchané

poněkud zastřeli, nabídnuta mu byla roční renta (plat). Pius IX. renty nepřijal a do své smrti neopustil Vatikánu. Následovali ho v tom i jeho nástupcové.

Na poli církevním rozvinul Pius IX. obdivuhodnou činnost. Roku 1854 prohlásil za článek víry nauku o Neposkvrněném Početí Panny Marie. Roku 1864 v okružním listě (encyklice) odsoudil moderní bludy. Korunou jeho činnosti byl XX. obecný sněm církevní ve Vatikáně (1869—70). Na něm prohlášen byl článek víry o neomylném úřadě učitelském hlavy církve. Zabráním Říma povstalci byl sněm 20. října 1870 přerušen a na neurčitou dobu odložen.

Z odporu proti sněmu vatikánskému vznikla v Německu sekta starokatolíků, v jejíž čelo se postavil historik Ig. Döllinger.

Lev XIII. (1878—1903). Po Piu IX. nastoupil Lev XIII. Veliký papež přezíral nepřátelsky zahrocené projevy italské vlády a trval neochvějně na požadavku svrchovanosti papežské. Hluboce zasáhl na prospěch hospodářsky slabších vrstev lidu. Svým okružním listem o otázce dělnické dal podnět k tomu, že všude se sdružovalo křesťanské dělnictvo na podporu svých zájmů. V XIX. století vyvoláno bylo hnutí socialistické, jehož vůdcem v Německu byl hlavně K. Marx. Socialismus usiloval o zlepšení postavení dělnictva. Marx hlásal, že výrobek je základem společenského života a člověk prý nemá jiného cíle nežli domáhat se blaha pozemského, že není nadřaděnosti, nýbrž úplná rovnost a společnost všech práv a všeho majetku. Proti těmto zásadám sv. Otec se obrací v uvedené encyklice. Ruku v ruce se socialismem jde svobodomyslnost, liberalismus, který usiluje o úplnou nezávislost člověka na každém zákoně i každé autoritě i ve věcech náboženských.

Lev XIII. byl velkým přítelem Slovanů, proto obracel svůj zřetel k sjednocení církví východních s církví katolickou. Svátek sv. Cyrila a Metoděje zavedl po celé církvi.

Nehynoucí zásluhy měl Lev XIII. o pokrok věd. Otevřel archivy vatikánské učencům všech národů a pro obnovu křesťanské filosofie doporučil studium děl sv. Tomáše Aquinského.

Umění církevní.

Stavitelství, napodobujíc stavby starověké, vytvořilo sloh klasicistický, též císařský, empire (čti ampír) zvaný. Pro potřeby

chrámové bylo ho málo použito. V této době byly spíše staré památky opravovány a dokončovány. Nové chrámy byly stavěny s oblibou stylem tradičním. Až teprve v době novější staly se zdařilé pokusy o vytvoření nového slohu (sloh konstruktivní), tak Gočárův kostel sv. Václava ve Vršovicích, Plečníkův kostel Božského Srdce Páně na Král. Vinohradech, sv. Cyrila a Metoděje v Hejčíně a j.

Urban: Sv. Norbert.

Sochařství též se přiklonilo ke klasicismu, ale později se obrátilo k nábožensky zvroucnělému romantismu. Z mistrů sochařů to byli: Benátčan Canova, Švéd Thornwaldsen, Němec Achtermann, u nás Václav Levý a bratři Maxové. V nejnovější době vynikl J. V. Myslbek, zakladatel moderního sochařství českého, tvůrce pomníku sv. Václava.

Malba jeví sklon k středověkému umění, jak viděti z prací B. Overbecka a Kornelia u Němců, nebo našeho Tkadlíka, Führicha a Hellicha. Z novějších malířů hodnotná díla náboženská jsou od Jos. Mánesa, P. Maixnera, K. Lišky, F. Jeneweina, E. Dítěte, M. Alše, Fr. Urbana, B. Doubka, S. Rudla a j.

V hudbě církevní světové jméno získal Ant. Dvořák a J. B. Foerster.

Život náboženský.

Život řeholní obohacen byl novými bratrstvy a řády. Jsou to: Školští bratří, kteří si vybrali za úkol výchovu mládeže především z vrstev dělnických. Působí též u nás. Zakladatelem jejich byl sv. Jan de la Salle v Remeši (1680).

Redemptoristé či řád Nejsvětějšího Vykupitele konají misie mezi věřícím lidem. Řád založil svatý Alfons z Liguori (1732). Z členů řádových vynikl Moravan a »první český redemptorista« sv. Klement Maria Hofbauer († 1820). U nás působí redemptoristé od polovice XIX. století. Jim svěřena též velká poutní místa: Sv. Hora nad Příbramí a Stará Boleslav, mimořádně důležité poslání mají na východě naší republiky u řeckokatolíků.

R. 1814 obnoven řád jesuitský, v němž má církev jednu ze svých nejlepších opor. Rozvoj katolictví v XIX. století jest právě jejich zásluhou. Proto zloba nepřátel církve jim připravila mnohá příkoří, ale po čase se jim dostává zadostiučinění.

V XIX. století povstaly četné spolky a jednoty k pěstování opravdového ducha křesťanského. Spolky sv. Vincence z Pauly vyznamenávaly se velikými skutky křesťanské lásky k bližnímu (charity).

V Turině rozvinul požehnanou činnost apoštol zanedbané mládeže sv. Jan Bosco († 1888). V díle jeho pokračují salesiáni, duchovní synové Boscovi, jejichž sdružení (kongregaci) schválil Pius IX. r. 1874. Blahodárnou činnost rozvíjejí i u nás.

Církevní poměry v zámoří.

V XIX. století rozkvět starých a vznik nových řeholí, zejména misijních, měl veliký význam pro rozšíření křesťanství v zámoří. Horliví misionáři působí ve všech dílech světa a činnost jejich přináší požehnané ovoce.

V severní Africe blahodárně působil kardinál Lavigerie a jeho »bílí otcové«. Náš krajan misionář Šebesta pronikl hluboko do středu Afriky a vydal několik vědeckých knih o svých výzkumech.

Na ostrově Molkayi umřel jako mučedník lásky k bližnímu první dobrovolný ošetřovatel malomocných kněz Damián (roku 1889), který po 12 let hrdinně apoštoloval v kolonii malomocných. Dnes je duší této »nešťastné kolonie« vzdělaný a obětavý kněz Petr.

Po velkých pronásledování křesťanství v 17. století začíná se v Japonsku a v Číně víc a více ujímati křesťanství, a to již působením domorodých katolických kněží.

Velmi příznivě se daří katolické církvi v Americe, a to zejména v Brasilii, Bolivii, Peru, Chile a Nicaraguy.

Veliké vážnosti a svobodě náboženství se těší církev ve Spojených státech severoamerických a v Kanadě. Tu a tam parlament se zahajuje modlitbou, církevní sňatek uznán i pro obor státní. Manželství má v severní Americe vůbec povahu zřízení náboženského. Řády a kongregace požívají plné svobody. Zato však v Mexiku zakouší církev již po desítiletí nejkrutějšího pronásledování.

Statistika náboženství na naší zeměkouli. Podle poslední statistiky vyznavačů různých náboženství ve světě jest: katolíků 331,500.000, pravoslavných 144,000.000, protestantů 16,980.000, anglikánů 37,090.000, koptů 10,000.000, úhrnem křesťanů 539,570.000. Dále židů 16,140.000, mohamedánů 209,120.000, buddhistů 150,180.000, hindů 230,150.000, konfucionistů 350,600.000, šintoistů 25,000.000, animistů 135,650.000, různých 50,870.000, nekřesťanů úhrnem 1.167,710.000.

IX. Po světové válce.

Stav církve po světové válce.

Francie. Jakmile byly urovnány záležitosti politické, obnovil president republiky Millerand r. 1920 styky s Vatikánem a zřídil u sv. Stolice velvyslanectví. Pozoruhodné je, že v den, kdy velvyslanec Jonnart odcházel do Říma, zemřel úplně v zapomenutí bývalý ministr Combes, který byl původcem přerušení styků s Vatikánem. Ještě jednou se ozval starý boj protináboženský r. 1925, ale s nevalným úspěchem.

Německo. Po světové válce byla prohlášena v Německu republika. Roku 1919 byly navázány styky s Římem. Za presidenta Pavla Hindenburga byla pak uzavřena slavnostní smlouva (konkordát z r. 1933), kterou upraveny vztahy mezi církví katolickou a státem pro celé území říše Německé. Jí se zaručuje svoboda vyznání a veřejného vykonávání katolického náboženství, uznává se právo katolické církve říditi své vlastní záležitosti samostatně. Po smrti Hindenburgově († 1934) vznikly mezi Německem a Vatikánem četné nesnáze, protože Německo konkordát nedodržovalo. Veškeru moc soustředil ve svých rukou říšský kancléř Adolf Hitler, vůdce národního hnutí, usilující zároveň o rasovou čisto-

tu germánskou. Duch německého národa se změnil i nábožensky. Němce přestaly vésti ideje křesťanské. Na jejich místo nastoupilo novopohanství jako náboženství národní. Biskupové a kněžstvo však věrně a neohroženě konají své povinnosti, nebojíce se nižádného utrpení.

Rakousko. Čechové těžce nesli nadvládu německou a panujícímu rodu nemohli zapomenout, že, vzdávaje se státní moci, nevrátil ji českému sněmu, nýbrž vložil ji do rukou německých ministrů. Není divu, že národ se zřekl panovnického rodu, který nechtěl nebo nedovedl si získati jeho důvěru a přízeň. Uprostřed války r. 1916 zemřel František Josef I. ve věku 86 let. Nástupcem se stal jeho prasynovec císař Karel (1916—1918). Třicetiletý panovník nestačil na těžký úkol a schopných rádců neměl. Po prohrané válce vzdal se trůnu. O území starého Rakousko-Uherska se rozdělily nástupnické státy, Československo, Uhry a Rakousko. Některou část bývalé monarchie habsburské připojily k svému státnímu území Jugoslavie, Italie, Rumunsko a Polsko. Tak se rozpadla říše, která trvala od r. 1526. V Maďarsku nastolena byla r. 1920 »královská vláda uherská« a vlády se ujal jako regent admirál M. Horthy. V Rakousku prohlášena republika, v níž jako ve spolkovém státě jednotlivé země zachovaly si svou moc. O křesťanský ráz její má zásluhu kancléř a vynikající kněz Ign. Seipel († 1932).

Španělsko. Duch proticírkevní vnikal do Španěl z Francie a způsobil církvi mnoho protivenství. Za krále Alfonse XIII. (1885—1931) nastal sice vnější klid, ale Španělsko víc a více propadalo vlivům svobodomyslným, kterým ani král se nijak nebránil. Tak došlo k nekrvavé revoluci v r. 1931, Španělsko prohlášeno republikou a král Alfons prchl. Mladé republice nebylo přáno klidného rozvoje. Demokratický katolík Gil Robles svrhl vládu socialistů, ale dlouho se neudržel. Protináboženské běsnění, pálení kostelů, ničení obrazů, usmrcování kněží a řeholních sester uvrhlo zemi v nešťastnou občanskou válku. Vzpoura důstojníků jest pokusem o smetení vlády socialistické a nastolení vlády národní.

V Portugalsku r. 1911 byla prohlášena republika. Když byly utlumeny revoluční výbuchy, zlepšily se poměry v zemi. Roku

1928 republika Portugalská ujednala smlouvu s Vatikánem, kterou upraveny hranice diecésí a jmenování biskupů.

V Anglii se dostává katolíkům rovného práva s anglikány. Zákony protikatolické byly zrušeny a upravena církevní organisace s arcibiskupem westminsterským v čele. V Anglii mnozí vynikající mužové i vysocí kněží jsou konvertity, přestoupili z anglikánské církve do katolické.

Utěšeně se rozvíjí náboženský život v Holandsku a v Belgii. Katolíci mají tu své soukromé, výborně prospívající školství. Katolická universita v Lovani požívá světové pověsti. Působil na ní také učený kardinál Desiderius Mercier (čti Mersjé), jenž za světové války neohroženě vystoupil proti Němcům.

Na Rusi pravoslavná církev jako ústav státní nepřála katolictví. V roce 1917 došlo k státnímu převratu a vytvoření 14 ruských republik, které r. 1922 se spojily ve Svaz sovětských socialistických republik (SSSR). Za vlády sovětů provedena byla rozluka církve a státu a zahájen ostrý proticírkevní boj. Nádherné pravoslavné chrámy a kláštery bořeny nebo změněny v musea a divadla. Vyučování náboženské udělovati mládeži do 18 let je přísně zakázáno.

Papežové XX. století.

Pius X. (1903—1914). Nástupcem velikého papeže Lva XIII. se stal kněz světec Pius X. Ve svém papežském úřadě si vytkl za cíl přivésti lidstvo k poslušnosti Boha: »Napraviti všecky věci v Kristu«. Pečoval o dorost kněžský a důkladné vyučování náboženství. Sám napsal katechismus katolického náboženství. Obnovil zvyk prvotní církve, časté a denní sv. přijímání. Vroucně si přál, aby dítky byly vedeny k ranému svatému přijímání. Nařídil opravu posvátné hudby. Zasloužil se o novou úpravu práva církevního.

Benedikt XV. (1914—1922). Když se rozpoutala světová válka, zemřel Pius X. hořem a lítostí nad tak hrozným krveprolévaním. V pravdě »papežem míru« byl Benedikt XV. Nezameškal jediné vhodné příležitosti, aby usmířil znepřátelené lidstvo. Zapřisahal válčící mocnosti, aby ustaly od hrůz válečných a rány

válkou způsobené hojil účinnou láskou křesťanskou. Papež Benedikt XV. přál národním tužbám Čechoslováků a Jihoslovanů. Když prohlášena byla republika Československá, ustanovil nové arcibiskupy, v Praze prof. Kordače a v Olomouci miláčka lidu moravského Ant. Cyr. Stojana. Arcibiskup Stojan († 1923) je největší postavou duchovní v této době u nás. Druhý nuncius pražský Fr. Marmaggi nazývá ho svatým mužem. Velehrad a sv. Hostýn bývaly Stojanovi opěrnými body, odkud hýbal světem. Benedikt

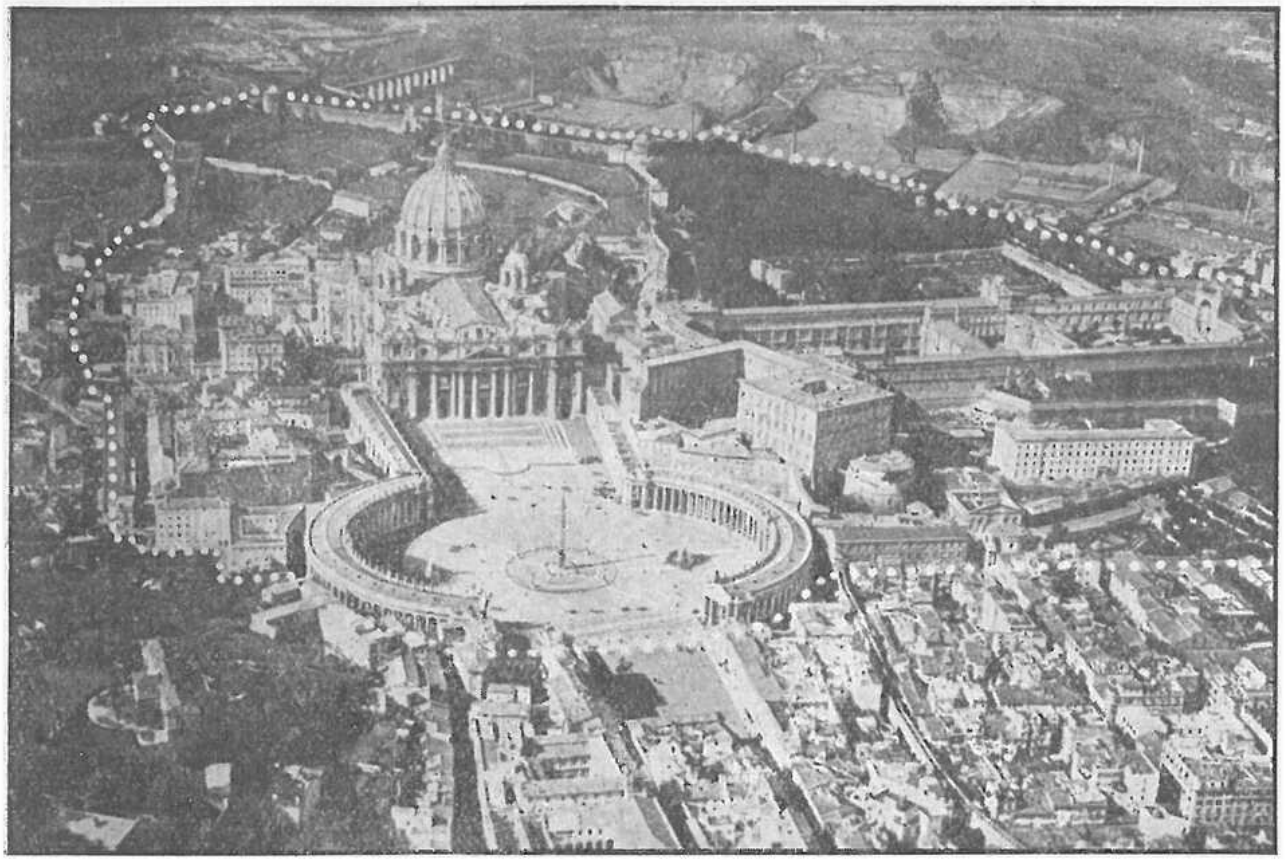

Vatikánské město. (Území vyznačeno tečkami.)

XV. nezapomněl ani na Slovensko a dosadil tam biskupy původu slovenského. Dovolil sloužit mši svatou na památných místech jazykem staroslovanským.

Pius XI. (1922). Po smrti Benedikta XV. zvolen papežem 6. února 1922 kardinál milánský Achille Ratti jako Pius XI. Lidstvo je nemocno, stůně neláskou, ba nenávidí se. Potřebuje léku a ten podává sv. Otec učením Kristovým. Pius XI. usiluje

uskutečniti: »Pokoj Kristův v království Kristově«. Žijeme v době třídění duchů, kdy svět rozhoduje o tom, kdo mu má vládnouti, zda Kristus či Antikrist. Na katolících bude, aby návrat k Spasiteli uspíšili. Musí tudíž zvýšiti svoji práci. Nejdříve

musí začíti sami od sebe. Velikost, svoboda a rozkvět církve je v přímém poměru k moci, kázni a svatosti jejich členů, kněží a věřících. Proto doporučuje sv. Otec katolickou akci — spolupráci věřících s biskupy. Vroucně psané listy Piovy o křesťanské výchově mládeže, o čistém manželství, o věčném kněžství, proti komunismu a novopohanství, poskytují léku na bolestné rány, ji-

miž dnešní společnost trpí. V popředí veškeré činnosti Pia XI. jsou jeho snahy mírumilovné a úsilí o nový křesťanský hospodářský řád. Po poslední válce jednak byly zbudovány státy zcela nové, jednak byly staré státy zvětšeny nově nabytými zeměmi. Pius XI. uzavřel s těmito státy úmluvy (konkordáty) o úpravě poměru církve a státu. Ze všech konkordátů na prvním místě je dohoda Italie s Vatikánem, uzavřená v r. 1929, kterou vyřízena tak zvaná »otázka římská«, vzniklá r. 1870 připojením Říma k italskému království. Svaté Stolici zajištěna úplná a viditelná nezávislost. Utvořen byl malý, naprosto nezávislý stát papežský »Vatikánské město« (Città del Vaticano). Svatý úřad náměstka Kristova vyžaduje této naprosté nezávislosti a svrchovanosti při vykonávání svého vznešeného poslání.

Zvláštní přízní provází Pius XI. všecko ušlechtilé podnikání katolíků československých. Obzvláštní péči věnoval vybudování národního bohosloveckého ústavu našeho »Nepomucena« v Římě a do sboru kardinálů povolal primasa českého arcibiskupa dra Karla Kašpara (r. 1935).

Republika Československá.

Těžká mračna hrozné bouře se nakupila nad Evropou. V roce 1914 propukla světová válka. Jak hrozná byla ta čtyři léta běsu a litice válečné. Doma bída a hlad, žalářování nejlepších lidí, za hranicemi hrdinný boj československých legií. Zvláštním štěstím pro náš národ bylo, že v této době největší jeho osobnost a duch Tomáš G. Masaryk se postavil v čelo osvobozenského hnutí a že nalezl spolupracovníky a spolubojovníky tak znamenité, jako byl dr. Edvard Beneš a Milan Rast. Štefánik.

Po čtyřech letech se ukázaly na západě Evropy červánky míru. President severoamerické Unie W. Wilson položil na počátku r. 1918 čtrnáct podmínek míru, ale Rakousko a Německo je zamítlo. Došlo ke zhroucení obou těchto států. Ze ssutin bývalé monarchie rakousko-uherské zřídili si Čechové dne 28. října 1918 a Slováci 30. října téhož roku svůj vlastní československý stát. Revoluční Národní shromáždění hned ve své prvé

schůzi 14. listopadu 1918 prohlásilo ústy prvního ministerského předsedy dra K. Kramáře rod habsbursko-lotrinský za zbavený všech práv na země České, vyhlásilo stát Československý za republiku a prvním presidentem zvolilo prof. dra. Tomáše Garrigue Masaryka (1918—1935). Tak skončila světová válka pro Čechoslováky.

President T. G. Masaryk se vrátil ještě koncem roku 1918 do Prahy s velikou slávou a pozdravován celým národem. Republika Československá není nový útvar státní, nýbrž obnovení starého historického státu českého s připojením Slovenska a Podkarpatské Rusi, jak byl před tisíciletím vešel v život. Mírovými smlouvami ve Versailles (r. 1919) byly stanoveny hranice Německu, v Saint Germain (r. 1920) Rakousku a v Trianonu (r. 1920) Maďarsku a republice Československé se dostalo obecného mezinárodního uznání.

Čeští katolíci vidí ve vzniku svého českého státu na troskách monarchie habsburskolotrinské gesto Boží, neboť nic neděje se náhodou (dr. Durych).

Politickým vůdcem katolíků v zemích českých se stal dr. Jan Šrámek, na Slovensku Andrej Hlinka, farář v Růžomberku. Za vedení svých kněží se připojili řecko-katoličtí Rusíni na Podkarpatské Rusi k republice Československé.

Zásluhou dra Beneše byla uzavřena s Jugoslavií a Rumunskem Malá Dohoda (obranný spolek) a republice Československé se dostalo čestného zastoupení ve Společnosti národů v Ženevě.

President T. G. Masaryk stál v čele republiky 17 let. Odchod jeho v soukromí v r. 1935 provázel národ s hlubokým pohnutím. Nejvyššího úřadu ve státě po presidentu Osvoboditeli se ujal jednotnou volbou zástupců lidu dne 18. prosince 1935 Dr. Edvard Beneš.

Církevní poměry. Československá republika s počátku trpěla mnoho vnitřními nesnázemi, k nimž připojila se i otázka náboženská. Někteří čeští kněží vystoupili z církve katolické a založili 8. ledna 1920 národní církev československou se svobodou svědomí ve věcech náboženských. Nastala horečka odpadání, někteří se dávali zapsat do nové církve československé, jiní se přidali k evangelíkům a dělnictvo se prohlašovalo většinou

za bezvěrce. Nastalé třenice náboženské rušily dobrý poměr republiky k Vatikánu, s nímž navázány byly r. 1920 pravidelné styky diplomatické a zřízeno vyslanectví. Prudký otřes v celku katolická církev v republice šťastně přestála. R. 1928 došlo pak k dohodě mezi svatou Stolicí a republikou Československou, zvané »Modus vivendi«. Tato dohoda ustanovuje, že hranice diecésní se budou shodovati s hranicemi státními. Dosud některé diecése československé zasahují do států sousedních a zase naopak, cizí diecése jsou vklíněny do Československa. Jmenování biskupů stane se po dohodě s vládou. Význam této dohody je pro náš stát nesmírný, neboť nyní teprve přestává na Slovensku vláda maďarských arcibiskupů, jagerského a ostřihomského.

Z významných událostí náboženských kromě velkolepé oslavy tisícího výročí smrti sv. Václava v r. 1929, kdy posvěcen byl dostavěný chrám sv. Víta, zvláště nutno uvésti I. celostátní sjezd katolíků Československé republiky v r. 1935 za účasti 500.000 návštěvníků. Sv. Otec Pius XI. vyslal k němu jako svého legáta kardinála arcibiskupa pařížského Jana Verdiera, nadšeného přítele Československa. Nezapomenutelné, krásné slavnosti sjezdové byly mohutným projevem katolictví československého.

Slovensko oslavilo r. 1932 tisící sté výročí založení prvního křesťanského chrámu v naší vlasti v Nitře.

Pro vědeckou výchovu slovenského kněžského dorostu byla založena v Bratislavě státní bohoslovecká fakulta (r. 1936).

V osvobozené vlasti lze pozorovati probuzené vědomí náboženské, které dává tušit, že národ československý jde s klidem a oprávněnou nadějí vstříc další šťastné a slavné budoucnosti. Dejž to Bůh!

---

schůzi 14. listopadu 1918 prohlásilo ústy prvního ministerského předsedy dra K. Kramáře rod habsbursko-lotrinský za zbavený všech práv na země České, vyhlásilo stát Československý za republiku a prvním presidentem zvolilo prof. dra. Tomáše Garrigue Masaryka (1918—1935). Tak skončila světová válka pro Čechoslováky.

President T. G. Masaryk se vrátil ještě koncem roku 1918 do Prahy s velikou slávou a pozdravován celým národem. Republika Československá není nový útvar státní, nýbrž obnovení starého historického státu českého s připojením Slovenska a Podkarpatské Rusi, jak byl před tisíciletím vešel v život. Mírovými smlouvami ve Versailles (r. 1919) byly stanoveny hranice Německu, v Saint Germain (r. 1920) Rakousku a v Trianonu (r. 1920) Maďarsku a republice Československé se dostalo obecného mezinárodního uznání.

Čeští katolíci vidí ve vzniku svého českého státu na troskách monarchie habsburskolotrinské gesto Boží, neboť nic neděje se náhodou (dr. Durych).

Politickým vůdcem katolíků v zemích českých se stal dr. Jan Šrámek, na Slovensku Andrej Hlinka, farář v Růžomberku. Za vedení svých kněží se připojili řecko-katoličtí Rusíni na Podkarpatské Rusi k republice Československé.

Zásluhou dra Beneše byla uzavřena s Jugoslavií a Rumunskem Malá Dohoda (obranný spolek) a republice Československé se dostalo čestného zastoupení ve Společnosti národů v Ženevě.

President T. G. Masaryk stál v čele republiky 17 let. Odchod jeho v soukromí v r. 1935 provázel národ s hlubokým pohnutím. Nejvyššího úřadu ve státě po presidentu Osvoboditeli se ujal jednotnou volbou zástupců lidu dne 18. prosince 1935 Dr. Edvard Beneš.

Církevní poměry. Československá republika s počátku trpěla mnoho vnitřními nesnázemi, k nimž připojila se i otázka náboženská. Někteří čeští kněží vystoupili z církve katolické a založili 8. ledna 1920 národní církev československou se svobodou svědomí ve věcech náboženských. Nastala horečka odpadání, někteří se dávali zapsat do nové církve československé, jiní se přidali k evangelíkům a dělnictvo se prohlašovalo většinou

za bezvěrce. Nastalé třenice náboženské rušily dobrý poměr republiky k Vatikánu, s nímž navázány byly r. 1920 pravidelné styky diplomatické a zřízeno vyslanectví. Prudký otřes v celku katolická církev v republice šťastně přestála. R. 1928 došlo pak k dohodě mezi svatou Stolicí a republikou Československou, zvané »Modus vivendi«. Tato dohoda ustanovuje, že hranice diecésní se budou shodovati s hranicemi státními. Dosud některé diecése československé zasahují do států sousedních a zase naopak, cizí diecése jsou vklíněny do Československa. Jmenování biskupů stane se po dohodě s vládou. Význam této dohody je pro náš stát nesmírný, neboť nyní teprve přestává na Slovensku vláda maďarských arcibiskupů, jagerského a ostřihomského.

Z významných událostí náboženských kromě velkolepé oslavy tisícího výročí smrti sv. Václava v r. 1929, kdy posvěcen byl dostavěný chrám sv. Víta, zvláště nutno uvésti I. celostátní sjezd katolíků Československé republiky v r. 1935 za účasti 500.000 návštěvníků. Sv. Otec Pius XI. vyslal k němu jako svého legáta kardinála arcibiskupa pařížského Jana Verdiera, nadšeného přítele Československa. Nezapomenutelné, krásné slavnosti sjezdové byly mohutným projevem katolictví československého.

Slovensko oslavilo r. 1932 tisící sté výročí založení prvního křesťanského chrámu v naší vlasti v Nitře.

Pro vědeckou výchovu slovenského kněžského dorostu byla založena v Bratislavě státní bohoslovecká fakulta (r. 1936).

V osvobozené vlasti lze pozorovati probuzené vědomí náboženské, které dává tušit, že národ československý jde s klidem a oprávněnou nadějí vstříc další šťastné a slavné budoucnosti. Dejž to Bůh!

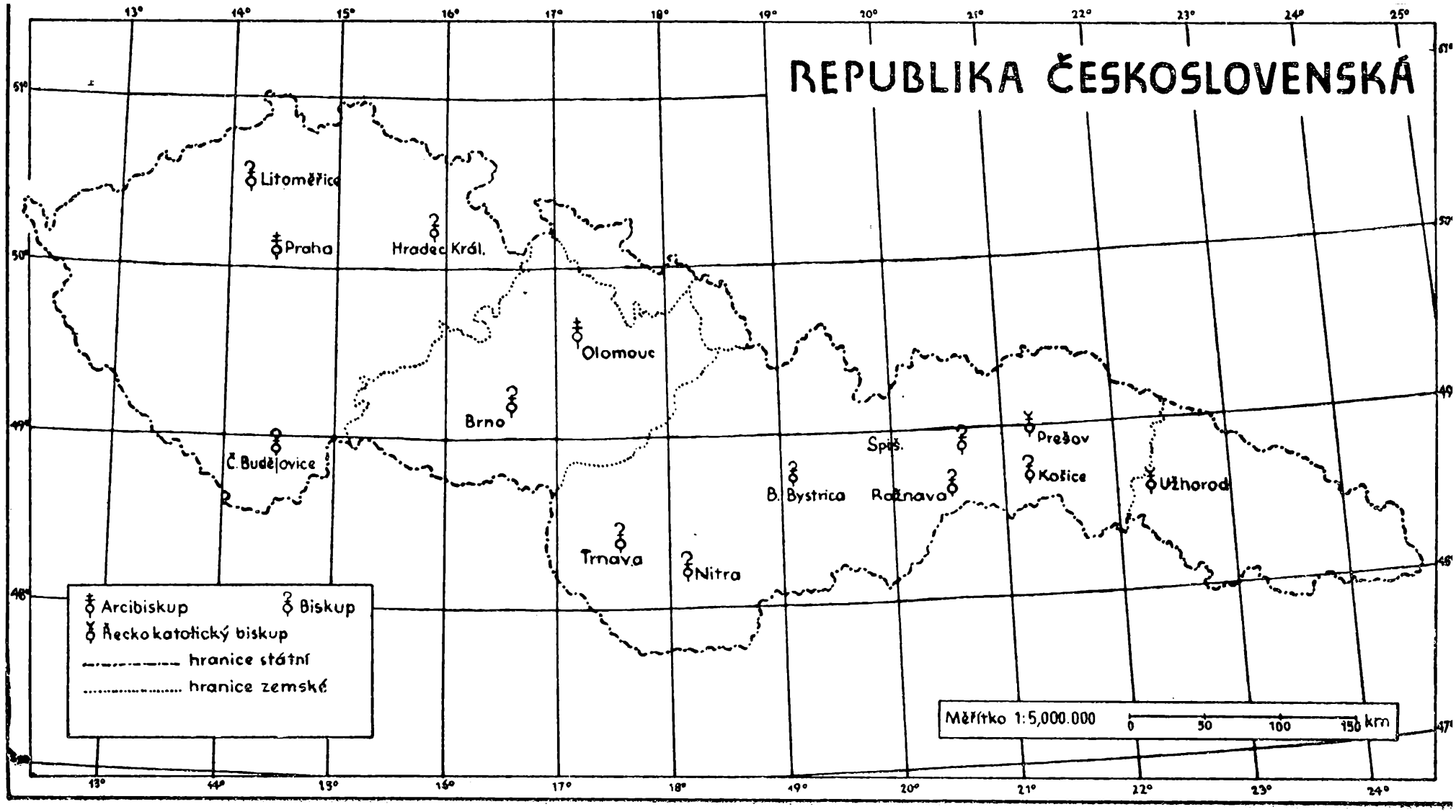
REPUBLIKA ČESKOSLOVENSKÁ
Litoměřice
Praha
Hradec Král.
Olomouc
Brno
Č. Budějovice
Spiš.
Prešov
Košice
Užhorod
B. Bystrica
Rožnava
Trnava
Nitra
Arcibiskup
Biskup
Řecko katolický biskup
hranice státní
hranice zemské
Měřítko 1:5,000.000
0 50 100 150 km

OBSAH

Úvod — Strana
Pojem a rozdělení církevních dějin 7

KŘESŤANSKÝ STAROVĚK

I. Od založení církve až do ediktu milánského.

Založení církve 7
Sv. Petr, hlava církve 8
Sv. Pavel, apoštol národů 9
Působení ostatních apoštolů 10
Pronásledování křesťanů židy 10
Zkáza Jerusalema 10
Křesťanství a stát římský 11
Pronásledování křesťanů římskými císaři 11
Vnitřní rozvoj prvotní církve 12

II. Od ediktu milánského až do založení církevního státu.

Konstantin Veliký a jeho nástupcové 14
Péče církve o jednotu víry, o vědu a o umění 16
Poustevníci a mniši. — Svatý Benedikt 18

STŘEDOVĚK

III. Počátky a rozvoj víry a křesťanské vzdělanosti u národů germánských, románských a slovanských.

Počátky církevního státu 20
Karel Veliký 21
Křesťanství v zemích slovanských 22
Křesťanství na Moravě. — Působení slovanských apoštolů Cyrila a Metoděje 22
Křesťanství v Čechách. — Sv. Lidmila a sv. Václav 24
Biskupství v Čechách. — Sv. Vojtěch 26
Křesťanství u ostatních Slovanů 28
Obrácení ostatních národů evropských 30
Islam 30
Obrazoborectví 30
Rozkol východní 31

IV. Rozkvět moci papežské.

Řehoř VII. a boj za svobodu církve 31
Vítězství církve nad císařstvím 32
Rozvoj církve v Čechách za posledních Přemyslovců 33
Křížové výpravy do Svaté země 35
Rytířské řády 37
Nové řády duchovní 38
Církevní život, věda a umění 40

V. Úpadek moci papežské a odštěpení národův od jednoty církevní.
Od Bonifáce VIII. do odpadu Martina Luthera 45
Církev v Čechách za vlády Lucemburků 46
Karel IV., Otec vlasti 46
Sv. Jan Nepomucký 47
Mistr Jan Hus 48
Církev v zemích českých v době poděbradské a jagellonské 52
Čeští bratří 53
Umění gotické 54

NOVOVĚK

VI. Vznik a rozšíření protestantství 58
Protestantství ve Francii 62
Reformace v zemích českých 63
VII. Nábožensko-mravní obrození katolictví.
Sněm tridentský 66
Obnova církve katolické v zemích českých 68
Církevní život, věda a umění 68
VIII. Od revoluce francouzské do světové války.
Proticírkevní zásady vládní 72
Revoluce francouzská 74
Pius VII. a Napoleon 76
Církevní poměry v evropských státech v XIX. století 76
Papežové XIX. století 78
Umění církevní 79
Život náboženský 80
Církevní poměry v zámoří 81
IX. Po světové válce.
Stav církve po světové válce 82
Papežové XX. století 84
Republika Československá 87

SEZNAM OBRAZŮ

1.—2. Josef Mánes: Sv. Cyril a Metoděj (titulní obrazy)
3.—4. Josef Mánes: Sv. Petr a Pavel
5. Vnitřek katakomby Kallistovy.
6. Konstantin Vel. vydává edikt milánský.
7. Sv. Monika a sv. Augustin.
8. Basilika sv. Pavla v Římě.
9. Vnitřek basiliky sv. Petra v Římě.
10. Velehrad.
11. J. V. Myslbek: Sv. Václav.
12. Fr. Urban: Sv. Vojtěch.
13. P. P. Brandl: Sv. Prokop.
14. Svatováclavský chorál (rukopis ze XIV. stol.)
15. Chrám Božího hrobu v Jerusalemě.
16. Seitz: Bl. Anežka.
17. Angelico: Sv. František z Assisi.
18. Dóm v Pise.
19. Kostel sv. Jiří na Řípu.
20. Chrám sv. Jiří na hradě Pražském.
21. Románský chrám v Nitře.
22. Kaple sv. Kříže v Praze.
23. Krypta v Doksanech.
24. Seitz: Sv. Jan Nepomucký.
25. Notre Dame v Paříži.
26. Velechrám sv. Víta.
27. Vnitřek velechrámu sv. Víta.
28. Křížová chodba v Emauzích v Praze.
29. Chrám sv. Barbory v Kutné Hoře.
30. Michelangelo: Mojžíš.
31. Leonardo da Vinci: Večeře Páně.
32. Braun: Sen sv. Luitgardy.
33. Chrám sv. Mikuláše v Praze.
34. Theolog. knihovna na Strahově.
35. Urban: Sv. Norbert.
36. Vatikánské město.
37. Pius XI.
Církevní mapa ČSR.